

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 12

FÖRSTA KAMMAREN

1967

7—8 mars

Debatter m. m.

Tisdagen den 7 mars

	Sid.
Svar på interpellation av herr Jansson, Paul, ang. skolans neutralitet i livsåskådnings- och samhällsåskådningsfrågor	3
Interpellation av herr Isacson ang. omskolning och omplacering av friställd arbetskraft	6

Onsdagen den 8 mars

Sveriges utrikespolitik	8
Om en svensk vitbok i vietnamfrågan	85
Om viss utsträckning av skyddet för partibeteckningar	86
Anslag under sjunde huvudtiteln:	
Skatteutjämningsbidrag till kommunerna, m. m.	87
Inköp av fastigheter för förvaltningsändamål	94
Vissa projekteringskostnader	96
Anslag under elfte huvudtiteln:	
Om förstärkning av arbetsvården	98
Om viss utvidgad försöksverksamhet med näringshjälp	105
Invandrade minoriteters bibehållande av sin egenart	108
Anslag till civilförsvaret:	
Vissa kostnader för civilförvarsutbildning	109
Vissa skyddsrumsanläggningar	113
Riksbankens penning- och valutapolitik	115
Användande av riksbankens vinst för år 1966	134

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 8 mars	Sid.
Val av ombud jämte suppleanter i Europarådets rådgivande församling	8
Utrikesutskottets utlåtande nr 1, om en europeisk konvention rörande medborgarskapsrätten	85
— nr 2, om en svensk vitbok i vietnamfrågan	85
— nr 3, om Sveriges officiella inställning till Nordvietnam	86
Konstitutionsutskottets utlåtande nr 22, ang. ändrad valdag	86
— nr 23, ang. ändrade bestämmelser om upprättande av röstlängd	86
— nr 24, ang. otillbörligt utnyttjande av namn vid upprättande av valsedlar	86
— nr 25, om viss utsträckning av skyddet för partibeteckningar	86
— nr 26, om valsedlars storlek	87
— nr 27, ang. förfarandet vid valförrättning	87
Statsutskottets utlåtande nr 7, ang. utgifterna inom finansdepartementets verksamhetsområde	87
— nr 11, ang. utgifterna inom inrikesdepartementets verksamhetsområde	98
— nr 37, ang. anslag till civilförsvaret	109
— nr 38, ang. anslag till bidrag till kostnader för kommunal beredskap och brandförsvaret	115
— nr 39, ang. livränta till vissa personer	115
Bevillningsutskottets betänkande nr 6, ang. ökning av statens andel i lotterimedel	115
— nr 14, ang. avtal med Peru för undvikande av dubbelbeskattning beträffande skatter på inkomst och förmögenhet	115
Bankoutsutskottets utlåtande nr 6, ang. granskning av riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning	115
— memorial nr 7, ang. användande av riksbankens vinst för år 1966	134
— utlåtande nr 8, om sänkning av riksbankens diskonto	136

Tisdagen den 7 mars

Kammaren sammanträdde kl. 16.00.

Justerades protokollet för den 24 nästlidne februari.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1967/68 inom justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1967/68 inom utrikesdepartementets verksamhetsområde;

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1967/68 inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner;

nr 85, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1967/68; och

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa allmänna arvsfonden tillfallna fastigheter.

Ang. skolans neutralitet i livsåskådnings- och samhällsåskådningsfrågor

Herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet **EDENMAN**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Paul Janssons* interpellation angående skolans neutralitet i livsåskådnings- och

samhällsåskådningsfrågor, erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Herr Paul Jansson har frågat, *dels* om jag anser att de nuvarande läroplanerna för grundskolan respektive de gymnasiala skolorna ger tillräckligt klara anvisningar om skolans neutralitet i livsåskådnings- och samhällsåskådningsfrågor, *dels* om det finns några anvisningar utöver dem som står i läroplanen där objektivitetskravet i dessa avseenden ytterligare inpräntats, *dels ock* om det i övrigt finns några möjligheter att stävja politisk propaganda från lärarnas sida i skolan.

Jag delar herr Janssons uppfattning att skolan i sin undervisning inte skall väja för att ta upp även kontroversiella frågor för att ge eleverna en riktig bild av dagens samhälle. Genom en sådan allsidig undervisning blir det också möjligt att träna eleverna i kritiskt tänkande så att de blir i stånd till ett självständigt ställningstagande. Jag finner det också angeläget att understryka att t. ex. politiska ungdomsorganisationer kan tillföra undervisningen ett intressant och okonventionellt utformat material.

I såväl läroplanerna som anvisningarna för grundskola, fackskola och gymnasium understryks det självklara kravet på objektivitet. Ibland kan det emellertid — såsom framhålls i anvisningar och kommentarer till kursplanen för ämnet samhällskunskap i gymnasiet — vara påkallat att läraren öppet deklarerar sina personliga synpunkter. Eleverna har då större möjlighet att vara på vakt mot subjektiva värderingar. Enligt vad jag erfarit avser skolöverstyrelsen vidare att inom kort publicera en handbok för handledare inom lärarutbildningen. I denna bok skall bl. a. diskuteras hur kravet på objektivitet och

Ang. skolans neutralitet i livsåskådnings- och samhällsåskådningsfrågor
 allsidighet skall kunna tillgodoses inom
 undervisningen.

Enligt min bedömning ger de nuvarande läroplanerna med tillhörande anvisningar tillräcklig ledning i åsyftade fall. Det åvilar emellertid skolledningen att tillse att politisk propaganda inte bedrivs från lärarnas sida. Den regionala inspektionsmyndighetens ingripande kan vid behov påkallas.

Herr JANSSON, PAUL, (s):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få framföra ett tack för svaret på min interpellation.

Jag är naturligtvis fullt medveten om att mina frågor kanske kan beröra ett ämne som i vissa avseenden kan vara känsligt, nämligen hur lärarna i våra skolor lyckats med att upprätthålla objektiviteten i undervisningen. Detta kan i vissa fall vara en ganska grannliga uppgift. Detta gäller särskilt ämnesområden som samhällsåskådnings- och livsåskådningsfrågor.

Jag är emellertid angelägen om att understryka vad jag framhöll i interpellationen, nämligen att jag är övertygad om att det alldeles övervägande antalet av lärare sköter denna uppgift på ett gott sätt och att de både skickligt och påpassligt utnyttjar det som händer i samhället för att ge eleverna en riktig bild av hur dagens samhälle fungerar.

Jag pekade i detta sammanhang på det politiska skeendet under 1966, på valrörelsen, valutgången, den fackliga konflikten m. m., vilket enligt min mening utgjorde ett välkommet underlag för en orientering om vårt demokratiska samhälles funktion.

Det är med tillfredsställelse jag konstaterar att statsrådet Edenman på denna punkt delar min uppfattning, nämligen att skolan inte skall väja för att ta upp även sådana kontroversiella frågor i undervisningen i syfte att bredda denna och göra den så fullständig som möjligt, även om naturligtvis vakhåll-

ningen kring objektiviteten därvidlag måste vara särskilt noggrann.

I allmänhet tillfredsställs ju detta krav på ett hyggligt sätt i våra skolor, och jag vet att de allra flesta lärare verkligen bemödar sig i detta avseende. Tyvärr har emellertid såväl elever som föräldrar framfört klagomål om att lärare ibland icke lyckas skilja mellan värderingar och fakta när de framför ett visst stoff. Nu hänvisar statsrådet till vad som står i läroplanen, nämligen att det understundom kan vara riktigt att läraren öppet deklarerar sina personliga synpunkter. Jag har naturligtvis ingenting att erinra mot ett sådant resonemang, dock endast under förutsättningen att läraren klargör för eleverna att detta är hans personliga synpunkter och att han samtidigt redovisar att andra synpunkter och värderingar kan läggas på den aktuella frågan. Man får ä andra sidan inte glömma bort att läraren inför klassen utgör en betydande auktoritet och att det, om läraren alltför ofta ger uttryck för sina personliga värderingar i exempelvis politiska eller religiösa frågor, kan finnas stor risk för en indoktrinering av elevernas tänkande i dessa sammanhang.

Nu kan man väl skilja mellan två olika slag av propaganda som kan utgå från läraren i en kateder. Det ena slaget är sådan propaganda som läraren omedvetet gör, och den kanske är svårast att komma till rätta med. Här har vi att göra med värderingar och engagemang hos en individ. Vi kanske kan ta det exemplet att läraren är engagerad i ett politiskt parti eller i en religiös trosbekännelse. Detta kan naturligtvis färga hans framställning. Ingen kan ju komma på den befängda idén att vi skulle förbjuda våra lärare sådana engagemang utanför skolan, men vi måste då samtidigt ha klart för oss att objektivitetens upprätthållande i sådana fall kan bli ett problem. Det ligger ju snubblande nära att en politiskt engagerad lärare, som skall redogöra för hur de politiska partierna uppträder i olika

Ang. skolans neutralitet i livsåskådnings- och samhällsåskådningsfrågor, låter sin personliga uppfattning färga framställningen. Jag säger inte detta som någon anmärkning eller anklagelse, utan jag anser det ganska mänskligt att så sker. Det är väl i och för sig en utopi att tro att man skall uppnå hundra procentig objektivitet i undervisningen — om det ens är önskvärt att uppnå en sådan objektivitet.

Den mer medvetna propaganda, som man understundom hör förekomma, är betydligt osnyggare, men den är samtidigt lättare att komma till rätta med, ty det ter sig mera naturligt och följdriktigt att skolledningen då ingriper. Här kan man ju, som statsrådet framhållit, även påkalla länskskolnämndernas ingripande, om så skulle visa sig nödvändigt.

För övrigt hälsar jag med tillfredsställelse statsrådets meddelande att en ny handbok i dessa frågor är under utarbetande. Vi hoppas att den handboken kommer att bli väl utnyttjad av alla som har med dessa frågor att skaffa.

Det mest positiva draget i ecklesiastikministerns svar anser jag emellertid vara hans uttalande om de politiska ungdomsorganisationernas roll i detta sammanhang. Jag är nämligen övertygad om att ett utomordentligt medel att undvika att samhällsundervisningen vid våra skolor blir ensidig och subjektiv är att i större utsträckning låta de politiska partierna genom sina ungdomsorganisationer komma till tals i denna undervisning. Ungdomsorganisationerna kan, som statsrådet så riktigt har påpekat, tillföra undervisningen ett intressant och okonventionellt utformat material, genom diskussioner och informationer i samband med skolans samhällsundervisning. Där de politiska ungdomsorganisationerna är engagerade får skolan enligt min mening större möjligheter att ge en realistisk bild av hur samhället fungerar i olika sammanhang.

Detta bör i sin tur sätta eleverna i stånd till ett eget kritiskt tänkande och

till mera självständiga ställningstaganden i olika frågor. Dylika arrangemang, föreställer jag mig, bör också vara ett verksamt medel att motverka och neutralisera eventuellt förekommande politisk propaganda från lärarnas sida i skolorna, antingen den är medveten eller omedveten.

Jag tackar än en gång statsrådet för ett ur många synpunkter positivt svar.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 44, angående fortsatt omorganisation av väg- och vattenbyggnadsverket, m. m.

Föredrogs och bordlades ånyo utrikesutskottets utlåtanden nr 1—3, konstitutionsutskottets utlåtanden nr 22—27, statsutskottets utlåtanden nr 7, 11 och 37—39, bevillningsutskottets betänkan den nr 6 och 14, bankoutskottets utlåtanden och memorial nr 6—8, första lagutskottets utlåtanden nr 9 och 11—14, andra lagutskottets utlåtanden nr 7—12, tredje lagutskottets utlåtanden nr 9—13 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 4—8.

Föredrogs Kungl. Maj:ts skrivelser nr 49 och nr 50, angående muntliga meddelanden till riksdagen.

Av nämnda kungl. skrivelser inhämtades, att Kungl. Maj:t beslutat, att meddelande enligt § 56 riksdagsordningen skulle göras till riksdagen dels om Sveriges utrikespolitik, dels ock om Sveriges handelspolitik, ävensom förordnat, att förstnämnda meddelande skulle framföras i första kammaren av statsrådet Myrdal och i andra kammaren av ministern för utrikes ärendena Nilsson samt att meddelandet om Sveriges handelspolitik i första kammaren skulle framföras av statsrådet Wickman och i andra kammaren av statsrådet och chefen för handelsdepartementet Lange.

Interpellation ang. omskolning och omplacering av friställd arbetskraft

Herr talmannen yttrade, att han i avslutning till de nu föredragna skrivelserna finge tillkännagiva, att enligt överenskommelse med statsrådet fru Myrdal meddelandet om Sveriges utrikespolitik komme att lämnas vid morgondagens sammanträde samt att meddelandet angående Sveriges handelspolitik enligt överenskommelse med herr statsrådet Wickman komme att lämnas vid kammarens sammanträde fredagen den 10 mars.

På sedermera gjord proposition beslöts att förevarande kungl. skrivelser skulle läggas till handlingarna.

Anmälades och bordlades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade proposition nr 35, angående vissa anslag ur kyrkofonden, m. m.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna

Protokoll, hållet inför herr talmannen i första kammaren i ärende angående tjänstledighet, den 7 mars 1967.

Stenografen hos kammaren i lönegrad A 21 Nils Grass beviljades ledighet för sjukdom under tiden fr. o. m. den 27 februari t. o. m. den 2 mars och förordnades reservstenografen Fru Mary Malm att under samma tid fullgöra de göromål som ankommer på Grass i hans egenskap av debattstenograf mot arvode som motsvarar lön enligt lönegrad A 21.

År och dag som ovan
K.-G. Lindelöw

Interpellation ang. omskolning och omplacering av friställd arbetskraft

Herr ISACSON (h) erhöll på begäran ordet och anförde:

Herr talman! I ett skede av omstrukturering av näringslivet och de påfrest-

ningar många företag ställs inför blir friställning av arbetskraft och nedläggning av företag synbarligen allt vanligare.

Å andra sidan har bristen på arbetskraft gjort sig gällande inom vissa sektorer av näringslivet, vilket föranlett krav på åtgärder för att snabbare överföra arbetskraft från sådana näringar som bedöms ha sämre konkurrensförmåga i framtiden. Betydande samhälls-ekonomiska överföringsvinster har härvid ofta redovisats som möjliga. Emellertid torde ofta betydande svårigheter föreligga att med önskvärd snabbhet överföra sålunda friställd arbetskraft även inom områden med normalt fungerande arbetsmarknad. Här möter en rad problem vars hela innebörd sällan klargörs och sannolikt heller inte med tillräckligt intresse studerats.

Under föregående år nedlades en rad företag i vårt land. Effekten av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna som satts in torde nu i många fall kunna redovisas. Vilka tröghetsfaktorer har här varit mest framträdande och försvårat en snabb nyanställning av de friställda och vilka kvardröjande effekter finns ett halvt år efter friställandet? Då det torde vara av värde att få dessa frågeställningar belysta, anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få ställa följande frågor:

1) Hur många personer redovisades fortfarande som arbetssökande den 1 mars detta år efter friställning i samband med nedläggning av företag eller driftinskränkning under tiden före 1 september 1966.

2) Vilka erfarenheter har vunnits av omskolning och omplacering av personer som uppnått 55 års ålder i samband med sådan omflyttning av arbetskraft?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågasvarande spörsmål finge framställas.

Anmäldes och bordlades följande under sammanträdet avlämnade motioner:

nr 713, av herr *Arvidson* och herr *Larsson, Thorsten*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 37, angående utbyggnad av systemet med växtförädlingsavgifter, m. m.;

nr 714, av herr *Isacson m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 37, angående utbyggnad av systemet med växtförädlingsavgifter, m. m.; samt

nr 715, av herr *Lundberg* och herr *Nilsson, Yngve*, i anledning av Kungl.

Maj:ts proposition nr 37, angående utbyggnad av systemet med växtförädlingsavgifter, m. m.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.16.

In fidem

K.-G. Lindelöw

Onsdagen den 8 mars förmiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 10.00.

Företogs val av tre ombud i Europarådets rådgivande församling jämte tre suppleanter för dessa ombud.

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN erhöll på begäran ordet och yttrade:

Björk, K. Å., ledamot av första kammaren	Martinsson, B. N. O., ledamot av andra kammaren
Sjövall, E., fru ledamot av andra kammaren	Bergegren, A., fröken ledamot av andra kammaren
Bohman, B. G., ledamot av andra kammaren	Jacobsson, G., ledamot av första kammaren

Sedan herr talmannen för kammaren uppläst denna lista, blev densamma på gjord proposition av kammaren godkänd; och förklarades hava blivit utsedda till ombud i Europarådets rådgivande församling herr Kaj Björk, fru Sjövall och herr Bohman samt till suppleanter för dem respektive herr Martinsson, fröken Bergegren och herr Gösta Jacobsson.

På framställning av herr talmannen beslöts att riksdagens kanslideputerade genom utdrag av protokollet skulle underrättas om detta val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag dels till förordnanden för de valda, dels ock till skrivelse till Konungen med anmälan om det förrättade valet.

Justerades protokollet för den 28 nästlidne februari.

Herr talman! För detta val ber jag att få avlämna en gemensam lista. Denna har godkänts av de av kammaren valda ledamöterna i talmanskonferensen.

Herr förste vice talmannen avlämnade därefter en lista av följande utseende och med rubriken »Den gemensamma listan»:

Ang. Sveriges utrikespolitik

Statsrådet fru MYRDAL erhöll ordet för att framföra det i Kungl. Maj:ts skrivelse nr 49 avsedda meddelandet och anförde därvid:

Herr talman! För ett år sedan, då regeringen senast lämnade riksdagen en utrikespolitisk redogörelse, präglades det internationella läget av händelserna i Sydöstasien och Afrika. Dessa delar av världen står alltjämt i brännpunkten för vårt intresse och vår oro. Vietnamkriget fortsätter med oförminskad intensitet, fastän så många krafter varit i rörelse för att äntligen få slut på konflikten. Trots FN:s ansträngningar och världsoinionens tryck har inga framsteg gjorts för att få bukt med raspolitiken i södra Afrika och komma till rätta med den vita rebellregimen i Rhodesia. Många av de nya staterna i andra delar av Afrika skakas av politiska kriser, som sprider oro och osäkerhet över gränserna. Un-

Ang. Sveriges utrikespolitik

der det gångna året har en inre utveckling inletts i Kina, vars konsekvenser för omvärlden ännu inte kan överblickas. Också situationen i Mellersta Östern har tilldragit sig ökad uppmärksamhet till följd av såväl de allvarliga gränsincidenterna mellan Israel och dess grannar som de skärpta motsättningarna mellan de arabiska länderna inbördes. Svåra oroshärder finns alltså kvar på många håll i världen. Samtidigt blir de tvillingproblem som världssvälten och befolkningsexplosionen utgör alltmer påträngande. Trots mycken god vilja och för varje år ökad insikt är vi i dessa avseenden allttjämt skrämmande hjälplösa.

Men det finns även ljusare inslag i världsbilden. Dit hör utvecklingen i Europa, där under det gångna året efterkrigstidens långvariga motsättningar mellan öst och väst dämpats. Relationerna mellan de båda stormaktsblocken kännetecknas inte längre av det kalla kriget och rena försvarsattityder. Nyckelorden är nu avspänning, samförstånd och samarbete.

Till de positiva dragen i dagens internationella läge hör också supermakternas gemensamma ansträngningar att uppnå ett avtal om hejdande av atomvapenspridningen liksom det intresse de visar för att söka bromsa den fortsatta nukleära kapprustningen.

Nedrustningsförhandlingarna i Genève, vari Sverige deltar, har nyligen återupptagits. Denna gång har man haft särskilt starkt spända förväntningar om att vissa resultat relativt snart skulle kunna åstadkommas. Förenta Nationernas generalförsamling antog i höstas resolutioner som gick utöver de tidigare i olika omgångar upprepade kraven på snabba förhandlingar för att uppnå internationella avtal beträffande förbud mot kärnvapens spridning och underjordiska provsprängningar av kärnladdningar. Bl. a. underströks för första gången behovet av överenskommelse om förbud mot

framställning av kemiska och bakteriologiska stridsmedel.

I samband med de mest aktuella frågorna, nämligen om nedrustning på kärnvapens område, uppnåddes praktiskt taget enhällighet om en resolution — ursprungligen föreslagen av Sovjetunionen men framlagd med Förenta staternas stöd — att ingen stat skall vidta åtgärder som kan försvåra ingåendet av ett avtal om förbud mot spridning av kärnvapen till ytterligare länder. I praktiken innebär detta att ett moratorium godtagits, även om ett bindande avtal icke ingåtts. Åtagandet är inte heller tidsbegränsat, ehuru avsikten varit att det skulle gälla på relativt kort sikt. Man hyser nämligen starka förhoppningar om att ett icke-spridningsavtal tämligen snart skall kunna ingås. Närmandet mellan supermakterna i frågan om ett sådant spridningsförbud är en av de större politiska händelserna på senare tid. En avspänning signaleras, dubbelt anmärkningsvärd då kriget i Vietnam fortgår.

Den förhandlingsrunda om ett spridningsförbud som återstår gäller kärnvapenmakter visavi icke-kärnvapenmakter. Här öppnar sig en rad frågor, delvis av teknisk natur avseende t. ex. kontrollen. Dessa kan dock knappast bedömas, innan något avtalsutkast framlagts vid nedrustningskonferensen.

De många kärnvapenfria staternas inställning är långt ifrån enhetlig. En skiljelinje går sålunda mellan de alliansfria och dem som är allierade med kärnvapenmakter. Inom båda dessa grupper finns det dock en utbredd fruktan för att ett icke-spridningsavtal får ett så begränsat innehåll att kärnvapenmakterna behåller sin frihet att fortsätta sin nukleära kapprustning.

I syfte att nå en mer omfattande rustningsbegränsning har den svenska regeringen presenterat sitt förslag om en »paketlösning». Vid sidan av ett avtal som förhindrar kärnvapens spridning eftersträvar vi ett fullständigt

Ang. Sveriges utrikespolitik

provstoppsavtal samt ett avtal om produktionsstopp för kärnvapenmaterial. Sådana avtal skulle binda även kärnvapenmakternas handlingsfrihet och hejda det fortsatta uppbyggandet av deras arsenaler.

Vid de nu återupptagna förhandlingarna i Genève har från svensk sida krävts, att samtliga dessa frågor från början skall beredas plats på dagordningen och att förhandlingar utmed dessa linjer skall föras parallellt. Helst bör detta ske på basis av förslag till avtalstexter, så att vissa gemensamma element i dem kan behandlas samtidigt.

När det kommer till detaljdiskussion av en avtalstext om ett spridningsförbud, anser vi det viktigt att bevaka sammanhanget mellan kärnvapenmakternas och de kärnvapenfrias åtaganden. Detta kan t. ex. gälla frågan om ett avtals varaktighet. Från brittisk sida har detta problem uppmärksamrats. I ett anförande inför 18-nationskommittén i Genève den 23 februari uttalade sålunda den brittiske representanten, lord Chalfont, att ett icke-spridningsavtal icke skulle bli bestående, om inte ytterligare nedrustningsåtgärder följer på avtalet inom skälig tid.

Den fråga vi på svensk sida nu står inför är icke den direkta, huruvida vi skall underteckna ett icke-spridningsavtal eller ej. Detta blir en senare angelägenhet, som regering och riksdag ställes inför den dag en slutgiltig avtalstext föreligger. Ännu befinner vi oss i det första skedet av ett tvåstegsförfarande, då Sverige, som en av deltagarna i Genèvekonferensen, är med om att utforma en avtalstext — eller flera. Därvid måste våra ansträngningar gå ut på att göra ett avtals innehåll och formuleringar godtagbara för ett så stort antal stater som möjligt, och framför allt för de stater som anses ha möjlighet att framställa kärnvapen.

Samtidigt som vi alltså genom att stödja tanken på en »paketlösning» önskar främja strävandena att få i gång en verklig rustningsbegränsning på

kärnvapenområdet, är vi naturligtvis väl medvetna om betydelsen av snara resultat. Det är angeläget att alla parter utnyttjar de nuvarande tendenserna till ett närmande mellan supermakterna i fråga om ett spridningsförbud. För vår del skall vi ge vår fulla medverkan till att de möjligheter att uppnå ett icke-spridningsavtal som detta läge erbjuder blir tillvaratagna.

Komplikationer i den internationella nedrustningsdiskussionen har på sistone tillkommit genom att två till synes mera »tekniska» debattämnen trätt i förgrunden. Det ena avser supermakternas intresse för antirobotvapnen och det andra en del länders intresse för ett eventuellt framtida utnyttjande av kärnsprängningar för fredliga ändamål.

Vad antirobotvapnen beträffar har supermakterna på amerikanskt initiativ nyligen trätt i kontakt med varandra för att undersöka förutsättningarna för en överenskommelse, enligt vilken ingen av dem skulle engagera sig i någon massiv anskaffning av antirobotar. Skulle dessa sonderingar misslyckas och de båda supermakterna inleda en utbyggnad av dylika system, skulle världen stå inför en ny synnerligen kostnadskrävande och till sina verkningar svår-förutsebar uppskrivning av rustningsspiralen. Enorma ekonomiska och tekniska resurser skulle än en gång bindas till nya kärnstridsmedel, som i första hand är avsedda för försvar men som drar med sig nya offensiva system.

Vi hoppas att de nu inledda kontakterna mellan de amerikanska och sovjetiska regeringarna skall leda till att denna nya och farliga utvecklingstendens bryts. Det är angeläget att förhindra en ytterligare upptrappning av kärnvapenrustningarna.

Representanter för ett antal icke-kärnvapenstater har hävdat den meningen att ett avtal om förbud mot spridning av kärnvapen icke får leda till att man går miste om möjligheten att i en framtid utnyttja kärnspräng-

Ang. Sveriges utrikespolitik

ningstekniken för fredliga utvecklingsprojekt. Vad man här har i tankarna är exempelvis kanalbyggen, oljeutvinning och malmbrytning med nya metoder. På teknikens nuvarande ståndpunkt syns förutsättningarna saknas för sådan användning av kärnkraften. Detta utesluter emellertid ingalunda, att kärnsprängningar i framtiden kan få betydelse för dylika ändamål. Möjligheterna måste därför hållas öppna för alla stater att dra fördelar av denna teknik, men kärnsprängningar för fredliga ändamål bör fördenskull icke få undantas från internationellt accepterade förbudsregler. Nukleära sprängämnen är nämligen alltid potentiella kärnvapen. De tekniska problemen i samband med en fredlig sprängning skiljer sig icke påtagligt från dem som sammanhänger med framställning av kärnvapen. Sverige stöder därför förslagen att en internationell myndighet skall ha ansvaret och kontrollen när det gäller dylika sprängningar.

De utvecklingstendenser som nyss berörts kan försvåra och fördröja nedrustningsförhandlingarna. Huvudsaken är dock nu att förhandlingar pågår. De kan komma att kräva tid, eftersom problemen är svåra och har stor räckvidd.

Nedrustningsförhandlingarna är inte det enda exemplet på tendenser till avspänning. En politisk klimatförbättring har samtidigt inträtt i vår egen världsdel. Ett närmande mellan länderna i västra och östra Europa har efter hand framträtt och en ökad vilja till förståelse och avspänning har gjort sig gällande. Detta återspeglas i en rad officiella uttalanden under det senaste året. Man kan hänvisa till president de Gaulles yttrande vid olika tillfällen, till den sovjetiske partisekretären Brezjnevs tal vid den 23:e kommunistiska partikongressen, till Warszawamakternas deklaration i Bukarest i juli, till uttalanden av NATO-rådet och även till den nya västtyska koalitionsregeringens programförklaring i de-

ember. Dessa uttalanden, liksom också president Johnsons uppmärksammade oktobertal förra året, tyder på att man numera ganska allmänt ansluter sig till tanken att en varaktig avspänning måste komma till stånd, innan man kan nalkas en lösning av Europas egna politiska problem, framför allt då tysklandsfrågan. Den svenska regeringen delar denna uppfattning. Av intresse i detta sammanhang är den västtyska regeringens förklaring, att den så länge Tysklands delning består strävar efter att motverka, att de båda delarna av det tyska folket glider ifrån varandra. Man vill i Bonn söka uppnå en avspänning i relationerna även med den andra delen av Tyskland genom att befrämja mänskliga, ekonomiska och andra kontakter med landsmännen i öster.

Närmandet mellan väst och öst i Europa har funnit uttryck i strävanden att normalisera och intensiviera de bilaterala förbindelserna. Ett allt tätare utbyte av besök av företrädare för regeringar, parlament, organisationer och företag äger för närvarande rum. Man får heller inte bortse från betydelsen av den allt stridare turistströmmen mellan länderna i väst och öst.

Också multilaterala initiativ har tagits i syfte att föra Europas folk närmare varandra. I den nyss berörda bukarestdeklarationen framförde öststaterna tanken på en europeisk säkerhetskonferens. Västsidan har också visat ett aktivt intresse att bidra till avspänningen i vår världsdel. Inom Europarådet och parisorganisationen OECD har likaledes intresse framkommit för öst-västliga kontakter, särskilt på olika tekniska områden. En aktivering av FN:s ekonomiska Europakommission (ECE), där såväl öst- som väststater sedan länge är representerade, har också aktualiserats. Hösten 1965 antog FN:s generalförsamling på förslag av nio europeiska länder, däribland Sverige, en särskild resolution åsyftande bättre förbindelser mellan europeiska

Ang. Sveriges utrikespolitik

stater med olika politiska och sociala system. Dessa länder har under 1966 hållit fortsatt kontakt för att dryfta praktiska mått och steg i resolutionens anda.

Den svenska regeringen intar en positiv hållning till strävandena att förbättra öst-väst-relationerna. Vi vill på nuvarande stadium inte ge förord åt någon speciell samarbetsform utan förutsätter, att alla nyttiga uppslag kan bli föremål för realistisk prövning. Sverige kan i princip acceptera tanken på en europeisk säkerhetskonferens, om denna blir väl förberedd och vinner allmän anslutning. Vi ansluter oss också till tanken att organ som Europarådet, OECD och FN:s ekonomiska Europakommission i mån av möjlighet utnyttjas för utvidgade öst-väst-kontakter.

Sverige har ett självklart intresse av att hela Europa uppnår ett högre mått av ekonomiskt välbefinnande och politisk stabilitet. Vi hyser förhoppningen att de klyftor, som uppstått under efterkrigsåren efter hand skall kunna överbryggas genom ökat samarbete mellan västra och östra Europas stater. Det blir dock sannolikt ingen lätt uppgift att skingra den ömsesidiga misstro, som samlats under årens lopp. De strävanden till ökat ekonomiskt samarbete inom Europa, som samtidigt pågår, kommer att behandlas i fredagens handelspolitiska debatt.

Det finns skäl att till de ljusare inslagen i bilden även hänföra läget här i Norden. Trots skiljaktigheter i de nordiska ländernas utrikes- och försvarspolitiska orientering råder fortsatt jämvikt och stabilitet i vår egen del av Europa. Samarbetet mellan våra länder fördjupas för varje år alltmer och allt pekar i riktning mot än mera utvidgade kontakter på olika områden.

Bilden blir dystrare när vi vänder blicken mot andra delar av världen. Världopinionen kräver med allt större otålighet ett slut på kriget i Vietnam och de mänskliga och materiella offer detta drar med sig. Inga vägar eller

uppslag får lämnas oprövade för att få fred i Vietnam.

Alla i konflikten inblandade har ju vid olika tillfällen förklarat sig eftersträva fred. Det måste därför vara av avgörande betydelse att parterna verkligen lyckas övertyga varandra om uppriktigheten i sina avsikter. Nyckeln till problemet förefaller för närvarande vara hur en process, som slutligen leder till en förhandlingslösning, skall komma i gång. På något sätt måste misstrons onda cirkel brytas. Vi håller oss på olika vägar informerade om parternas synpunkter, bl. a. har vårt sändebud i Peking vid flera tillfällen besökt Hanoi. Vi har också gjort klart att, om det skulle visa sig att Sverige på något sätt kan medverka till strävandena att åstadkomma förhandlingskontakter mellan parterna, vi inte skulle tveka att lämna ett sådant bidrag. Liknande beredvillighet har kommit till uttryck från många andra regeringars sida. Trots parternas deklarerade vilja till fred står man dock alltjämt inför ett läge som förefaller fastlåst. Nordsidan kräver för förhandlingar ett ovillkorligt och definitivt upphörande av de amerikanska bombningarna av nordvietnamesiskt territorium. Förenta staterna kräver å sin sida ett konkret tecken på minskad krigsinsats från nordsidan såsom motprestation. Svenska regeringen vidhåller sin tidigare deklarerade uppfattning att Förenta staterna bör inställa sina bombningar av Nordvietnam. Vi hoppas att ömsesidiga medgivanden sedan skall kunna bana väg för en meningsfull dialog mellan parterna, självklart under medverkan också av den nationella befrielsefronten. Återupptagandet av bombningarna efter den korta pausen i februari och den intensifiering av kriget som därefter inlett förstärker oron för att hela konflikten kan komma in i ett farligare skede. Det göra snara förhandlingskontakter ännu angelägnare än förut. Vietnams folk måste äntligen få bestämma över sitt eget öde.

Ofrånkomligt är att vietnamkriget, särskilt om det skulle ytterligare förlängas, kan innebära ökade risker för freden. Kinas reaktioner är särskilt vanskliga att förutse. Det dramatiska och svåröverskådliga skeendet i detta väldiga land kan få långtgående räckvidd för dess relationer med omvärlden. Det vore tragiskt och orimligt om världens folkrikaste nation, som tyvärr hållits utanför Förenta Nationernas gemenskap, nu skulle glida in i en allt djupare isolering.

Läget i Afrika präglas alltjämt av spänningar, främst till följd av raspolitiken i södra Afrika, som i så hög grad varit och är föremål för FN:s uppmärksamhet. Här får man nu närmast avvakta verkningarna av säkerhetsrådets beslut om obligatoriska ekonomiska sanktioner mot den illegala Smithregimen i Sydrhodesia. Samtidigt står FN inför problemet med sydvästafrikafrågans fortsatta handläggning. Vid generalförsamlingen i höstas tillsattes en 14-statskommitté, vilken fick i uppdrag att avgiva rapport till det extra möte med församlingen som är inkallat till slutet av april i år. Det är ännu alltför tidigt att förutsäga inriktningen och resultatet av kommitténs övertaganden. Den har en lika viktig som svårlöst uppgift. Man får hoppas, att kommittén kommer fram till konstruktiva förslag, som vinner så starkt stöd att de också kan genomföras.

Portugals politik har väsentlig betydelse för den fortsatta utvecklingen i södra Afrika. Sverige har i FN givit uttryck för sitt fördömande av den kortsynta portugisiska kolonialpolitiken. Den portugisiska regeringen är väl medveten om den svenska inställningen. Däremot föreligger varken politiska förutsättningar eller formella möjligheter till särskilda aktioner mot Portugal inom EFTA:s ram. Ensidiga svenska åtgärder skulle stå i strid med våra internationella förpliktelser och kan inte antagas få önskad politisk verkan. Skulle FN:s säkerhetsråd besluta om

Ang. Sveriges utrikespolitik

sanktioner mot Portugal, är det självklart att Sverige skulle lojalt tillämpa ett sådant beslut.

Sveriges framförda önskemål, att FN:s säkerhetsråd i samband med sydafrikafrågans behandling skall upptaga den s. k. sanktionskommitténs rapport till prövning, har ännu inte gett resultat. Säkerhetsrådet torde närmast avvakta rhodesia- och sydvästafrikaproblemens fortsatta utveckling. Inte heller har det svenska förslaget om studium av ett system för kostnadsfördelning i samband med beslut om ekonomiska sanktioner hittills vunnit gensvar. Från sakkunnigt håll i FN har framhållits, att de problem det här gäller är synnerligen komplicerade. Vissa aspekter av problemkomplexet har aktualiserats genom att bl. a. Zambia framfört önskemål om kompensation i samband med sanktionerna mot Sydrhodesia. Sverige finner det angeläget, att möjligheterna att tillgodose dessa önskemål noggrant övervägs. Om man kan nå fram till en internationell solidaritetsaktion för i första hand Zambia, skulle detta möjligen kunna ge uppslag till lösning av likartade problem i andra sammanhang.

Den sydafrikanska regeringen förefaller inte oberörd av FN:s aktivitet i samband med rhodesia- och sydvästafrikaproblemen. Trycket från världsorganisationen kan väntas bidra till viss återhållsamhet i Sydafrikas yttre politik. Inåt fortsätter emellertid regimen sin apartheidpolitik, som skapar den djupaste bitterhet hos landets färgade majoritet och utmanar världsoptionen.

Utgången av de båda aktioner, som FN inlett i fråga om Rhodesia och Sydvästafrika, kommer naturligtvis att bli betydelsefull för organisationens ställning och verkningsmöjligheter i framtiden. I rhodesiafallet har man tillgripit det yttersta vapnet i FN:s arsenal av fredliga åtgärder — ekonomiska sanktioner. Denna aktion, liksom eventuella kommande åtgärder i fråga om

Ang. Sveriges utrikespolitik

Sydvästafrika, måste ges fullt stöd från alla håll för att få avsedd effekt.

En stor del av det arbete som utträtas inom FN och dess fackorgan likasom inom flera andra internationella organisationer tar sikte på utvecklingsländernas problem. Ansträngningarna att med olika medel bidra till den ekonomiska och sociala utvecklingen i dessa länder har kommit att spela en allt viktigare roll i det mellanfolkliga samarbetet. Ingenting kan vara mera befogat, inför de skrämmande perspektiv som livsmedelsläget och befolkningsexplosionen i världen öppnar. De fattiga folkens svält och deras krav att få del av det välstånd jorden kan erbjuda sina invånare har blivit ett världsproblem, som fordrar ett planmässigt samarbete mellan alla industriländer i både väst och öst, och mellan dem och u-länderna, för att en katastrofartad utveckling skall kunna hindras. Insikten om problemets allvar blir allt mer utbredd. Den till synes permanenta hungersituationen i södra Asien, som direkt berör en befolkning 100 gånger så stor som Sveriges, väddar dagligen till vår medkänsla. Vi ställer oss frågan hur ekonomisk och social utveckling skall kunna komma i gång och påskyndas i länder med dåligt ekonomiskt utgångsläge, med brist på kunskaper, teknik och kapital, med bristfällig förvaltning och politisk instabilitet. Hos oss här i Sverige kretsar diskussionen särskilt kring frågan om vad som kan göras för att komma till rätta med den ohämmade folkökningen som i många länder förhindrar eller försvårar alla ekonomiska framsteg.

Detta är problem som i dagens snabbt krympande värld inte bara angår oss — vi undgår dem inte. Deras lösning tillhör förutsättningarna för en fredlig världsutveckling och därmed för vår egen trygghet. I botten på många av de kriser, som i dag skakar avlägsna hörn av vår jord och som i morgon kan vidgas till större konflikter, ligger de

otillräckliga försörjningsmöjligheterna i de underutvecklade länderna.

Regeringen är medveten om att vår medverkan krävs i växande grad i det internationella u-hjälpsarbetet. Utvecklingshjälpen är en del av vårt ansvar i världen och inför världen. Den är därmed en viktig del av vår utrikespolitik. Från dessa utgångspunkter avser regeringen att gå vidare och utforma ett progressivt u-hjälpsprogram, som skall motsvara vad den anser möjligt och välmotiverat för vårt land att göra i den fortsatta kampen mot fattigdomen i världen.

Herr BENGTON (cp):

Herr talman! Vårt förhållande till främmande länder är gott har Konungen under en mycket lång följd av år kunnat konstatera i sitt trontal. Att enigheten mellan de demokratiska partierna i utrikespolitiken under en lång följd av år varit god kan också konstatera. Av en utrikesdebatt i den svenska riksdagen väntar man sig därför inte att meningsbrytningarna skall vara hårda och motsättningarna stora. Detta förhållande innebär dock inte att intresset för utrikespolitik är ringa eller att behov av en sådan debatt inte föreligger. Svensk alliansfrihet betyder inte isolationism, utan Sverige deltar och deltar aktivt i det internationella arbetet. Vårt land måste också ta ställning till flertalet av de problem som förekommer på det världspolitiska fältet. Vi har därför anledning att i en positiv anda diskutera de problem som ständigt sysselsätter och oroar världens länder.

Det är självfallet att uppmärksamheten i första hand koncentrerar sig till den plats i världen där krig verkligen pågår, nämligen till Vietnam. Jag behöver inte orda om den djupa medkänsla vi alla känner för det vietnamesiska folkets svåra lidanden — den är självfallen. Lika litet behöver jag

tala om vår innerliga önskan att detta krig skall upphöra så snart det finns någon möjlighet därtill.

Det är lika lätt att konstatera detta som att få jordens alla länder att förklara att de önskar fred och avrustning. Problemet är givetvis på vilket sätt vi skall få detta krig att upphöra och hur framtiden skall te sig för det vietnamesiska folket. I det fallet har vi en del beskäftiga rådgivare som oombedda rusar fram med patentröslningar lika omöjliga som att uppfinna perpetuum mobile.

Utän att ta ställning vare sig för den ena eller andra sidan måste man förstå att om ett krig uppkommer förefinns det starka meningsskiljaktigheter. Det är lika lätt att förstå att båda parter anser att de har rätten på sin sida. De som är mest självsäkra i sin uppfattning i vietnamfrågan har inte möjligheter att medverka till frågans lösning, eftersom de inte begripit att i en så hård konflikt finns det två mycket bestämda uppfattningar som inte låter sig kommenderas, vare sig den ena eller den andra.

Den svenska regeringen har i vietnamfrågan intagit en försiktig hållning. Redan i förra årets regeringsförklaring i utrikesdebatten sades det ifrån att »det är också den svenska regeringens övertygelse att vietnamkonflikten endast kan lösas genom förhandlingar och genom ömsesidiga medgivanden». Situationen har inte förändrats mycket sedan dess, och fortfarande är det endast genom förhandlingar och ömsesidiga medgivanden som konflikten kan lösas.

Jag vill också starkt understryka att har vi bildat en internationell organisation för att åstadkomma internationell fred och säkerhet, nämligen Förenta Nationerna, då bör man i första hand yrka på att denna organisation får handläggas frågan och försöka få en lösning till stånd.

I den vietnamesiska konflikten är det tre ting som framför allt oroar: för

Ang. Sveriges utrikespolitik

det första de lidanden som det vietnamesiska folket får utstå, för det andra det faktum att vietnamkonflikten försvårar den utjämning av motsättningar mellan stormakterna, vilken vi alltid hoppas på och alltid måste arbeta för, och för det tredje måste vi hysa oro för att konflikten kommer att utbredas ytterligare och därmed hota freden i Sydostasien och kanske inom ännu större områden — för att inte tala om risken för en världskonflikt.

Jag delar uppfattningen att Förenta staterna måste inställa sina bombningar i Nordvietnam och att den nationella befrielsefronten skall få delta i förhandlingskontakterna.

Tyvärr saknas det inte orosanledningar och fredshotande aktioner även i andra delar av världen, men just nu är det Asien som särskilt tilldrar sig vår uppmärksamhet. Det är vietnamkonflikten, förändringarna i Indonesien, oroligheterna i Kina och motsättningarna mellan Kina och Sovjetunionen som skapar en »vad som helst kan hända-situation» i denna del av världen.

Kommunismen har fått inregistrera bakslag på olika håll i den afroasiatiska världen. Så har t. ex. den blodiga maktkampen i Indonesien, vilken i huvudsak framstår som ett resultat av inre spänningar, särskilt hårt drabbat landets kommunistiska parti. Indonesien har nu återtagit sin plats i Förenta Nationerna såsom lojalt medarbetande medlem, men de labila politiska förhållandena i landet inger farhågor för lugnet i Sydostasien.

Det har alltid med rätta betonats från svensk sida att universaliteten i Förenta Nationerna är av den allra största betydelse. I det avseendet har Förenta Nationerna lyckats väl i sin uppgift. Efter Indonesiens återinträde och efter ytterligare beviljade medlemskap — den senast intagna medlemmen är Barbados — är nu medlemsantalet 122, vilket betyder att nära nog alla fria stater, som inte är uppdelade

Ang. Sveriges utrikespolitik

på grund av konflikter, är medlemmar i Förenta Nationerna.

Trots att medlemsanslutningen är så god kvarstår dock det stora problemet om Kinas representation i Förenta Nationerna. Frågan har behandlats vid granskningen av fullmakterna under varje generalförsamling sedan revolutionen i Kina. Det är givetvis en svaghet för organisationen att en femtedel av världens befolkning inte är representerad.

Det bör observeras att frågan om Kinas representation i FN egentligen inte gäller medlemskap. Kina är medlem i Förenta Nationerna, och hittills har det endast varit frågan om vem som skall representera landet som behandlats. En rad länder med Förenta staterna i spetsen har inte velat erkänna pekingregimen som landets lagliga regering och inte heller ansett att den uppfyller villkoret för inträde i Förenta Nationerna, nämligen att en medlemsstat skall vara fredsälskande.

Vid omröstningarna i generalförsamlingen var det under de första åren stor majoritet mot Kommunistkinas representation, men med det ökande medlemsantalet har siffrorna alltmer förskjutits, och vid omröstningen år 1965 blev röstsiffrorna 47 mot 47. Det är dock att observera att ett beslut också fattats att frågan endast kunde avgöras med två tredjedels majoritet, vilket i realiteten betyder att en tredjedel av församlingens röster kan stjälpa frågan.

Det något underliga är att vid omröstningarna huruvida två tredjedels majoritet erfordrades har ett större antal länder röstat härför än det antal som röstat för Kommunistkinas representation i FN. Därigenom får röstsiffrorna 47—47 inte samma betydelse därför att två tredjedels majoritet erfordras för avgörande. Det fanns väl en förhoppning att glidningen skulle fortsätta så att allt flera skulle rösta för Pekingkinas representation. Det blev emellertid inte fallet vid den 21:a generalförsamlingen d. v. s. år 1966.

Röstsiffrorna blev i stället 46 för och 57 mot Kommunistkinas representation i FN. I fråga om huruvida frågan krävde två tredjedels majoritet blev siffrorna 66—48—7. I stället för att närma sig en lösning av kinafrågan fjärmades den i stället.

Sverige har ju konsekvent tillsammans med de övriga nordiska länderna och en rad andra länder röstat för Kommunistkinas representation i FN. I den andra sidan av frågan, d. v. s. vad som skall ske med Formosa om Pekingkina skall representera i FN, har den svenska regeringen däremot inte bundit sig. Därmed har vi också kommit till det intrikata problem som jag slutligen i detta avsnitt vill beröra.

Formosa har ungefär 12 miljoner invånare och säger att det representerar Kina och är dess lagliga regering — det är dess uppfattning. Frågan är: Om Kommunistkina kommer att få representation i FN, vad skall ske med Formosa? Enligt min uppfattning får det inte bli på det sätt som kom till uttryck i ett av de mycket kärva yttrandena från Chrustjov på sin tid. Då han blev tillfrågad om denna sak sade han bara: »Bär ut det ruttna liket.» Så kan man inte behandla 12 miljoner människor, som har en annan uppfattning än den andra delen av Kina har.

Om det skall bli någon lösning, kan det spekuleras i vilken riktning den skall gå. Det kan tänkas — och det är sannolikt — att landet i en framtid blir uppdelat i två delar, den stora delen, Kina med sina 700 miljoner människor, och en annan del, ett annat land som får namnet Formosa, med 12 miljoner människor.

Skulle det bli en sådan lösning, möter man mycket besvärliga problem hur detta skall kunna beslutas. Om man skulle tänka sig att Pekingkina beviljades medlemskap, måste detta tillstyrkas i säkerhetsrådet. Men där sitter för närvarande Formosa som permanent medlem, alltså med vetorätt som landet sannolikt kommer att använda mot

att Kommunistkina skulle beviljas inträde i Förenta Nationerna. Om man å andra sidan skulle tänka sig att vi får en överenskommelse som leder dit-hän att Pekingkina kommer att representera Kina, skulle Pekingkina också få en permanent plats i säkerhetsrådet. Vill man då lösa frågan så att Formosa skulle bli en ny medlem i Förenta Nationerna, då är det mycket troligt att Pekingkina kommer att använda sin vetorätt mot detta förslag, därför att det anser att Formosa bör tillhöra Kina.

Det är alltså en mycket besvärlig situation som uppstår hur man än vänder sig. Därför kan det tänkas att frågan kan lösas endast genom någon form av överenskommelse över hela fältet, d. v. s. man måste göra någon sorts pakettlösning för att kunna få till stånd en lösning av denna fråga som bekymrat världen och speciellt Förenta Nationerna under så många år.

Nu fanns det vid tjugoförsta general-församlingen ett resolutionsförslag från tre latinamerikanska länder, från Belgien, Italien, Trinidad och Tobago, enligt vilket generalförsamlingen skulle tillsätta ett utskott med uppgiften att undersöka frågan om Kinas representation i FN och återkomma till det 22:a mötet med förslag om en rimlig och praktisk lösning. Detta förslag antogs inte, utan förkastades. 34 länder röstade för, 62 emot, däribland Norden utom Island, och 25 avstod.

Det är mycket svårt att ta ställning till huruvida det skulle varit riktigt att rösta för ett sådant förslag. Över huvud taget vill jag inte uttala någon deciderad mening om vad som skulle varit bäst i Sveriges fall, men jag lutar nog åt den uppfattningen att Sverige möjligen icke skulle ha röstat emot detta förslag. Jag går inte så långt att jag vill säga att det skulle stödjas av vårt land, men möjligen skulle man inte ha röstat emot det. Ty när vi nu såg hur frågan ytterligare avlägsnades från sin lösning genom den omröstning som

Ang. Sveriges utrikespolitik

förekom vid 1966 års generalförsamling, då måste man försöka på något annat sätt att lösa frågan. Därför kan det tänkas att ett sådant utskott skulle kunnat ha någon möjlighet att bereda marken för en lösning av den besvärliga kinafrågan. Å andra sidan kan man naturligtvis ifrågasätta om ett sådant utskott, om det tillsattes, inte hade uppfattats mycket illa av Pekingregimen och om man där inte skulle ställt sig mycket ovillig till hela frågan. Jag tror emellertid att det skulle kunna tänkas att man i varje fall inte hade röstat emot förslaget och att det i en framtid kan bli möjligt att något sådant får ske för att vi skall kunna lösa denna långvariga och besvärliga konflikt.

Även om de svåra problemen om fred i Vietnam och Kinas representation i FN inte kommit närmare sin lösning, finns det dock ljusare och mera hoppgivande drag i den världspolitiska bilden. Efter den förlamande kris som drabbade FN för ett par år sedan, kunde FN:s generalförsamling under förra året arbeta normalt. Kanske den 21:a generalförsamlingen inte kunde uppvisa några anmärkningsvärt stora resultat, men den präglades dock av intensivt och metodiskt arbete, och vissa hotande orosanledningar avvärdades. Valet av generalsekreterare var onekligen ett av de problem som befarades bli svårare att lösa under 21:a generalförsamlingens möte. Med tanke på de propäer som tidigare framförts om trojkasystem och alla de svårigheter som personvalet i detta fall innebär, hälsar man med stor tillfredsställelse att den nuvarande generalsekreteraren enhälligt kunde återväljas.

Tidigare hade uttalats pessimistiska tankar om nedrustningsförhandlingarna i Genève, och man har i vissa fall t. o. m. ifrågasatt, om de över huvud taget skulle komma att återupptas. Nu kan vi konstatera att förhandlingarna — i vilka även Sverige deltar — har återupptagits. Nedrustningsförhandlingarna har utförligt behandlats i regerings-

Ang. Sveriges utrikespolitik

anförandet. Då jag inte har något att invända mot vad däri anförts, skall jag endast uppehålla mig mycket kort vid denna betydelsefulla del av fredsarbetet.

Ett nytt moment som nu införts i diskussionerna är att kärnsprängningstekniken skall kunna användas för fredliga ändamål. För närvarande är det inte tekniskt möjligt att använda kärnkraften för sådana ändamål, men det är mycket möjligt att den för framtiden kan få sådan användning. Därvid möter oss det gamla men ändå ständigt aktuella problemet att många tekniska medel för fredliga ändamål också kan användas för stridsändamål. Här är ju faran för en sådan sammankoppling uppenbar och farligare än någonsin. Nukleära sprängämnen, egentligen avsedda för fredliga ändamål, kan sannolikt också användas för stridsändamål, och därmed kommer kontrollproblemet att försvåras ytterligare. I själva verket öppnas här hisnande perspektiv om ett stort antal länder säger sig vilja använda kärnsprängämnen för fredliga ändamål men i själva verket därmed blir i besittning av fruktansvärda resurser för stridsändamål. Det är självklart att de fredsbevarande åtgärder som FN försöker vidtaga tilldrar sig det största intresset, men man bör aldrig glömma bort att FN:s uppgifter inte endast är att arbeta för internationell fred och säkerhet utan också för sociala, ekonomiska, kulturella och humanitära framsteg. Ett nu slutfört arbete på detta område är konventionen om de mänskliga rättigheterna, och det måste betraktas som en stor framgång att den kunnat genomföras vid den senaste generalförsamlingens möte. En deklaration om de mänskliga rättigheterna avgavs år 1948, och sedan dess har arbetet med en konvention praktiskt taget oavbrutet pågått. Även om konventionen i vissa stycken tunnats ut och kompromissats bort alltför mycket, är det dock en stor framgång att den finns för undertecknande och att

den även har undertecknats av ett antal stater.

Vad som var beklämmande vid slutskedet av behandlingen av konventionen var att många länder som måst kämpa hårt för sin frihet nu hade så litet intresse att kämpa för det som kanske är ännu viktigare, nämligen individens frihet. I traktaten som består av två konventioner och ett protokoll ville åtskilliga länder, bland dem Sverige, att en paragraf om individuell klagorätt till en internationell kommitté skulle införas. Detta mötte emellertid hårt motstånd från de socialistiska länderna, främst Sovjetunionen, men också från en del afrikanska länder. Slutresultatet blev att ingen sådan paragraf intogs i konventionen men att bestämmelserna infördes i ett särskilt protokoll som också kan undertecknas av länder som så önskar. I fortsättningen blir detta protokoll av största intresse, och alla som verkligen kämpar för friheten bör nogsamtidigt observera vilka länder som enbart kommer att underteckna konventionerna och vilka som också kommer att underteckna protokollet beträffande individuell klagorätt.

Tyvärr trampas de mänskliga rättigheterna under fötterna på olika sätt i åtskilliga delar av världen, och det har hittills varit svårt att få beslut om åtgärder mot sådana länder som inte respekterar mänskliga rättigheter. I ett enda fall har vi dock i december månad förra året fått ett beslut under fullt legala former mot en regim som respekterar varken mänskliga rättigheter, avtal eller något annat. Jag avser det beslut, som säkerhetsrådet i december fattade om ekonomiska sanktioner mot Rhodesia. Beslutet är välmotiverat, och man får hoppas att sanktionerna skall få effekt. Det bör nogsamtidigt observeras att då beslutet i säkerhetsrådet fattades den 16 december antogs det med 11 röster för och 4 nedlagda. De fyra länderna som icke röstade för sanktioner mot Rhodesia

var Sovjetunionen, Bulgarien, Frankrike och Mali.

Det har ofta rått tveksamhet om effekten av ekonomiska sanktioner, och det är därför av stort intresse att se vad som nu kommer att hända. Det har rått mycken diskussion både i vårt land och i andra länder om ekonomiska sanktioner mot Sydafrika, och även om förhållandena och den ekonomiska styrkan är mycket olika i de båda länderna, kan det dock vara vägledande vilken effekt sanktionerna mot Rhodesia får. Sverige har alltid hävdats att vårt land bör följa ingångna avtal och stadgar för de organisationer, som vi har anslutit oss till. Man måste därför observera i fallet om sanktioner mot Sydafrika att det i Förenta Nationernas stadgar uttryckligen är föreskrivet att beslut om sanktioner skall fattas av säkerhetsrådet och icke av generalförsamlingen. Det är av den orsaken som Sverige vid åtskilliga tillfällen har nödgats avstå på vissa punkter i resolutioner i Förenta Nationerna därför att man har velat till generalförsamlingen överföra en beslutanderätt som tillkommer säkerhetsrådet.

Sydafrika är också anslutet till GATT-avtalet. Men i händelse beslut fattas i säkerhetsrådet om sanktioner mot Sydafrika, så bryts detta avtal automatiskt utan några som helst hinder. Utjämnings av kostnaderna vid en eventuell ekonomisk blockad mot Sydafrika är — som också tidigare har omnämnts — en av de stora frågor som måste lösas. Det gäller utjämnings av kostnaderna mellan länderna, och det skulle, om en sådan blockad kommer till stånd, också behövas en utjämnings för vårt eget lands vidkommande.

En ytterst känslig fråga för vårt land, som inte kan skjutas åt sidan, är Portugals behandling av sina kolonier i Afrika. Det är uppenbart att Portugals uppträdande i Angola och Moçambique icke i längden kan tolereras, och Förenta Nationerna har antagit flera resolutioner i frågan, vilka dock non-

Ang. Sveriges utrikespolitik

chalerats av Portugal. Sverige har fullt riktigt deltagit i fördömandet av den portugisiska kolonialpolitiken. Men förr eller senare står vi inför frågan om ett samarbete i EFTA med Portugal verkligen kan fortsätta. Utifrån vår allmänna inställning mot förtryck av olika slag bör vi överväga huruvida samarbetet med Portugal kan fortgå. Vi måste bestämma oss för om vi skall fortsätta att stödja en regim, som i Afrika tillämpar en kolonialpolitik av portugisiskt märke.

I regeringsanförandet framhålles det slutligen att u-hjälpsarbetet är en viktig del av vår utrikespolitik. Jag skall inte vid detta tillfälle polemisera mot regeringen om u-hjälp över huvud taget utan i stället rikta mig till mera positiva krafter i det fallet, och det är alla de motionärer som föreslagit högre anslag. Man får verkligen hoppas att det finns en uppriktig mening bakom dessa förslag. Om inte enighet kan uppnås om på vilket sätt de ökade anslagen skall finansieras, så hoppas jag att alla de som ställt sig bakom förslagen om en ökad u-hjälp när huvudfrågan skall behandlas, d. v. s. anslagets storlek, verkligen fullföljer sin avsikt och röstar för den ökade hjälpen. Vi vet alla att belopp av den storleken inte ställer till några revolutioner i en budget på 36 miljarder.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Stora delar av mänskligheten lever under hotet att inom femton minuter vara utrotade, om supermakterna använder robotar med kärnvapenladdningar. Om USA och Sovjet anfaller varandra i full skala, beräknar man att 130 miljoner amerikaner skall förintas inom femton minuter och kanske samma antal ryssar. Sverige har tre minuter på sig, om ryssarna avfyrar sina robotar och kanske tio minuter om amerikanerna gör det. Maximalt har vi således femton minuter kvar att leva. Det är det konstanta

Ang. Sveriges utrikespolitik

hot som alla världens stora befolkningscentra i dag lever under.

Visst vet vi detta, men på något sätt har vi förlikt oss därmed. Mänskligheten har inte lärt sig att »älska bomben», men den fördrar nu med större jämnmod att den finns som ett ständigt, fruktansvärt katastrofhot.

Det var i känslan av detta som FN:s generalsekreterare i höstas i sin rapport till generalförsamlingen antydde att man nu återigen skulle studera den ödesdigra konsekvensen av det stadium som tekniken har nått fram till. Generalförsamlingen beslöt också enhälligt att FN skulle göra ett sådant studium. Inga ansträngningar får försummas då det gäller att komma till rätta med detta hot. Men detta mål är det ju lika lätt att sätta upp som det är svårt att uppnå. Redan de små steg som nu kan vara möjliga, bereder stora svårigheter.

Moskvaavtalet för några år sedan om provstopp var ett glädjande tecken. Ett stort antal stater insåg nödvändigheten av att börja försöken att begränsa kärnvapnen och deras användning. Det finns anledning att begrunda vad som hänt sedan dess. Frankrike och Kina har vägrat att skriva under avtalet, vilket är djupt beklagligt. Denna omedgörlighet att handla solidariskt i mänsklighetens intresse har i en del länder lett till ytterligare oro för utvecklingen. Man fruktar att det inte skall vara möjligt att i längden ha ett försvar utan egna kärnvapen. Ingen vet om denna oro kommer att leda till att fler stater skaffar sig kärnvapen. För varje ny stat som skaffar sig kärnvapen minskas i snabb takt den återhållande effekt som ännu finns i en del stater i fråga om att bygga upp egna kärnvapen.

Sverige bör givetvis försöka underlätta tillkomsten av ett icke-spridningsavtal, men det är inte tillräckligt, i varje fall inte för dem som delar uppfattningen att det väsentliga ehuru mycket avlägsna målet är att förstöra alla kärnvapen som ett led i en allmän nedrustning.

Jag hälsar med tillfredsställelse den svenska regeringens uppträdande hittills på denna punkt. Man har krävt en hel del av kärnvapenmakterna. Om de önskar ett avtal om förbud mot spridning av kärnvapen till nya länder, så måste de också medverka till att stoppa sin egen kapprustning med kärnvapen. *Skall de små lammen inte ens få bräka, så måste en del av huggtänderna på de stora vargarna dras ut.*

Ett avtal om förbud mot spridning måste kombineras dels med ett avtal om provstopp, även för underjordiska prov, och dels med ett avtal om stopp för produktion av klyvbart material för vapenbruk. Utan sådana kompletterande avtal kan nämligen kärnvapenmakternas förstörelsevapen bara fortsätta att öka i antal och ödeläggande effekt.

När statsrådet Myrdal nyligen i Genève framförde önskemål om parallella förhandlingar om dessa frågor, betecknades det av den engelske förhandlaren lord Chalfont som både »onödigt och oförsiktigt». Fru Myrdal blev väl inte förskräckt — jag hoppas i varje fall att hon inte blev det.

Regeringsdeklarationen har dock några formuleringar som skulle kunna vara klarare, men vi kanske får höra mer om det i dagens debatt.

Världen över finns det en betydande förståelse för dessa synpunkter, inte bara i de länder som betecknas som alliansfria vid nedrustningskonferensen i Genève eller i politiska sammanhang. Jag hade själv anledning att med tillfredsställelse konstatera att den konferens, som kyrkornas världsråd anordnade i somras för vetenskapsmän, kyrkoledare och politiker från 80 stater i öst och väst, representerande 164 kyrkosamfund, på denna punkt talade ett tydligt språk. Man sammanfattade sin synpunkt på följande sätt: »Det måste finnas en balans mellan de offer som begärs av icke-kärnvapenmakterna och dem som begärs av kärnvapenmakter-

Ang. Sveriges utrikespolitik

na som ökar sina lager av ständigt mer effektiva kärnvapen.»

Ett särskilt och viktigt problem är i detta sammanhang Västtysklands ställning. Om man vill underlätta tövädret i Europa är det mycket angeläget att Västtyskland skriver under ett avtal. Det skulle i hög grad bidra till avspänningen. Nu säger sig västtyskarna frukta att internationell kontroll skulle medföra spionage och att ett avtal också skulle kunna stoppa det fredliga utnyttjandet av atomenergi. Utan att vara expert på detta område skulle jag vilja ifrågasätta om det inte finns metoder som i betydande utsträckning undviker båda olägenheterna. Om man vill uppnå ett väsentligt resultat, kan dessa tekniska svårigheter inte få bli avgörande. Jag efterlyser regeringens syn på de problem som den västtyska reaktionen rest på ett särskilt sätt.

Vidare vill jag fråga hur mycket kontroll som den svenska regeringen i dagens läge anser vara behövlig. Jag syftar alltså inte i första hand på problemet om FN:s internationella atomenergigorgan eller EEC:s organ Euratom skall kontrollera, utan min fråga gäller kontrollens omfattning. Hur mycket behövs enligt regeringens mening?

Handelsministerns svar i förra veckan om atomkontrollen har tolkats på olika sätt, och även den saken kan möjligen förtjäna ett klarläggande i dag.

Regeringsdeklarationens konstaterande att vietnamkonflikten kan komma in i ett farligt läge är beklagligtvis riktig. De amerikanska krigsinsatserna har ökat. Parterna har inte kunnat hitta någon utväg att komma till tals med varandra på ett fruktbart sätt. Det finns därför uppenbara risker för än ohyggligare konsekvenser för det vietnamesiska folket.

USA:s krav, att stoppandet av bombningarna skall äga rum först när man fått besked att Hanoi därefter skulle vara villigt att utan för långt dröjsmål minska krigsinsatserna, är i och för sig förståeligt. Riskerna med upptrapp-

ning av krigsinsatserna borde dock även för amerikanarna te sig större än med bombstopp utan bindningar från Ho Chi Minh. USA bör stoppa bombningarna utan villkor.

Världsoinionen måste understryka att det är nödvändigt för Hanoi att efter ett bombstopp snabbt ge besked om sin villighet att minska sina krigsinsatser och inte begagna ett bombstopp eller en förhandlingsperiod till att öka den militära infiltrationen i Sydvietnam. Då kommer givetvis alla förhandlingar att stoppas, vilket skulle vara raka motsatsen till vad opinionen ute i världen kräver, nämligen fred och återuppbyggnad i Vietnam, inte bara bombstopp och utdragna skenförhandlingar.

Jag upprepar det från vårt håll tidigare framförda kravet att Sverige skall vara villigt medverka till aktiva humanitära insatser för Vietnams folk så snart förhållandena medger det. Det kan här bli fråga om stora insatser i mänsklighetens tjänst.

Den nuvarande utrikespolitiska situationen är ur maktbalanssynpunkt mycket annorlunda än i mitten av 1950-talet. Med ordet *makt* avser jag i detta sammanhang möjligheterna för en stat att påverka andra stater till att uppträda på önskat sätt. Det är då inte fråga om militära maktmedel utan om den styrka som en stormakts politiska önsksningar i och för sig utgör.

Vi vet mycket väl att om en av supermakterna hotar med vapen, så är dess makt mycket stor, om man skall uttrycka det försiktigt. Ur den synpunkt som jag här angett har mycket förändrats på tio år. Sovjets aggressiva politik under Stalin hade lett till kraftiga motåtgärder från USA:s sida. Amerika, som inte före kriget haft några egentliga militära baser i andra delar av världen, hade nu ett nätverk av bastioner. Man hade militära allianser med ett femtiotal stater. Det var ett led i amerikansk säkerhetspolitik mot Sovjetunionen, och i denna var Atlantpakten en viktig länk.

Ang. Sveriges utrikespolitik

Sovjet å sin sida hade byggt vidare på sin under kriget startade militära styrka. Man hade nått ut till Östersjön. Finland var bundet genom en pakt, och Östeuropa var helt i rysk hand.

När ungernevolten bröt ut den 23 oktober 1956, ansåg sig Chrustjov tvingad att krossa frihetsrörelsen. Inte alla satellitländer var förtjusta i detta, men de vågade inte irriteras den mäktige. På något sätt betecknar ändå det som hände i Ungern början till det som i dag har skett, nämligen Rysslands och USA:s minskade politiska maktpositioner i Europa. Rumäniens öppnande av diplomatiska förbindelser med Västtyskland är den allra senaste utlöparen av det som hänt i Europa efter 1956.

Sovjets omedgörlighet när det gäller ett enande av Tyskland har skett till priset att hålla Östtyskland under armarna. Nu får Sovjet uppleva att en del av satellitstaterna börjar negligera de negativa reaktionerna både i Sovjetunionen och i Östtyskland. Sovjets politisk-psykologiska makt har minskats, trots att landets militära makt har flerdubblats under denna tid. Man kan inte alltid mäta makt i styrkan av en stormakts kärnvapenarsenal och antalet divisioner. I *vissa* situationer i historien är makt den politiska styrka, som en stormakt kan visa upp, och inte den militära, som man inte kan använda.

Likartad maktnedgång har ju USA råkat ut för. Atlantpakten är betydligt försvagad, och Amerikas psykologiska möjligheter att påverka Europa har minskats.

I avspänningens intresse är man nu villig att låta tanken på kärnvapen i Västtysklands hand falla. Vietnamkriget har också givetvis påverkat USA:s ställning i negativ riktning.

De båda supermakterna tillsammans har råkat ut för att det stora antalet unga stater gör sig påmind på ett sätt som var otänkbart för tio år sedan. Deras språk är inte undfallenhe-

tens. De gisslar öst lika väl som väst, och i FN:s generalförsamling har de var och en en röst, liksom supermakterna.

Jag har erinrat om dessa för oss alla välkända historiska fakta för att dra några slutsatser, eller kanske snarast varna för några förhastade slutsatser. Denna långsiktiga utveckling har inte mycket att göra med de allt sämre relationerna mellan Peking och Moskva. Sovjets ändrade ställning hade troligen kommit ändå. En helt annan sak är att Rysslands intressen under senare tid tvingats att rikta sig österut och i samma mån dragits från Europa. Skulle Maos motståndare vinna i Kina, kan man vänta sig att det ryska intresset för Europa kan bli mera påtagligt. Där finns alltså en osäkerhetsfaktor. Det finns därför ingen möjlighet att slå sig till ro och tro att allt nu är lugnt. En återgång till 1956 års metoder vid behandlingen av europeiska problem förefaller dock inte, som väl är, ligga för herrar Brezjnev och Kosygin.

Det är i denna nya situation som en glädjande avspänning mellan USA och Sovjet kunnat göra sig gällande, och totalt sett kan man väl våga säga att även för Sveriges del är läget nu något lugnare. Även om vi hälsar detta med glädje, vore det dock fel att dra några långtgående slutsatser, t. ex. för vårt försvar. De som gör det har fel. Ett neutralt land som vårt — vilket dessutom är litet — kan inte låta sig förledas att dra några förhastade slutsatser om framtidens krav på oss. Vi behöver i hög grad långsiktig planering av vårt försvar utan tvära kastningar. Detta har jag redan berört i remissdebatten och skall därför inte behandla saken utförligare. Jag vill i stället göra några kommentarer till ett par frågor som är av väsentlig betydelse för FN:s framtid.

En för FN:s framtid avgörande fråga är möjligheterna att i framtiden medverka i sådana fredsbevarande aktioner som man hittills deltagit i med viss

Ang. Sveriges utrikespolitik

framgång. Den stora striden vid 19:de församlingen om betalningen av operationerna visar hur aktivt en del av stormakterna känner sig engagerade i problemet.

FN kunde alltså inte räkna med att alla dess medlemsstater solidariskt ville åta sig ett betalningsansvar. Därmed föreligger risk att FN i framtiden inte kan göra insatser i fredens tjänst på det sätt som ändå hittills varit möjligt och avsetts. Skulle så bli fallet, komme ju FN i världsoptionens ögon att minskas ned till en obetydlighet som man kan nonchalera, och världen skulle vara ett fredsinstrument fattigare.

Sin ovillighet att betala hänger man upp på det förhållandet att säkerhetsrådet ensamt skulle vara beslutande instans i ärenden av den här karaktären. De fredsbevarande aktionerna skulle alltså i en del fall inte ha tillkommit i stadgeenlig ordning. Bland majoriteten av FN:s medlemsstater torde det nog föreligga en uppfattning om att i lägen där säkerhetsrådet är paralyserat genom veto måste det finnas möjlighet för generalförsamlingen att gripa in och söka rädda freden.

FN:s 33-mannakommitté har i uppdrag att söka finna en lösning på konflikten. Ännu har man inte lyckats. Kommittén fick i höstas förnyat uppdrag och besked om att lägga fram sin rapport till det extra församlingsmöte som skall hållas i vår. Jag vore tacksam för att få regeringens syn på läget i denna fråga som den utvecklats sig de senaste månaderna. Är det möjligen så att inget har hänt sedan i höstas? Det vore ju mycket allvarligt.

Det skulle vidare för den allmänna debatten i denna vitala fråga om FN:s framtid vara bra om regeringen ville redovisa vad olika fredsbevarande aktioner hittills kostat FN under dess historia. Kostnaderna har nämligen intresse ur en alldeles särskild synpunkt. Åtskilliga av de fredsbevarande aktionerna har nu pågått under många år. I Ghazaområdet, där Sverige är engage-

rat, har man redan kunnat inregistrera det sorgliga tioårsjubiléet. Där och på många andra ställen får FN år efter år hålla styrkor. Skulle man dra dem tillbaka, komme med stor sannolikhet allvarliga strider att blossa upp. I någon mån kan i konflikter indragna stater i hägnet av FN:s insatser avhålla sig från allvarliga försök att göra slut på konflikterna. Man behöver bara låta de mest uppseendeväckande aggressionerna vara och sedan ingenting mer. I längden kan detta leda till för FN ohållbara situationer. FN:s närvaro är nödvändig för att förhindra att små krigshandlingar leder till stora, vilket i sin tur kan dra med sig andra länder i krigiska förvecklingar, men oroskällan kommer man inte åt. Den lever frisk just därför att man inte behöver vara ängslig för att demonstrationspolitiken skall ta sig allvarliga former. FN sörjer ju för att så inte är fallet.

Visserligen är det väl att FN finns, men man kan verkligen fråga sig: Hur länge kommer det att finnas tillräckligt många penningstarka stater, som är villiga att betala för dessa utdragna FN-aktioner? Orostecken saknas inte.

Regeringen och riksdagen har vid flera tillfällen uttalat sitt bekymmer över denna utveckling. Regeringen har också låtit generalsekreteraren ta del av dessa synpunkter. Jag vill fråga om regeringen är i tillfälle att meddela om man i andra former än genom FN har låtit berörda regeringar få reda på den svenska reaktionen på denna för FN grundläggande fråga. Jag vore tacksam om jag kunde få ett sådant besked om huruvida man har kunnat få fram dessa synpunkter även till de direkt berörda länderna. Uppenbarligen är det nödvändigt att alla lämpliga medel tillgripas för att lösa detta problem. Våra reaktioner bör ju komma till stånd, innan läget blir så allvarligt som i Södra Afrika och Vietnam.

Herr Bengtson har redan konstaterat att höstens sammanträde med FN:s

Ang. Sveriges utrikespolitik

generalförsamling blev ganska fridfull. Jag kan instämma med honom Stormakterna kom rätt väl överens. Man kompromissade om svåra problem. Lidelserna svallade egentligen endast vid behandlingen av frågorna om Rhodesia och Sydvästafrika. FN:s beslut i sydvästafrikafrågan i höstas var ett betydande framsteg, eller kan visa sig vara det, om man nu kan finna en gemensam praktisk handlingslinje. Det var framför allt USA:s resoluta uppträdande som innebar en ljusning i denna mörka historia.

Den av FN tillsatta kommitté som skall framlägga förslag i sydvästafrikafrågan förefaller dock inte att ha gjort några framsteg. De som hoppas att FN i ett enda stort steg skall åstadkomma en lösning av sydvästafrikaproblemet, har nog tyvärr tagit miste. Det man kan hoppas är att FN nu äntligen skall kunna börja handla på ett sådant sätt att Sydafrikanska unionen skall finna det omöjligt att i längden vägra Sydvästafrikas folk dess frihet.

I anslutning till en del av de synpunkter som har framförts i olika sammanhang tidigare, bl. a. i den s. k. Myrdalrapporten, skulle jag här ånyo vilja ta fram en möjlighet som FN kanske skulle kunna använda sig av, nämligen att FN utser ett organ med fullmakt att under en övergångstid överta ledningen av Sydvästafrika. Detta organ borde vara sammansatt av ett antal mycket framstående personer från olika stater. Därvid borde man eftersträva representation från både öst och väst, från afrikanska och asiatiska stater samt från stormakter och småstater. Sammansättningen skulle alltså vara sådan att den redan i och för sig skulle innebära ett mycket starkt psykologiskt tryck på Sydafrika. FN-organet borde avresa till Sydafrika och begära att få bege sig till Sydvästafrika. Det måste då bero på Sydafrika om man vill stoppa denna representativa samling av personer, som har FN bakom sig. Ett förbud från Sydafrika skul-

le givetvis i nuvarande läge väcka ett enormt uppseende, vilket i längden knappast skulle gagna dess intressen.

Det är dock inte troligt att Sydafrika skulle ge vika. Men det skulle vara en förenad aktion från FN-medlemmarna, som i längden kunde visa sig värdefull. Det gäller ju att oupphörligt öka trycket på Sydafrika. Självfallet är detta inte den enda utväg som man kan tänka sig. Det finns säkert andra.

FN skall inkallas till en extra session om kort tid. Jag föreställer mig, att den svenska regeringen har studerat denna fråga och även övervägt olika alternativ. Eftersom det är kort tid till ett avgörande, vore det lämpligt att i vårt land liksom i andra länder få i gång en debatt om olika handlingsalternativ. Regeringen borde, tycker jag, begagna dagens utrikesdebatt för att ge sitt bidrag till en sådan diskussion.

Den 16 december i fjol antog säkerhetsrådet en resolution om ekonomiska åtgärder mot Rhodesia. Två månader senare lämnade den svenska regeringen svar på denna framställning och talade där om vilka åtgärder som vidtagits. Bland annat meddelades att svenska fartyg förbjöds att frakta de i resolutionen angivna varorna. I nästa punkt meddelade regeringen att en statlig kommitté håller på att undersöka om ytterligare åtgärder behövs för att Sverige skall kunna fullgöra de förpliktelser som FN-resolutionen ålägger oss. Den kommitté som äsyftas är FN-lagkommittén, vilken tillsattes i februari i fjol. Enligt riksdagsberättelsen skall den inte komma fram med något resultat under hela år 1967. Om ekonomiska åtgärder mot ett land skall bli effektiva behövs det, som ju alla vet, medverkan från om möjligt alla stater och att dessa täpper till alla kryphål. Sverige har tydligen ännu inte kunnat försäkra FN om att så är fallet för svensk del. Kommittén har fått tilläggsdirektiv. Nu undrar jag när regeringen tror att kommittén kan bli färdig med sitt

uppdrag. I Norge och Danmark har man skyndat mycket snabbare, liksom även i Finland.

Portugal är vid sidan av Sydafrika den enda återstående stora kolonialmakten i världen. Sverige bör i första hand ta initiativ i FN för att förmå Portugal att ändra sin politik; det är naturligare att detta sker där än i andra sammanhang. Jag skulle dock inte som regeringen vilja utesluta att man även kan göra någonting inom EFTA:s ram; men det är en sak för sig. Jag vill fråga regeringen: Vilka initiativ har regeringen tagit i FN för att få till stånd realistiska påtryckningar mot Portugal?

Till sist några ord om u-hjälpen.

Det enda sensationella i regeringsdeklarationen kommer i den allra sista meningen, där regeringen erkänner att den *inte* har ett »progressivt u-hjälpsprogram». Hittills har socialdemokraterna försökt ge intrycket att man arbetat målmedvetet efter de riktlinjer som för några år sedan drogs upp i proposition 100 och som fick en del praktiska kompletteringar då SIDA inrättades.

Oppositionen har gång på gång krävt att en plan för ökning av de svenska insatserna skulle föreläggas riksdagen, men detta har viftats bort av regeringen, som ansett sig ha nog med planer. Nu skall det alltså bli annat av. »Ett progressivt program» skall utformas. Detta låter i och för sig intressant, men det finns en hake i sammanhanget.

Vid slutet av debatten om u-hjälpen här i kammaren förra året deklarerade herr Bengtson för centerpartiets del och jag för folkpartiets, att vi ansåg det svenska stödet åt de fattiga folken vara så angeläget att anslaget till detta inte fick bli en restpost i budgeten. U-länderna skall inte behöva nöja sig med det som blir över. Vi deklarerade att på samma sätt som försvaret, bostadspolitiken och en del andra väsentliga ting hade fastlagda pla-

ner borde det finnas en sådan plan även för utvecklingsbiståndet.

Vi inbjöd alltså socialdemokratien att lägga fram en sådan plan och var givetvis villiga att vara med och ta de statsfinansiella konsekvenserna. Det måste innebära att en del ändamål som i och för sig är viktiga får skjutas åt sidan för att vi skall i stegrad takt visa vår solidaritet med de fattiga folken.

Regeringen tog inte emot erbjudandet utan kommer till årets riksdag med förslag som innebär så små förändringar, att regeringen sprack på den saken. Och man får stark kritik även från en del av de egna i riksdagen.

Nu skulle jag vilja fråga regeringen om en sak: Vad innebär talet om att man skall utarbeta ett u-hjälpsprogram? Är det enbart fråga om principerna för utvecklingsbiståndet? Eller är det meningen att programmet också skall innehålla det krav, som folkpartiet och centerpartiet rest, om en plan för biståndets stegring inom stadsbudgeten? Det senare vore ju ett framsteg.

Svarar inte regeringen i dag, får man svara om en månad då u-hjälpen skall diskuteras här i riksdagen.

Herr **HOLMBERG** (h):

Herr talman! Under flera decennier har vi i Sverige betraktat det som en stor tillgång att de demokratiska partierna gemensamt ställt sig bakom den svenska utrikes- och försvarspolitiken. Gentemot utlandet har vi tack vare detta med fog kunnat hävda att den svenska utrikespolitiken burits upp av en bred majoritet i folkopinionen, och det har i sin tur skapat respekt i utlandet inte minst för den s. k. svenska neutralitetspolitiken.

Under de senaste åren och framför allt efter valet 1966 har emellertid denna bild kommit att störas. Den enighet som t. ex. gällt försvarspolitiken, har utsatts för betydande påfrestningar genom regeringens försvarspolitiska ut-

Ang. Sveriges utrikespolitik

spel, som konkret innebär att regeringen särskilt på lång sikt tycks vara beredd att skära ned försvarskostnaderna i sådan omfattning att den försvarspolitiska målsättningen och därigenom möjligheterna att fullfölja den alliansfria utrikespolitiken allvarligt rubbas.

Med hänsyn till regeringens förändrade attityd i denna för vår utrikespolitiska handlingslinje centrala fråga är det med ett nytt och skärpt intresse man tar del av 1967 års utrikespolitiska redogörelse. Sammanhangen mellan den svenska försvarspolitiken och utrikespolitiken är så uppenbara att en omvärdering av försvaret direkt påverkar den utrikespolitiska bedömningen. Eftersom regeringen har visat en ökad lyhördhet för de vänsterradikala krafterna i fråga om försvarspolitikens utformning, vore det i och för sig inte någon överraskning om motsvarande hänsyn hade tagits i utrikesfrågorna.

I årets regeringsdeklaration tycks emellertid utrikesministern dess bättre inte ha tagit djupare intryck av vänsterradikalismen. Deklarationen kännetecknas, såvitt jag har kunnat bedöma, av en önskan att inte bryta mot tidigare av utrikesministern gjorda uttalanden och deklarationer även i sådana för opinionens tryck hårt utsatta frågor som vietnamkriget och Portugals politik i Afrika.

Även om jag inte i detaljerna ställer mig bakom olika formuleringar i deklarationen vill jag ändå börja med att betona den samstämmighet i den allmänna bedömningen av Sveriges utrikespolitiska agerande som finns mellan regeringen och den del av oppositionen som högerpartiet representerar.

Till skillnad från mina två andra oppositionskolleger ämnar jag inte ge mig in på en bred och självständig bedömning av det internationella läget. Den sakkunskap som representeras av de många skickliga tjänstemännen inom den svenska utrikesförvaltningen bör för övrigt utgöra en garanti för att den allmänna bedömningen av världsläget

grundas på ett med stor insikt sammanställt material.

I och för sig är den inledande sammanställningen av de internationella händelserna och utvecklingsdragen i olika delar av världen inte någon optimistisk läsning för framtiden. Vietnamkriget, raspolitiken i södra Afrika, politiska kriser i andra delar av Afrika, den svåröverblickbara och farliga utvecklingen i Kina, situationen i Mellanöstern och inte minst — som påpekats i deklarationen — sammanhanget mellan en stigande världssvält och befolkningsexplosionen är dystra och starkt oroande inslag i världsbilden. De kan inte uppvägas av de visserligen glädjande men än så länge begränsade tecknen på avspänning och vilja till samförstånd som håller på att växa fram i Europa. För bara några decennier sedan hade kanske en annan bedömning varit naturlig. Avståndet till de främmande länderna i Afrika och Asien var ju då kommunikationsmässigt så långt att utvecklingen på dessa kontinenter inte omedelbart ansågs beröra oss. De europeiska frågorna sköts därför i förgrunden och bestämde innehållet i vår utrikespolitik.

I dag är läget annorlunda. Kriget i Vietnam, de kinesiska blodiga inre motståndningarna, okupationen av Tibet och utrotningsskriget mot kurderna är exempel på händelser som upprör oss och som inger stark oro. Dessa händelser oroar oss inte bara utifrån allmänmänskliga synpunkter. De måste också direkt påverka de svenska utrikes- och försvarspolitiska ställningstagandena.

Ett stort utrymme har regeringen ägnat nedrustningsförhandlingarna i Genève. Det är synnerligen motiverat, inte minst med hänsyn till att dessa förhandlingars resultat berör och påverkar hela världsbilden. Regeringen har emellertid under många år underlåtit att bland annat i utrikesnämnden informera oppositionen om vad som har varit vägledande när regeringen bestämde sin handlingslinje i denna fråga.

En diskussion i dag kan därför i väsentliga avseenden endast föras på grundval av det offentliga material som publiceras bl. a. genom pressen. Särskilt gäller det frågan om ett avtal om förbud mot kärnvapenspridning och vad som sammanhänger härmed.

Vårt intresse för ett positivt resultat av genëveförhandlingarna är fördenskull naturligtvis inte mindre. När delegaterna i nedrustningskonferensen för ett par veckor sedan återigen samlades i Genève talades det allmänt om att tiden nu var mogen för ett avtal som skulle hindra att flera länder skaffade sig kärnvapen. I pressen gjordes bl. a. gällande att amerikaner, ryssar och engelsmän i stort sett skulle vara ense om ett förslag till sådant avtal, och det fanns också röster som hävdade att den västtyska regeringen i princip var redo att skriva under. Något av denna optimism återfinns också i regeringsdeklarationen, där det uttalas att ett icke-spridningsavtal tämligen snart skulle kunna ingås.

Det är inte underligt att detta väckt stora förväntningar på många håll. Alltsedan de två första atombomberna fälldes över Japan och avslöjade detta vapens ohyggliga verkningar har ledande och ansvarskännande personer över hela världen ständigt arbetat med frågan om hur man skulle kunna skaffa garantier för att detta vapen aldrig mer skulle komma till användning.

Regeringsdeklarationen och det uttalande som statsrådet Myrdal gjort i denna fråga pekar emellertid på att det nu diskuterade avtalet inte skulle ge sådana garantier. Avgörande från denna garantisynpunkt är att en överenskommelse också skall hindra de fem makter, inklusive Kina, som redan har kärnvapen, från att bygga ut och utnyttja sina vapenarsenaler. Trots detta talar flera skäl för att en överenskommelse med sådan begränsning inte utan vidare kan avvisas. För det första är det troligt att faran för ett kärnvapenkrig ökas i den mån allt fler länder

Ang. Sveriges utrikespolitik

får tillgång till egna kärnvapen. Genom att begränsa antalet kärnvapenländer begränsar man sannolikt också risken för ett krig med sådana vapen.

För det andra är det uppenbart att ett beslut om icke-spridning, om man skall kunna förhindra att fler länder utvecklar egna kärnvapen, bör fattas medan kretsen av kärnvapenländer ännu är liten. Det kan hända att vi nu har den allra sista chansen att hejda en allmän kapprustning på kärnvapenområdet.

För det tredje bör det finnas vissa möjligheter för de atomvapenlösa länderna att kräva motprestationer av kärnvapenmakterna i samband med ett icke-spridningsavtal. Ett sådant avtal innebär ju att de atomvapenlösa länderna frivilligt skulle avstå från att bryta atommakternas nuvarande kärnvapenmonopol. Det ger alltså stormakterna utomordentliga fördelar, vilket i sin tur bör kunna leda till att dessa makter vid förhandlingar får ge någonting i gengäld.

Det förslag om parallella förhandlingar i ett flertal nedrustningsfrågor, vilket statsrådet Myrdal framlagt i Genève och vars tankegångar återfinns i regeringsdeklarationen, bottnar tydligen i den fullt riktiga inställningen att de atomvapenlösa staterna, däribland Sverige, såsom en förutsättning för att vi skall biträda en dylik överenskommelse måste kräva vissa offer av kärnvapenländerna.

Det viktigaste och enligt min mening helt oavvisliga villkoret för Sveriges medverkan borde därvid vara att stormakterna kommer överens om ett förbud mot fortsatta kärnvapenprov och stopp för produktion av klyvbart material för vapenändamål. Jag är medveten om att kontrollfrågan numera har blivit besvärlig t. o. m. när det gäller underjordiska kärnvapenprov. Det finns tydligen nu tekniska möjligheter att på något sätt kapsla in sådana sprängningar så att den seismografiska kontrollen försvåras. Detta tekniska

Ang. Sveriges utrikespolitik

spörsmål bör dock inte hålla tillbaka vårt krav i detta hänseende.

De amerikanska och sovjetryska världsmakterna har utan tvivel ett starkt intresse av att ett avtal om icke-spridning av atomvapen kommer till stånd. Inte minst torde oron inför den okontrollerbara kärnvapenproduktionen i Kina och det hot som ligger i en kärnvapenutrustad aggressiv militär makt av Kinas nuvarande karaktär ha ökat USA:s och Sovjets intresse för en gemensam och bred lösning av denna viktiga trygghetsfråga. Ett avtal borde också kunna spela en betydelsefull roll för möjligheterna till en längre gående avspänning mellan USA och Sovjet, mellan öst och väst i Europa.

Tecken tyder på att en avspänning gradvis är på väg i Europa — det har också omvittnats i regeringsdeklarationen. Även om detta är fallet och om åtskilliga uttalanden har gjorts av företrädare för både öst och väst om behovet av en avspänning, tror jag det är realistiskt att räkna med att vi har långt kvar till verklig försoning och verkligt förtroendefullt samarbete i Europa. Det andra världskriget har satt alltför djupa spår. Det är t. ex. en påtaglig realitet att ryssarna och de andra östeuropeiska folken fortfarande hyser allvarlig fruktan för att ett Västtyskland, utrustat med egna kärnvapen, utgör ett allvarligt hot mot freden.

Ett västtyskt frivilligt accepterande av ett icke-spridningsavtal skulle därför kunna avlägsna ett av de verkligt stora återstående hindren för avspänningen i Europa.

Herr talman! Jag har här berört några av de skäl som talar för ett icke-spridningsavtal. Men det finns också skäl mot ett avtal som innehåller sådana bindningar för de kärnvapenlösa nationerna att de i en framtid kan försättas i ett ohållbart läge, inte bara på den militära sidan utan även på den rent tekniska och fredliga forsknings- och utvecklingssidan. I Sverige måste vi noggrant ta hänsyn till hur

en överenskommelse inverkar på vår traditionella neutrala utrikespolitiska hållning, om vi avstår från rätten och möjligheten att försvara oss med samma högeffektiva vapen som en eventuell angripare kan rikta mot oss. Även om det nu inte är aktuellt med en svensk kärnvapenanskaffning, så är det dock betänkligt om vi i ett avtal gör sådana bindningar att vår handlingsfrihet helt går förlorad.

Man måste också ställa sig tvekande till planerna på den kontroll som blir nödvändig för att en icke-spridningsöverenskommelse skall kunna fungera. I regeringsdeklarationen har visserligen dessa synpunkter omnämnts. Där emot har man inte sagt något om de starka protester mot tanken på en sådan kontroll av atomenergi för fredligt bruk som framkommit framför allt i Västtyskland och Italien. Dessa protester bottnar i att man anser att de kärnvapenlösa länderna allvarligt kommer att hämmas i sin strävan att utveckla sin produktion av atomenergi för fredligt bruk. Från en del håll har också gjorts gällande att den föreslagna kontrollen skulle bli liktydig med industrispionage i stor skala. En del experter på atomenergi stöder dessa farhågor, andra slår bort dem som tomt prat. Men när det nu en gång har väckts en misstanke kan man inte avvisa den utan vidare.

Ett icke-spridningsavtal kan knappast realiseras om inte två av de viktigaste länderna i sammanhanget — Västtyskland och Italien — frivilligt medverkar till överenskommelsen.

Även för förhållandet inom EEC spelar detta en stor roll. Berlingske Tidendes brysselkorrespondent Vagn Heiselberg, som ofta visar sig vara väl underrättad om stämningar och tankegångar i ledande EEC-kretsar, rapporterade häromdagen att han befarade att icke-spridningsavtalet i sin nuvarande utformning skulle omöjliggöra fortsatt samarbete inom Euratom, ja kanske till och med spränga den euro-

peiska atomenergigemenskapen. Man skulle i dessa kretsar vara synnerligen förvånad och förbittrad, inte minst över att den brittiska regeringen så energiskt tillstyrkt avtalet utan att redan nu ta hänsyn till de ödesdigra verkningarna för EEC.

Liknande tankegångar har kommit fram i Italien, inte minst i tidningen Avanti som ju kan sägas spela en viss politisk roll. Där gör man gällande att det i tekniskt och industriellt avseende kan komma att uppstå en allt bredare klyfta mellan atomländerna och de andra länderna, om Italien och andra länder förhindrades att utveckla sin atomenergiforskning för fredligt bruk. Frankrike som är den enda atomvapenmakten inom EEC skulle få en för de andra medlemmarna fullständigt outhärdlig övervikt inom gemenskapen, en synpunkt som kanske är att tänka på när vi på fredag skall fortsätta denna debatt och diskutera Sveriges förhållande till EEC.

När regeringen därför i sin deklARATION sagt att man hyser starka förhoppningar om att ett icke-spridningsavtal tämligen snart skall kunna ingås, är det en bedömning som enligt min mening inte med nödvändighet behöver vara riktig.

Låt mig till slut försöka sammanfatta detta avsnitt. Många och starka skäl talar för att en överenskommelse mot spridning av atomvapen träffas snarast möjligt. De former för en sådan överenskommelse som hitintills tycks ha diskuterats torde emellertid kunna medföra vissa direkt negativa konsekvenser för de atomvapenlösa länderna, inklusive Sverige, som vi inte stillatigande bör godta. Svenska regeringens krav på en paketlösning är därför ur denna synpunkt särskilt välmotiverat. Kan däremot spridningsavtalet kompletteras med att atommakterna kompenserar de atomvapenlösa länderna med i varje fall ett förbud mot fortsätta kärnvapenprov och om kontrollen utformas så att den icke på något sätt

Ang. Sveriges utrikespolitik

hämmar vår utvinning av atomenergi för fredligt bruk, då är det ett långt steg taget framåt. För oss i Sverige är det inte minst mot bakgrunden av den diskussion som i dag förs på det inrikespolitiska planet om den framtida näringspolitikens utformning och struktur angeläget att utrikespolitiska bindningar inte görs, vilka i framtiden kan försätta vårt näringsliv i ett sådant underläge att vi får svårt att konkurrera med kärnvapenmakternas industrier och att vi då inte kan tillgodogöra oss de revolutionerande landvinningar som atomenergiens fredliga forskningsframsteg kan väntas ge.

Herr talman! Det är onekligen en stor tillgång att vi från svensk sida får möjlighet att i nedrustningsförhandlingarna direkt delta i denna centrala fråga. För svenska regeringen innebär detta emellertid en klar förpliktelse att låta svenska riksdagen direkt eller genom utrikesnämnden fortlöpande hållas underrättad om överläggningarnas innebörd. Diskussionen måste föras redan i vad regeringen själv kallar »det första skedet» av ett tvåstegsförfarande. Jag förutsätter därför att utrikesnämnden snarast sammankallas för att vi skall kunna informeras även om de delar som på grund av sekretesskäl inte kan behandlas i denna kammare.

Herr talman! Redan inledningsvis berörde jag de konsekvenser, som det socialdemokratiska försvarsutspelet kan väntas få utrikespolitiskt sett. Då denna fråga trots allt är — och kan komma att bli — den mest näraliggande utrikespolitiska diskussionsfrågan, vill jag något närmare utveckla den utrikespolitiska risk som ligger i den av socialdemokraterna bebådade försvarsnedskärningen.

Förtroendet för svensk neutralitetspolitik har år från år vuxit sig starkare i vår omvärld. Genom att vi försvarsbeslut efter försvarsbeslut kunnat nå en demokratisk samling kring ett starkt, effektivt och modernt försvar, har vår utrikespolitiska handlingslinje interna-

Ang. Sveriges utrikespolitik

tionellt sett fått en odiskutabel styrka. Vår vilja att stå oberoende till såväl öst som väst har i försvarsöverenskomsten getts den nödvändiga innehållsmässiga garantien.

Den svenska utrikes- och försvarspolitikerna är alltså intimt sammanvävda i varandra, och detta har också bidragit till att skapa avspänning och stabilitet i Norden. När vi i dag med tillfredsställelse kan se att denna avspänning även kännetecknar det övriga Europa, skall vi emellertid inte glömma bort vad den svenska försvars- och utrikespolitiken tidigare betytt för denna utveckling — och kan betyda i framtiden. Vi bör inte heller bortse ifrån de förändringar, som kan uppstå, om tilltron till vår utrikespolitiska och försvarspolitiska handlingslinje rubbas. Det är nämligen långt ifrån säkert, att den av socialdemokraterna föreslagna sänkningen av försvarsutgifterna kommer att ha den gynnsamma effekt för den fortsatta avspänningen i Europa som vissa inom regeringspartiet tycks tro. Jag vill bara peka på två omständigheter: Västtysklands rädsla för en sänkt vakthållning i Östersjön liksom Sovjets rädsla för ett ökat tyskt engagemang i samma hav.

Vi kan också redan i dag spåra en viss oro i Danmark och Finland inför de nya signaler på försvarspolitikens område, som den svenska regeringen hissat, och denna oro är helt förklarlig med hänsyn till Finlands och Danmarks utsatta strategiska och politiska läge. För Danmark innebär varje tendens till en minskning av den svenska försvarsberedskapen i söder, som bl. a. docenten Karl E. Birnbaum så belysande uttryckt det, risken av västtyska krav på en förstärkning av den danska vakthållningen i Östersjön. Detta kan i sin tur återverka menligt på de finsk-sovjetiska relationerna.

Det är i detta subtila växelspel av krafter som den svenska försvarsmakten spelar en betydelsefull och stabiliserande roll. De nordiska grannländer-

nas oro må vara överdriven eller ej, men deras känslighet är en viktig faktor att räkna med när det gäller att bedöma de utrikespolitiska konsekvenserna av den försvarspolitik, som regeringen spelat ut och som vi får anledning att återkomma till både senare denna vår och till hösten när försvarsutredningen är färdig.

Statsrådet fru MYRDAL:

Herr talman! Jag vill med glädje konstatera att vi befinner oss i den tillfredsställande situationen, att vi inte frestas till någon skarp polemik i de utrikespolitiska frågorna, som ju är så känsliga i och för sig och framför allt därför att vårt land numera ofta deltar i förhandlingar eller inom FN försöker att på diplomatisk väg aktivt verka för en del konstruktiva kompromisser. Det är tacknämligt att vi kan följa en rikslinje i utrikespolitiken och inte särskilda partilinjer. Det finns därför inte heller något behov för mig i dag att störa detta intryck, utan vi kan fortsätta att lugnt och sakligt diskutera, så att vi bevarar den i internationella sammanhang så oerhört värdefulla tillgång som vi har i att Sverige står enat i sin utrikespolitik.

Detta säger jag efter att ha lyssnat till gruppledarnas inlägg, därför att de i huvudsak och i allt väsentligt har visat att denna enighet är bestående. Jag kanske också får säga, att vi på ett likartat sätt har bedömt vilka relativa ljusningar som kan iaktas i världen och vilka de dystra framtidsperspektiv är som ändå kvarstår. Jag skall därför inte gå över hela fältet igen, utan nöja mig med att ta upp några enstaka punkter, på vilka vi kan föra denna sakliga debatt vidare. Dessutom skall jag försöka svara på frågor, även om jag inte riktigt hinner med alla som har ställts.

Herrar Bengtson, Dahlén och Holmberg vittnade om denna allmänna enighet och om viljan att diskutera i posi-

tiv anda. Jag antecknade särskilt från herr Bengtsons anförande en hel del punkter, där likheten med regeringens inställning var iögonfallande; inställningen till FN, till konventionerna om de mänskliga rättigheterna — som inte hade omnämnts i regeringsförklaringen — till frågorna om Sydafrika, Vietnam och Kina.

Det är värt att stryka under vad herr Bengtson sade om omröstningarna i FN beträffande Kina, icke minst beträffande Formosas situation. Jag är mycket tacksam för den lektion vi fick av honom därvidlag, bl. a. eftersom det inte hade framhävts av oss tidigare att ett förslag ställts i FN om att det skulle tillsättas ett undersökningsutskott, ett förslag som Sverige inte röstade för. Det viktigaste i alla våra ställningstaganden är nämligen, att vi inte vill företa oss något som binder överläggningar om kinafrågan, när Kina självt inte är med. Man vill således iaktta en utomordentlig försiktighet, så att inte ens FN skall komma med några diktat till Kina.

Vår inställning, när vi ständigt har röstat för att Pekingkina bör inträda på Kinas rättmätiga plats i FN-organisationen, är inte enbart formell, utan den bottnar i en åstundan att på allt sätt uppmuntra Kina att komma med i internationellt samarbete. Jag bör kanske för säkerhets skull också säga, att vårt ställningstagande naturligtvis inte har inneburit att vi har föregripit Sveriges inställning till frågan om Formosas framtida status. Vi är emellertid utomordentligt angelägna om att det inte får uppstå någon »kinesisk mur» kring Kina.

Jag skall härefter gå över till det som herrar Dahlné och Holmberg ägnade stort utrymme åt, nämligen nedrustningsfrågorna. Jag noterade att vi är ense om att inga ansträngningar bör försummas att driva nedrustningssträvandena vidare. Vi är också ense om att arbetet att underlätta ett förbud mot kärnvapnens spridning inte är tillräck-

ligt, utan att vi, som vi ständigt har hävdad, måste verka för kompletterande avtal, som binder även kärnvapenmakternas handlingsfrihet.

Här tror jag att herr Dahlné frågade mig personligen, om jag hade blivit lord Chalfont svaret skyldig, när han kritiserade vårt insisterande att man redan nu skulle arbeta med förhandlingar parallellt även för provstoppsavtal och produktionsstoppsavtal. Jag vill då förklara att den nyhet om lord Chalfonts betygssättande av det svenska inlägget, som kom ut i den svenska pressen, härrör från vad han yttrade vid en pressintervju i korridoren utanför sammanträdeslokalen. Det var alltså inte ett genomtänkt eller planerat inlägg och inte heller ett som jag kunde ha anledning att bemöta.

Jag behövde inte heller göra det, ty redan vid nästa sammanträde talade den italienske delegaten, helt officiellt, och sade då bl. a. att Sveriges förslag var i överensstämmelse med vad FN förordat och att »ett icke-spridningsavtal måste enligt vår uppfattning vara utgångspunkten för en process som hejdar kärnvapenkapplöpningen och kontrollerar dessa vapen i avvaktan på deras gradvisa eliminering. I avsaknad av dessa element blir ett icke-spridningsavtal inom kort av noll och intet värde».

Den italienske delegaten gick vidare och talade om hur man skulle kunna få till stånd ett sådant samband mellan icke-spridning och andra nedrustningsåtgärder, t. ex. med hjälp av en i avtalet föreskriven mekanism, för att kontrollera huruvida tillräckliga framsteg har gjorts för att uppnå även dessa allmänna mål. Den kontrollen skulle då ge varje deltagare tillfälle att bedöma, huruvida det verkligen vore möjligt för honom att fortsätta att ge sitt stöd till avtalet.

Det problem som vi kommer att stå inför blir naturligtvis om vi verkligen skall lyckas uppnå samtidiga avtal utmed de tre linjer, som Sverige har

Ang. Sveriges utrikespolitik

hävdad, eller om man skall lita till bindande försäkringar i ett icke-spridningsavtal, som innebär att man sedan kan kontrollera dessas uppfyllande, måhända med hjälp av någon uppsägningsklausul eller på något annat sätt.

Det är emellertid alldeles omöjligt för mig att uttala mig i detalj om dessa ting nu, eftersom vi helt enkelt icke har sett någon avtalstext. Till herr Holmberg vill jag också säga, att vi icke ens fått del av någon sekretessbelagd sådan. I pressen har publicerats förmodat vederhäftiga versioner av en avtalstext, som amerikanerna visar sina allierade för att underhandla med dem. Men vi har inte delgivit någon text. Vi har därför inte möjlighet att göra några ställningstaganden ännu. Jag skulle tro att det därför är för tidigt att sammankalla utrikesnämnden för att företa vad som endast kan bli en gissningslek på helt hypotetiska grunder. Men så snart vi verkligen får anledning att ta ställning till dessa saker, är ett rådslag mellan och över partierna givetvis välkommet.

I detta sammanhang skulle jag också vilja säga att det, trots Sveriges kända iver att få flera olika avtal diskuterade och helst slutna på en gång, icke är vi som nu hindrar framstegen i nedrustningsarbetet. I själva verket har några definitiva frågor ännu inte ställts till oss. Här finns, som någon insändare i Times skrev, två villiga brudgummar — men vem har frågat brudarna? De frågor som nu upptar tiden är faktiskt svårigheter inom västmaktsalliansen. Först hade alltså de två supermakterna under hela förra året vissa olika uppfattningar om hur mycket av kärnvapendelaktighet som skulle kunna tillåtas genom NATO. Nu när den svårigheten synes ha övervunnits ligger diskussionernas tyngdpunkt inte inom NATO, men väl kan vi säga inom EEC, eller snarare Euratomkommissionen. Det är där man diskuterar framför allt kontrollfrågorna. Innan någon klarhet har vunnits där, kan faktiskt

inga exakta frågor ställas till oss. Det visar alltså å ena sidan, att vi inte är skyldiga till den relativa tomgång, som konferensen just nu går i, men å andra sidan också att vi inte kan göra något mer exakt förberedelsearbete då sådant ju måste vara förbundet med en granskning av textförslag.

Vårt förslag att man skulle förhandla samtidigt om flera olika avtal ter sig så mycket mer välmotiverat, som denna tomgång onekligen försiggår. Om man i Genève har bara två sammanträden i veckan och ibland bara en eller två talare, ter det sig ännu mera motiverat att få upp några av de andra problemen, i första hand då provstoppsfrågan. Där har vi ju avancerat längst med förberedelsearbetena och har kanske också från svensk sida mest att komma med.

I mångt och mycket har alltså samtliga, även herr Holmberg som väl var mest kritisk, talat som jag — med min egen delegatmun, så att säga — i fråga om genèvearbetet.

Jag påpekar än en gång, att vi inte har någon text att utgå från. Vi har därför inte heller i detalj kunnat diskutera vilka kontrollåtgärder som man skulle kunna tänka sig att bli bundna till. I förbigående vill jag dock nämna, att våra svenska tekniker egentligen inte har haft samma invändningar som rests från tysk och italienskt håll, nämligen att vi, om vi står utanför kärnvapenproduktionen, inte blir i tillräcklig mån delaktiga av tekniska nyvinningar. Varken från tekniskt eller vetenskapligt håll har man poängterat några sådana farhågor.

Svårigheter för oss kan däremot ligga på det kommersiella planet, i fråga om våra exportmöjligheter. Där måste man söka få en sammanjämkning emellan de ideella kraven om ett universellt kontrollsystem av atomenergiprogrammen, alltså i IAEA-regi, och de intressen som olika länder kan ha av att konkurrensmöjligheterna skall vara desamma för alla.

Ang. Sveriges utrikespolitik

Under det att denna förberedande diskussion pågår, för närvarande mest utanför genèvekonferensen, är det påtagligt att opinionen på många håll vaknat till insikt om att kärnvapenmakternas monopolställning verkligen är i färd med att förstärkas, om man inte kan åstadkomma även andra kompenenserande avtal som våra inlägg gällt. Även i Economist, som företräder tankegångarna i ett land som ivrat särskilt starkt för icke-spridningsavtalet, varnar man nu mot att se detta avtal isolerat. Man säger, att det kan få verkligt värde endast om det ses som ett led i en bred strategi, som syftar inte bara till en frysning utan till en verklig reduktion av världens kärnvapenarsenal. — Det ohylliga är naturligtvis, att utan ett provstopp kan supermakterna fortsätta att kvalitativt utveckla sina vapen till en alltmer förödande verkan. Utan ett produktionsstopp kan de också fortsätta att kvantitativt bygga upp sina arsenaler.

Jag kanske skulle säga något mer om kontrollfrågan i det mellanläge, där vi nu befinner oss. Å ena sidan önskar vi principiellt en universell IAEA-kontroll och har inte något emot att föregå med gott exempel och ställa det svenska atomenergiprogrammet under en sådan. Å andra sidan måste vi ta hänsyn till praktiska svårigheter och möjligheten att exportera till euratomländer och en del andra.

Det mesta av vårt atomenergiprogram befinner sig ju redan under kontroll, utövad av Storbritannien och Förenta staterna, som villkor för att vi över huvud taget skall få köpa bränsleelement och andra nödvändigheter. Det är dessa avtal som vi har bundit oss för att överföra från bilaterala till trilaterala avtal med IAEA som partner. Som statsrådet Lange sade i sitt interpellations-svar den 28 februari, har avsikten varit att ställa också den återstående mindre delen av den svenska atomenergi-verksamheten under IAEA:s kon-

troll. Därmed avses de nu förefintliga reaktor-anläggningarna.

I princip står dock den svenska handlingsfriheten att besluta om kärnvapentillverkning — eller motsatsen — öppen. Vi skulle då i en ny produktionskedja kunna utnyttja eget eller kontrollfritt importerat bränsle, om sådant kommer att finnas. Det är dock självklart att det skulle möta stora både praktiska och politiska svårigheter att göra sådana undantag från internationell kontroll. Om regeringen blir beredd att ta ställning till frågan om vi skall ingå för framtiden bindande avtal, som betyder att vi avstår från vår handlingsfrihet på detta område — genom att underteckna ett internationellt avtal eller genom någon unilateral deklaration eller vilken form det kan ta — kommer frågan givetvis att underställas utrikesnämnden och riksdagen.

Jag skall så ta upp några frågor av mera speciell art.

Herr Dahlén framförde förslag om hur man skulle kunna hantera sydvästafrikaproblemet vid FN:s övertagande av ansvaret. Jag är övertygad om att sådana förslag är just vad som diskuteras inom den 14-statskommitté som har tillsatts för detta ändamål och där den finske ambassadören Jakobson är ordförande. Inom kommittén får de olika förslagen naturligtvis vägas mot varandra. Vi i vårt land får anledning att ta ställning till frågan när kommitté-rapporten framläggs inför den extra generalförsamlingen i april. En debatt är ju välkommen, redan när kommittén framlagt sin rapport, vilket enligt för-ljudande skulle ske i mitten på mars. Dessförinnan har naturligtvis regeringen svårt att föregripa ställningstaganden bland de stater som har fått det direkta ansvaret att penetrera den här frågan. En allmän debatt kan ju närsomhelst förekomma i frågan, men något officiellt ställningstagande från den svenska regeringens sida i förtid är knappast att vänta.

Ang. Sveriges utrikespolitik

Herr Dahléen hade de flesta frågorna och får också de flesta svaren. Han frågade bl. a. om FN:s fredsbevarande aktioner. Det skulle ta för lång tid att här ge en fyllig redogörelse för den frågans behandling, men den finns redovisad i blåboken över generalförsamlingen i höstas, en bok som nu bör ligga på riksdagens bord. Resultatet av generalförsamlingens arbete blev ju att hela problemkomplexet på förslag av Indien uppsköts till det extra möte med generalförsamlingen, som skall inledas i slutet av april. Sverige nedlade sin röst vid omröstningen om detta uppskovsförslag. I uppskovsresolutionen anmodades den s. k. 33-maktskommittén att fortsätta sitt arbete och avge rapport. Jag kan emellertid nämna att utrikesdepartementet inte har fått någon särskild information om 33-maktskommittén sedan generalförsamlingen slutade i höstas.

Vi har från svensk sida så många gånger framfört vår syn på värdet av de fredsbevarande operationerna i FN:s regi, att jag knappast behöver göra det nu. Det senaste årets inlägg från vår sida finns redovisade i samma blåbok. Jag kan bara sammanfattningsvis stryka under, som vi alltid har gjort, att vi anser dessa FN:s fredsbevarande operationer vara ett ytterst tjänligt instrument när det gäller för FN att i nuvarande läge på olika håll i världen vara behjälplig med fredens bevarande. Vi menar därtill, att man redan vunnit en hel del positiva erfarenheter, som FN kan bygga vidare på.

Jag skall så till slut ta upp två frågor, som mera rör utrikespolitiken i förhållande till viss svensk inrikespolitisk diskussion. Den ena frågan gäller de varningar som herrar Dahléen och Holmberg uttalade, nämligen att man för vår försvarspolitik inte får dra för vittgående slutsatser av konstaterandena om en dämpning av motsättningarna inom Europa.

Försvarspolitikern kommer ju att diskuteras i annat sammanhang, vilket herr

Holmberg också påminde om. Framför allt ligger frågan förankrad hos 1965 års försvarsutredning, som nu förestaltar om mer djupgående undersökningar på flera viktiga punkter och som alltså förblir fri att göra nya bedömningar. Men när man nu otvivelaktigt har kunnat iakttaga en definitiv avspänningstendens i Europa, och när de för oss mest centrala och näraliggande krigsriskerna därför har försvagats, har regeringen ansett det befogat att i ett mycket ansträngt ekonomiskt och budgetärt läge något strama åt de planerade försvarsutgifternas ökning, under förutsättning att försvarskraften i stort och på längre sikt kan upprätthållas.

Den bedömning om minskade risker, som tillåtit detta, är ju och blir alltmer allmänt omfattad, vilket också är omvittnat i regeringsdeklarationen. — Jag vill här skjuta in en tankeställare, nämligen att ju ingen kan påstå, att utvecklingen går i motsatt riktning och alltså rättfärdiga motsatta slutsatser. — Det kan vara intressant att ta fram t. ex. ett så ansvarsmedvetet ställningstagande som det som den brittiska regeringen har gjort i sin försvarsbudget nu i vår, där den bygger på en sammanfattande bedömning från NATO och framhålla, att de allierade regeringarna såväl i sina handlingar som i sina offentliga uttalanden anger, att spänningen i Europa har minskat och att faran för angrepp för närvarande är liten. De säger visserligen också, att det inte är otroligt att det, om grundläggande förändringar i världssituationen sker, kan återuppstå ett hot mot Västeuropa. Men en sådan förändring lär knappast ske helt hastigt.

Detta är det ena av de för vårt lands politiska avgöranden viktiga inpass, som jag skulle vilja ta upp. Det andra gäller vår u-hjälpspolitik. Det är ju sagt ganska eftertryckligt i regeringsdeklarationen, att regeringen ämnar linjera upp — jag skulle vilja lägga till, om jag får skjuta in det ordet — en *fortsatt* progressiv biståndspolitik och bedöma bi-

ståndspolitiken som en del av utrikespolitiken. Det blir då inte orimligt att man särskilt noga överväger bistånd till sådana utvecklingsprogram, som behövs såsom ersättning för bortfallande kolonialt stöd i vissa länder, eller som en ersättning för ett stöd som kolonialmakterna aldrig har lämnat. Men viktigt är naturligtvis, att detta icke är rätta tillfället att diskutera den saken — när utskottsutlåtandet om u-hjälpen kommer på kammarens bord får vi en u-hjälpsdebatt. Och sedan gäller det ju att vänta på nästa års statsverksproposition.

Herr DAHLEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är mycket väl medveten om att det som lord Chalfont sade om fru Myrdals framträdande i Genève yttrades vid en pressintervju och inte i förhandlingssalen. Det var just därför jag fann uttalandet intressant — han sade kanske inte bara sitt eget hjärtas mening, när han nu var oförberedd, utan även sin regerings. Mot den bakgrunden har yttrandet onekligen sitt intresse.

Sedan beklagar jag att statsrådet Myrdal inte ville ta upp det för den svenska debatten så väsentliga spörsmålet: Vad behövs enligt regeringens mening ur svensk synpunkt i fråga om kontroll av de avtal som vi hoppas skall kunna komma till stånd? Jag frågade följaktligen inte så mycket om det internationella sammanhanget och vad vi där kan bli ålagda — något som fru Myrdal säger att man inte kan veta eftersom det inte finns en avtalstext — utan om de kontrollåtgärder vi ur svensk synpunkt anser rimligen behövas för att vi skall finna kontrollen effektiv. Naturligtvis vet vi, att man i ett internationellt avtal kan få vara med även om andra saker, liksom att vi kanske inte kan genomdriva all den kontroll som vi skulle vilja ha.

Jag föreställer mig att regeringen och dess experter verkligen har diskuterat

Ang. Sveriges utrikespolitik

igenom dessa problem ur svensk synpunkt och inte bara väntat på vad som skall komma i en avtalstext. Det vet jag att man inte har gjort — fru Myrdal sade ju på min fråga om de västtyska betänkligheterna beträffande spionage och svårigheterna att utnyttja atomenergien för fredliga ändamål, att de svenska teknikerna anser att vi inte har samma problem som Västtyskland. Detta tyder på att man — vilket är självfallet — har ägnat uppmärksamhet åt dessa problem, och jag tycker nog att det vore värdefullt om vi i utrikesdebatten fick höra något om regeringens uppfattning i dessa avseenden. Någon risk för att vi på ett olämpligt sätt skulle binda oss när det gäller genëveförhandlingarna tror jag inte kan föreligga i detta sammanhang.

När det gäller Sydvästafrika avböjde fru Myrdal både ett ställningstagande från regeringens sida och en debatt; jag kan inte göra något annat än att konstatera detta. Kanske tog hon vad jag sade om möjligheten att komma åt Sydafrika något för markerat genom att kalla det ett *förslag*. Jag vill nog säga, att det snarast är någonting som man borde kunna diskutera. Jag tror att en av de väsentliga förutsättningarna för att vi verkligen skall kunna komma fram till ett läge, där Sydvästafrika blir ett fritt och självständigt land, är att världsoptionen oavlatligt diskuteras dessa frågor. Jag tycker alltså att det i en utrikesdebatt inte bara är på sin plats att regeringen redogör för vad som hänt i FN, utan att vi också kan diskutera vad man möjligen skulle kunna göra. Jag anser att detta vore särskilt enkelt eftersom jag tror att oppositionen och regeringen i detta avseende är helt överens om grundinställningen.

Så ett ord beträffande de konsekvenser som man kan dra av förändringen i det politiska läget i Europa och vad man därvidlag kan utläsa när det gäller att bestämma den svenska försvarspolitik. Att det statsfinansiella läget

Ang. Sveriges utrikespolitik

är svårt och att vi därför måste finna oss i en åtstramning även på försvarets område, det har vi ju från folkpartiets sida deklarerat att vi går med på. Men i mitt första inlägg varnade jag för de vittgående slutsatserna om försvaret på lång sikt. Jag pekade på att det visserligen under en tioårsperiod har hänt väsentliga saker av vikt inte minst för det europeiska säkerhetsproblemet. Det är en avspänning. USA och Sovjet har för närvarande sämre psykologiska möjligheter att göra sina motsättningar gällande i Europa. Därmed kan det väl också sägas att läget i någon mån är lugnare även för vår del.

Det finns dock vissa osäkerhetsfaktorer som gör att just Sverige — ett neutralt land och dessutom ett litet land, som aldrig kan få några väldiga försvarskrafter — mot bakgrunden av dessa osäkerhetsfaktorer måste säga sig att det är nödvändigt att vi har en långsiktig försvarspolitik och inte helt plötsligt kastar om. Detta är den så att säga absoluta, fasta utgångspunkten för en försvarspolitik i Sverige när vi nu är i den situationen.

Jag hade inte, fru Myrdal, tänkt mig att få en historisk redogörelse för FN:s fredsbevarande operationer; om den saken kan man läsa på åtskilliga håll. Vad jag frågade om — för att även på den punkten stimulera till debatt — var detta: Vad har de fredsbevarande operationerna kostat FN under dess historia? Vi vet ju att det är en för FN absolut avgörande punkt, om FN skall kunna fortsätta med fredsbevarande operationer eller ej. Vi känner också till motsättningarna på den här punkten.

Om det i denna fråga träffas ett beslut i generalförsamlingen och inte i säkerhetsrådet — jag hoppas att det i en del fall skall vara möjligt att träffa beslut också i säkerhetsrådet — finns det då tillräckligt många stater som är villiga att bidra, så att inte FN ånyo skall behöva komma på den ekonomiska ruinens brant?

Det var dessa högst praktiska, konkreta och allvarliga saker som låg bakom min fråga och inte ett behov av att få en historisk analys. Det är här fråga om ett ekonomiskt och praktiskt problem, liksom givetvis också om ett stort politiskt problem.

Jag hoppas att fru Myrdal har tillfälle att återkomma till exempelvis frågan om vilka initiativ den svenska regeringen har tagit i FN för att åstadkomma ökade påtryckningar på Portugal. Jag skall inte heller nu ta upp en del andra frågor, som jag inte fick något svar på — det är ju också andra frågor som skall debatteras — men jag vill ändå göra en kommentar beträffande u-hjälpen.

Fru Myrdal tyckte att det hade varit bättre om det i regeringsdeklarationen hade stått inte att man nu skall *björja* utforma ett progressivt program utan i stället ett *fortsatt* progressivt program. Det kanske hade varit ur regeringens synpunkt bättre om det stått så, men sakligt sett hade det väl inte inneburit någon större skillnad. Vad vi i år bevittnar är att regeringen inte har lyckats med det den nu säger sig skola ta itu med. Regeringen har ju också spruckit på den punkten.

Det avgörande är vad som händer i riksdagen under de veckor som ligger före i tiden innan riksdagen skall besluta om u-hjälpsprogrammet. Jag har samma uppfattning som herr Bengtson, att det skall bli intressant att se hur pass god vilja det finns inom regeringen på den punkten.

Herr HOLMBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är riktigt som statsrådet Myrdal påpekade, att de anföranden som hittills har hållits i kammaren inte har pressat oss till några direkta och skärpta motsättningar. Å andra sidan är det klart att det föreligger väsentliga skilljaktigheter i fråga om vissa allmänna bedömningar.

Jag kan för egen del inte godta den

betoning som statsrådet Myrdal gör av avspänningen i Europa, då statsrådet säger att den centrala krigsriskerna i Europa har avlägsnats för vår del. Det är en klen tröst så länge vi vet att utomordentligt starka krigsstyrkor — starkare än någonsin — står emot varandra i Europa. Vi vet att tysklandsfrågan inte är löst och vi berörs ju också, såsom jag påpekat, på ett helt annat sätt direkt av de blodiga och oroande händelser som utspelas på längre avstånd från Europa, avstånd som nu med kommunikationernas hjälp blivit betydligt kortare.

Men det var inte detta jag tänkte ta upp i min replik, utan jag skulle återigen vilja fråga statsrådet Myrdal, om hon utan vidare håller med om att det vore riktigt att avvisa tanken på att utrikesnämnden skulle behandla den komplicerade fråga, som ett icke-spridningsavtal och vad som därmed sammanhänger utgör. När jag tog upp denna fråga var det inte för att peka på någon direkt och just nu inträffad försummelse, utan jag ville framhålla att försummelserna var gjorda under flera år. Situationen är den, att utrikesnämnden egentligen inte behandlade detta förrän 1962 eller 1963, när Undénplanen togs upp, och sedan dess har ingenting hänt.

Statsrådet Myrdals påstående att det inte finns någon avtalstext är kanske formellt riktigt, men det inger onakligen en känsla av förvåning att man förhandlar och diskuterar trots att någon avtalstext inte skulle finnas. Är det inte i själva verket så, att parterna — inklusive statsrådet Myrdal — i stort sett vet vad avtalstexten innehåller, även om den inte är offentliggjord?

Man skulle väl i en mindre krets, såsom t. ex. inom utrikesnämnden, kunna göra en genomgång av de olika alternativ, som har utkristalliserats under den senaste tiden, för att få en politiskt bredare bedömning av denna fråga.

Jag vill slutligen som ett sista skäl

Ang. Sveriges utrikespolitik för tanken på en diskussion i utrikesnämnden ta upp den förändring, som inträffat i och med att det är statsrådet Alva Myrdal som i dag läst upp regeringens utrikespolitiska deklARATION. Detta innebär att statsrådet Myrdal nu efter sin utnämning på ett annat sätt är politiskt bunden till den svenska regeringen, en situation som naturligtvis just här kan vara väl så besvärlig och obehaglig. Detta fordrar i sin tur emellertid att statsrådet Myrdals agerande i Genève också bör ha en så bred politisk förankring som möjligt, och denna förankring brukar man grundlagsenligt i utrikespolitiska ämnen försäkra sig om i utrikesnämnden.

Statsrådet fru MYRDAL:

Herr talman! Jag skulle först på herr Dahléns fråga vilja svara precis vad jag vet om vilka krav regeringen anser att vi från svensk sida skall ställa på den kontroll, som skulle åtfölja ett icke-spridningsavtal. Vi har uttalat oss på denna punkt, då vi förra året såsom ett inlägg i nedrustningsdebatten starkt underströk önskvärldheten av det maximala förslaget, att det skulle införas en fullständig kontroll över både icke-kärnvapenmakters och kärnvapenmakters produktion av nukleärt material.

För att politiskt kunna förverkliga ett medgivande från kärnvapenmakterna att gå med på en sådan kontroll måste man förutsätta en sammankoppling med ett produktionsstopp från deras sida, eftersom de då bara skulle ha fredliga anläggningar kvar, vilka borde kunna underställas kontroll.

Eftersom man sannolikt inte omedelbart kan genomföra en så genomgripande reform, är ett möjligt mellanled att man skulle införa en universell kontroll över all export på detta område, även från kärnmakternas sida. Huruvida ett sådant krav finns med i de texter om ett icke-spridningsavtal, som

Ang. Sveriges utrikespolitik

nu diskuteras, är vi okunniga om, det måste jag tyvärr vidhålla. Vi tror dock att det är just om kontrollvillkoren som diskussionen på västmaktshåll nu förs. Från sovjetisk sida har man sagt, att man kan finna sig i ett avtal även utan kontrollåtgärder. Från svensk sida har vi tvärtom hävdat nödvändigheten av bindande kontrollåtgärderna.

Sedan vill jag svara herr Dahléns i fråga om Sydvästafrika, att jag givetvis inte avböjde en debatt. Jag avböjde ett förtida ställningstagande från regeringssidan. Debatten kan föras i anslutning till förhandlingarna i fjortonstatskommittén angående sydvästafrikafrågan, och åtminstone det förslag som relativt nyligen där framlagts — ett afrikanskt fyrstatsförslag — är uppe till debatt. Det gick just ut på en direkt FN-administration med bland annat en FN-polisstyrka i området. Eftersom Sverige, som jag sade, inte är med i kommittén anser vi att vi inte har någon bättre metod att tillgripa än att hålla kontakt särskilt med Finland i dessa frågor.

Sedan beklagar jag om jag inte svarade tillräckligt exakt på frågan om FN:s fredsbevarande operationer. När det gäller den finansiella sidan har vi just infortrat färska uppgifter från FN:s sekretariat om de totala kostnaderna. Dessa skulle fram till och med 1966 uppgå till 661,6 miljoner dollar. Därvid har man tagit hänsyn endast till anvisade belopp.

Det är självklart att vi från svensk sida är utomordentligt angelägna att försöka vidga skaran av de stater som, liksom vi själva, bidrar med frivilliga belopp. Detta har hittills ingalunda skett i tillräcklig utsträckning, och FN beräknar att man hade ett underskott vid månadsskiftet januari-februari — uppgiften hänför sig speciellt till cypnoperationen — på ungefär 2 miljoner dollar, detta trots att Sverige betalat och Schweiz också nyligen tillkännagivit att man vill ge ett bidrag på 200 000 dollar.

Den finansiella situationen är alltså bekymmersam, och det underlåter vi inte att från svensk sida framhåva. Framför allt för vi fram önskemålet om att även länder, som inte bidrar med trupp till dessa fredsbevarande operationer, skall i större utsträckning än som hittills skett bidra till kostnaderna. Det är inte ens ur politisk synpunkt önskvärt, att framför allt de truppbidragande staterna också står för kostnaderna. Jag vill i det sammanhanget nämna att i de fall, då Sverige deltar i fredsbevarande operationer i något land, iakttar vi en än strängare neutralitet vad gäller de politiska stridsfrågorna än i alla övriga fall.

Jag har också här kvar en anteckning om en herr Dahléns fråga om rhodesiasanktionerna. Där har ju Sverige uppträtt på ett sätt som jag tror inte kommer i ofördelaktig dager vid internationella jämförelser. Vi införde redan den 22 november 1965 det totala handelsstoppet och den 30 december 1966 ett skeppningsförbud beträffande sanktionsvarorna. Därmed har vi i själva verket genomfört de väsentliga punkterna i resolutionen, och vi ligger i detta avseende också före de andra nordiska länderna.

Till detta kommer, att lagkommittén fortsätter sitt arbete med att enligt uppdrag snabbt utreda, om ytterligare åtgärder kan bli nödvändiga för att täcka de återstående punkterna i resolutionen och bland annat få fram rättsliga grunder för att hindra svenska medborgare, som är bosatta i utlandet, att befatta sig med sanktionsvaror. Sanktionsförfattningarna snabbbehandlas i utredningen, och även där ligger vi mycket väl framme i jämförelse med de andra nordiska länderna.

Herr Holmberg har tagit upp frågan om utrikesnämndens inkallande i anledning av nedrustningsförhandlingarna och nu närmast icke-spridningsavtalet. Det är nog *inte* riktigt, att jag utan vidare skulle ha avvisat ett sådant förslag. Jag har talat om valet av en lämplig tid-

punkt när vi skulle kunna ha verkligt givande informationer att ge. Jag skall naturligtvis framföra önskemålet om en debatt i utrikesnämnden, som ändå förr eller senare borde komma till stånd. Själv är jag utomordentligt angelägen att ha en bred förankring i riksdagen för den nedrustningspolitik som vi bedriver på den internationella arenan.

Eftersom jag inte varit med i utrikesnämnden kan jag dock inte komma ihåg alla data. Så mycket är dock säkert att nämnden sammanträtt inte enbart med anledning av generalsekretärens rundfråga 1962 om Undénplanen, utan också 1963, när det var fråga om att underteckna Moskvaavtalet om det partiella provstoppet. Sedan dess har inte något definitivt framåtskridande ägt rum i nedrustningsförhandlingarna.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är nog, statsrådet Myrdal, inte så, att Sverige står sig gott i jämförelse med de andra nordiska länderna när det gäller sanktioner mot Rhodesia. I Finland har man redan nu ett heltäckande beslut. Sverige har det inte. I Danmark finns en proposition om saken, och i Norge kommer enligt uppgift en proposition i nästa vecka. Men vi vet ännu inte när Sverige kommer med ett beslut som är så heltäckande som över huvud taget är möjligt.

Jag är tacksam för upplysningen att FN:s fredsbevarande operationer hittills kostat 3,3 miljarder kronor. Det visar vilken väldig roll som denna fråga har, inte bara ur politisk synpunkt utan även ur ekonomisk. FN:s möjlighet att fortsätta med sådana här aktioner kommer att bli avhängig av om det finns någon som vill betala för dem även i besvärliga politiska lägen. Man trodde att Frankrike, när Frankrike hösten 1965 drev igenom att man skulle göra en undersökning av FN:s finanser — den var klar i höstas, och

Ang. Sveriges utrikespolitik

FN godkände det hela — skulle komma med frivilliga bidrag, men så har inte blivit fallet.

Det var intressanta saker — kanske inte så mycket nyheter, men det var värdefullt att få en sammanfattning av regeringens uppfattning om vad som ur svensk synpunkt behövs beträffande kontroll på atomenergiområdet, och att man på svensk sida håller starkt på universaliteten. Det är inte bara ett speciellt svenskt intresse, utan det är ett internationellt intresse. Det finns ju en rad länder som aldrig kommer att gå med på att skriva under ett avtal om det inte finns en ordentlig kontroll. Som exempel kan man ta Förenade Arabrepubliken och Israel. Givetvis kommer, av misstro mot den andra parten, inget av dessa länder att skriva under ett avtal om det inte finns en tillfredsställande kontroll. Eftersom ett avtal som bara underskrivs av en del länder, men inte av sådana som bedöms inom en framtid ändå ha tekniska möjligheter att tillverka kärnvapen, är av mycket begränsad betydelse, är detta en för hela frågan alldeles avgörande problematik.

Herr WERNER (k):

Herr talman! Den utrikespolitiska fråga som stått i centrum för debatten under de senaste två åren är vietnamfrågan. Att just denna fråga kommit att engagera allt fler människor är på inget sätt märkligt, eftersom kriget i Vietnam är ett brutalt utrotningskrig från en av världens stormakter, som systematiskt försöker utplåna ett folk som kämpar för social rättvisa och nationellt oberoende. Det är ett krig där denna stormakt för att nå sina mål inte drar sig för att använda giftgas, att systematiskt bomba civila mål och att med hjälp av napalm och andra kemiska stridsmedel ödelägga den vietnamesiska landsbygden. Det är denna stormakt som i sin oavhängighetsförklaring har följande mening inskriven: »Alla män-

Ang. Sveriges utrikespolitik

niskor är skapade lika. Av sin skapare har de begåvats med vissa oförytterliga rättigheter, däribland liv, frihet och strävanden till lycka.»

Det vietnamesiska folket är i dag inte något lyckligt folk. Jag tror inte heller att det amerikanska folket är lyckligt som inför en växande världsopinion betraktas som medskyldigt till sin regerings smutsiga krig tusentals mil från sitt eget land. Det amerikanska folket får i dag uppleva att det inte går en enda dag utan att den amerikanska regeringen får motta protester mot detta krig.

Efter det att den amerikanska regeringen under en lång tid förtigit sanningen om sitt krig i Vietnam började olika amerikanska publicister, som i Vietnam upplevt bombningarna, att avslöja de officiella amerikanska uttalandena som lögn. Harrison Salisbury uttalade t. ex.: »President Johnsons proklamerade politik att de amerikanska målen utgörs av stål och betong stämmer mycket litet med de anfall som i verkligheten genomförs av amerikanska plan.» Han har också besökt det som en gång var Nordvietnams tredje stad i storleksordningen — Nam Dinh — och säger därifrån: »Katedralens torn reser sig över kvarter efter kvarter som är fullständigt ödelagda . . . det var uppenbart att kvarter efter kvarter av vanliga bostadshus, särskilt omkring en textilfabrik, hade lagts i ruiner genom upprepade anfall . . ., gata efter gata i Nam Dinh har helt enkelt övergivits och husen står förstörda eller gapande tomma.»

Trots att kriget i Vietnam pågått under flera år och i ökad utsträckning engagerat den svenska allmänheten, speciellt den svenska ungdomen, har detta inte på samma sätt återspeglats i debatterna i den svenska riksdagen. Inte förrän vid förra årets utrikesdebatt ändrades i någon mån detta förhållande. Kvar står dock förhållandet att de borgerliga partiernas talesmän är ganska kortfattade när det gäller vietnam-

frågan. I de fall man med vissa undantag inte helljärtat står upp och försvarar USA:s uppträdande i Vietnam tycks man vara mest bekymrad över hur den svenska opinionen uppfattas i USA. I årets remissdebatt fanns det också borgerliga representanter här i kammaren som kände behov av att stå upp och hoppas på »en amerikansk fred i Vietnam». Det är egentligen ganska förbluffande att få höra något sådant när det gäller ett land som i 25 år plågats av krig först av japaner och fransmän och nu av över en halv miljon amerikanska trupper.

Den enda hållbara ståndpunkten måste vara att folket i Vietnam genom fria val i enlighet med 1954 års genèveavtal självt får ta ställning till hur dess land skall styras. I sammanhanget bör vi komma ihåg att det är den sydvietnamesiska regeringen — som hålls under armarna av USA — som förhindrat att de fria val som överenskomts genom genèveavtalet kunnat genomföras. I oktober 1955 meddelade den internationella kontrollkommissionen i sin fjärde rapport att avtalet inte kunnat fullföljas på grund av den sydvietnamesiska regeringens »kategoriska motstånd».

När man som en folkpartirepresentant i årets remissdebatt anser att USA:s förhandlingsinbiter visat en »generositet som torde sakna motstycke i någon känd krigisk förveckling», är det väl ändå ett alltför grovt försök att göra svart till vitt, något som också glädjande nog inte haft sin motsvarighet i den liberala pressen eller ens i högerpressen. Är det denna generositet som under två år tagit sig uttryck i bombningarna av Nordvietnam, vars militära misslyckande man nu erkänner genom flottbombardemang mot mål på den nordvietnamesiska kusten?

Eller är det denna generositet som kommer till uttryck, när man av misstag bombar en liten vietnamesisk by och dödar över 100 oskyldiga människor, skadar minst 200 och tror sig kunna »gottgöra» detta genom att er-

bjuda sig att betala 50 dollar per död och 10—40 dollar per skadad? Längre i cynism kan man knappast komma. Det är denna generositet som företrädare för ett av de borgerliga partierna anser sakna motstycke i någon känd krigisk förveckling.

Efter det amerikanska bombstoppet efter nyår knöts stora förhoppningar till att något positivt skulle ske. Förhoppningarna grusades dock snart av de återupptagna amerikanska bombningarna mot Nordvietnam med motiveringen att motsidan inte är villig till några eftergifter. Vad är det för eftergifter man vill skall göras? Vill man att Nordvietnam skall upphöra med sina bombningar av USA?

Man kan inte se det amerikanska kriget i Vietnam som ett isolerat fenomen, utan måste värdera det som ett led i en medveten och vittomfattande utrikespolitik. Det är väsentligt att man är klar över att engagemanget i Vietnam är resultatet av en av 40 försvarspakter som USA har »förpliktat» sig att upprätthålla. När president Truman lanserade sin Trumandoktrin var den närmast en krigsförklaring mot vad han kallade »den internationella kommunismen». Den amerikanska kongressen upphöjde sig själv till en världens övervakningspolis. Denna politik har man fört konsekvent fram till i dag. Hur amerikansk utrikespolitik hade sett ut i dag med president Kennedy i Johnsons stol är svårt att säga. Men vi bör inte glömma bort att USA:s engagemang som krigförande part började under John Kennedys tid som president.

I samband med frågan om hur vittomfattande USA:s militära engagemang i utlandet egentligen är, fastslog utrikesminister Dean Rusk förra året att USA, antingen kollektivt eller unilateralt, skulle komma angripna länder till hjälp, vare sig USA hade förpliktat sig till detta med överenskommelser eller inte. Enligt Newsweek, september 1966, fastslog han: »Ingen potentiell aggressor skall tro att aggression tolereras för

Ang. Sveriges utrikespolitik

det, om det existerar något traktat eller kongressbeslut om amerikanskt militärt beskydd.»

Jag betraktar det som en ny och otvetydig bekräftelse av det faktum att USA med militärmakt kan komma att bekämpa varje revolution — också socialt berättigade — i vilket land som helst för att upprätthålla de bestående förhållandena. Vad som ligger i begreppet aggression har väl aldrig definierats av de amerikanska ledarna. Vi kan emellertid vid iakttagelsen av USA:s engagemang i världens oroscentra göra oss en bild av begreppets innehåll. Varje folk som lever i social orättvisa kommer att bli motarbetat av USA, när detta folks krav om bättre villkor nödvändigtvis kommer att utgöra ett hot mot ett bestående samhällssystem.

Det är glädjande att allt fler grupper i och utanför de etablerade partierna i vårt land börjar ta aktiv del i opinionsyttringarna mot det amerikanska anfällskriget i Vietnam genom möten, uttalanden och demonstrationer samt genom insamlingar till den lidande befolkningen. Jag tänker närmast på de allt fler uttalanden från olika socialdemokratiska organisationer. Jag tänker på ett möte i en baptistkyrka i Stockholm för några veckor sedan, vilket gav ett uttryck för att man bland de kristna håller på att lämna den tidigare försiktiga linjen i sådana här frågor. Jag tänker också på den protest som ett tjugotal anställda vid Sveriges Radio riktat mot den alltför ensidiga utlandsbevakningen, bl. a. i vietnamfrågan.

Även bland de unga liberalerna börjar man nu försiktigtvis ta till orda i dessa frågor. Alla dessa händelser är ett uttryck för det växande, mycket bestämda ställningstagande från den svenska allmänheten mot USA:s vietnampolitik, som växer i samma takt som den amerikanska regeringen trappar upp kriget i olika former.

Vi har tidigare från vårt parti uttalat vår tillfredsställelse med regeringens

Ang. Sveriges utrikespolitik

klara ställningstagande för generalsekreterare U Thants trestegsprogram, som han i olika sammanhang lanserat. Det är därför glädjande att också högerpartiet nu tycks vara ense om detta, eftersom jag tolkar herr Holmbergs uttalande att man är ense med regeringen i fråga om utrikespolitiken så, att högerpartiet också ställer sig bakom regeringens ställningstagande när det gäller U Thants uttalanden. Det skulle dock göra ett starkare intryck om man från denna talarstol från högerpartiets sida också ville verifiera denna uppfattning.

U Thant har i olika sammanhang hävdat att de amerikanska bombangreppen mot Nordvietnam måste inställas, den militära verksamheten trappas ned och den nationella befrielsefronten erkänns som förhandlingspartner. Men efter de sista utvidgningarna från amerikansk sida står det klart att de regeringar och folk som vill göra en insats för fred i Vietnam än klarare och på ett skarpare sätt måste ge uttryck för uppfattningen att de amerikanska trupperna måste bort från Vietnam. Jag vill upprepa vad vi tidigare har hemställt till regeringen om, nämligen för det första att regeringen klart och entydigt fördömer det amerikanska anfällskriget mot Vietnam och kräver att de amerikanska trupperna dras tillbaka; för det andra att regeringen diplomatiskt erkänner Nordvietnam; för det tredje att regeringen upprättar förbindelser med Sydvietnams nationella befrielsefront, bl. a. genom att denna erbjuds att till vårt land sända en permanent representant.

Det har ibland uttalats att Sverige har möjlighet att spela en medlande roll i vietnamkonflikten och därför måste avstå från att fördöma aggressionen och att ett erkännande av Nordvietnam under nuvarande förhållanden kan vålla vissa svårigheter. I förra årets utrikesdebatt antydde dock utrikesministern att regeringen kan komma att

ompröva sin ställning till Nordvietnam i ljuset av den fortsatta utvecklingen. Jag beklagar att regeringen till synes icke är beredd att ompröva sin inställning. När man i utskottsutlåtandet till motionerna om erkännande av Nordvietnam anför att det i »vietnamfrågans nuvarande ömtåliga läge finns risk för att upprättandet av diplomatiska förbindelser med Nordvietnam kan misstolkas och vålla svårigheter», är detta enligt min mening ingen särskilt stark ståndpunkt. Jag tror inte alls att detta skulle misstolkas utan i stället klart tala om var den svenska opinionen står i denna fråga.

Till talet om att Sverige skulle kunna spela en medlarroll i vietnamkonflikten borde väl ändå minimikravet vara att vi har samma diplomatiska förbindelser med de länder som är inblandade. Hur skall Sverige ens kunna drömma om att uppträda som medlare när man erkänt marionettregeringen i Saigon men vägrar erkänna Nordvietnam? För övrigt är det tveksamt om man kan och skall tala om medling mellan förtryckare, ockupanter och militärjuntor å ena sidan och ett folks frihetskamp, där man kämpar för social rättvisa och nationellt oberoende, å andra sidan.

Det kan heller inte vara vår sak att tala om för det vietnamesiska folket när det skall sätta sig vid förhandlingsbordet tillsammans med en angripare för att lösa sina egna inre angelägenheter. Naturligtvis kan det komma till en punkt när man inte står ut längre, om USA sätter in ännu mer trupper, utökar bombningarna ytterligare, sätter in gift i större skala, fördärvar allt riset och bränner ut ännu större områden. Naturligtvis kan det komma till en punkt, när vietnameserna själva begär förhandlingar, erkänner sig besegrade. Men det tillkommer inte oss att tala om för vietnameserna att nu är det dags att ge upp. Däremot är det vår rätt och vår skyldighet att tala

Ang. Sveriges utrikespolitik

om för USA och dess regering att man skall upphöra med sitt utrotningskrig och dra tillbaka sina trupper.

Herr talman! I slutet av regeringsanförandet säger man att regeringen är medveten om att vår medverkan krävs i växande grad i det internationella u-hjälpsarbetet. Anförandet slutar med att regeringen avser att utforma ett progressivt u-hjälpsprogram. Det skulle vara mycket intressant om man nu ville avslöja något av vad detta program kommer att innehålla. Jag vill i sammanhanget erinra om den motion vi har väckt från vårt håll, där vi hemställer om en utredning om de framtida formerna för den svenska biståndspolitik.

Den aktuella svenska u-landsdebatten gäller inte endast frågan om storleken av biståndsinnsatsen eller vad som rätteligen bör kallas återbetalningen av vår skuld till de utplundrade och fattiga folken. Det gäller också hela frågan om inriktningen av de insatser som kan göras från svensk sida. I denna debatt riktas stundom hård kritik mot de nuvarande formerna för biståndsverksamheten och ifrågasättes verkningarna av vissa åtgärder genom SIDA. I detta läge är det nödvändigt att en förnyad utredning göres om formerna för den svenska biståndspolitik med beaktande av alla de moment som tillkommit under de senaste åren.

Huvuduppmärksamheten bör inriktas på betydelsen av att den ekonomiska politiken i allmänhet och utrikshandelspolitiken i synnerhet utformas så att den bidrar till att motverka den i humanitär och ekonomiskt avseende ytterligt höjande utvecklingen i världen.

Herr KILSMO (fp):

Herr talman! Även om det vore yttest frestande att gå in på ett svaromål på herr Werners utläggning, skall jag helt motstå den frestelsen. Hans anförande må gälla för vad det kan.

Jag skulle över huvud taget icke ha yttrat mig i denna debatt om jag icke hade uppfattat herr Möllers uttalande under remissdebatten som en utmaning, när herr Möller bad mig att få veta på vilka folkrättsliga grunder USA befann sig i Vietnam.

Jag skall fördenskull gå till saken med detsamma och återge de fakta jag har lyckats samla och som belyser denna fråga. Det är sålunda ingen som helst polemik mot herr Werner, herr Möller eller någon annan. Jag betraktar mitt anförande såsom en saklig framställning och ett svar på herr Möllers begäran.

För att få en klar bild av skeendet i Vietnam och det folkrättsliga regelkomplex, som kan vara giltigt i vietnamfrågan, måste man gå tillbaka till 1954 års Genèveöverenskommelse. Denna överenskommelse har utsatts för kritik från många håll för att vara ett hastverk och illa övertänkt i många stycken. Kritiken har bl. a. riktat sig mot bestämmelserna om anordnande av allmänna, fria och hemliga val redan två år efter avtalets undertecknande samt mot användandet av det s. k. trojkasystemet av sovjetisk modell vid sammansättningen av den internationella kontrollkommissionen, vilket allt har försvärat kommissionens arbete avsevärt.

Genèveöverenskommelsen 1954 om Vietnam ingick i ett paket av överenskommelser avseende förutom Vietnam även Laos och Kambodja. Avtalet om Vietnam bestod av dels en 47 artiklar lång överenskommelse om fientligheternas inställande samt omgruppering av trupper och civilbefolkning, dels en slutdeklaration, omfattande tretton punkter, vilken undertecknades av samtliga deltagare i konferensen utom av delegaterna från Förenta staterna och Sydvietnam.

I Genèvekonferensen deltog förutom Frankrike och Vietnam också bland andra Sovjet och England.

Såvitt jag förstår, måste Förenta staterna och Sydvietnam ändå av olika an-

Ang. Sveriges utrikespolitik

ledningar anses vara bundna av avtalet. Det finns i den folkrättsliga doktrinen klart stöd för att stater kan, utan att underteckna ett avtal, förklara sig antingen bundna av detta eller förklara att man inte ämnar bryta det, förutsatt att inte någon av undertecknarna bryter avtalet. Förenta staterna förklarade i en deklaration den 21 juli 1954 att man inte ämnade använda våld för att störa överenskommelsen men att man skulle betrakta aggression i strid mot överenskommelsen »med största oro och som ett allvarligt hot mot internationell fred och säkerhet».

Sydvietnams delegat vid konferensen undertecknade inte heller slutdeklarationen. I stället protesterade han mot vissa av de punkter som man kommit överens om, bl. a. bestämmelsen om avhållandet av allmänna val för hela Vietnam så tidigt som redan två år efter Genèvekonferensen. Sydvietnam torde dock få anses bundet av Genèveöverenskommelsen genom att saigonregeringen, sedan de franska trupperna dragits tillbaka från Sydvietnam under våren 1956, inträtt i Frankrikes ställe. Att man i Saigon utgick från detta torde bl. a. kunna utläsas ur deklarationen av den 6 april 1956, där man i punkt 3 förklarar sig villig att ge stöd åt internationella kontrollkommissionens arbete i Sydvietnam, även om man som icke undertecknare inte kunde godkänna Genèveavtalet.

Alla parter i vietnamkonflikten har brutit mot Genèveöverenskommelsen på ett eller annat sätt. Att från folkrättslig synpunkt fastställa vilken part som brutit »först» eller »mest» är omöjligt, då det ju inte existerar någon juridisk instans, som med bindande verkan kan avgöra detta, såvida man inte skall betrakta kontrollkommissionen med dess juridiska expertis som en sådan instans. Vad en enskild människa tycker och tror i fråga om folkrättsliga uppfattningar har ingen betydelse i detta sammanhang. Men man kan på goda grunder påstå att Nordvietnam inte

haft för avsikt att upprätthålla Genèveöverenskommelsen utan betraktat Sydvietnam som ett legitimt mål för en återförening med våld, en återförening av ett område som undanryckts Hanoi överhöghet. Nordvietnam drog icke tillbaka samtliga styrkor som fanns söder om 17:de parallellen, den provisoriska demarkationslinjen, i enlighet med artikel 15 i Genèveöverenskommelsen. 90 000 man drogs därifrån men mellan 5 000 och 10 000 gerillasoldater lämnades kvar. Hanoi garanterade inte heller sina undersåtar de fri- och rättigheter som finns fastlagda i artikel 14 c. Samtidigt hindrades ett stort antal människor att flytta söderut i enlighet med bestämmelserna i artikel 14 d om regruppering av människor som så önskade.

I artikel 14 d i Genèveöverenskommelsen står klart och tydligt uttryckt, att de människor som vill regruppera sig från söder till norr och vice versa skall ha full rätt att göra det, inte bara utan hinder från vederbörande delstats myndigheter, utan denna regruppering skall t. o. m. befrämjas av vederbörande myndigheter.

Ett ofrånkomligt faktum är nu att ungefär 860 000 människor önskade lämna Nordvietnam för att slå sig ned i Syvietnam. Så fick inte ske, utan att Nordvietnams myndigheter lade sig i det. De 860 000 människorna kom till Sydvietnam såsom fullständigt utblottade flyktingar. Efter dem har ytterligare cirka 100 000 flyktingar kommit från Nordvietnam till Sydvietnam.

Under de fem år som följde på Genèvekonferensen byggdes en illegal terrororganisation upp i Sydvietnam. Under åren 1959 till 1961 infiltrerade Nordvietnam 10 000 man militär personal och under år 1962 ytterligare 13 000 man i syfte att återförening Nordvietnam med Sydvietnam. År 1962 hade det också gått så långt, att den internationella kontrollkommissionen, bestående av medlemmar från Kanada, Indien och Polen, i en majoritetsrapport avgiven

Ang. Sveriges utrikespolitik

den 2 juni år 1962 förklarade, att Nordvietnam under perioden 1959—1962 hade brutit mot artiklarna 10, 19, 24 och 27 i Genèveavtalet. Nordvietnam hade med andra ord gjort sig skyldig till väpnat angrepp mot Sydvietnam. Det är omöjligt att legalt fastställa exakt vid vilken tidpunkt den nordvietnamesiska infiltrationen hade vuxit till sådan omfattning att den måste betraktas såsom ett väpnat angrepp och aggression.

Det som kommunister kallar för nationell befrielse är en helt ny form av krigföring, som förmodligen kommer att kräva en folkrättslig omvärdering av begreppen väpnat angrepp och aggression, handlingar som i folkrätten betraktas såsom förkastliga och ger den angripne rätt till självförsvar, oavsett hans bundenhet till det avtal som har brutits genom angreppet.

Vare sig man betraktar den nordvietnamesiska aggressionen och hjälpen, understödet och uppbyggnaden av det som senare har kommit att betecknas såsom »befrielsearmén» i Sydvietnam såsom väpnat angrepp mot en självständig stat eller såsom hjälp åt en intern upprörsrörelse, har den sydvietnamesiska regeringen fullt folkrättsligt stöd för att söka vilken hjälp den önskar.

Argumenten för att Sydvietnam bör betraktas såsom en separat stat är så starka, att de enda existerande motiven för att Sydvietnam i dagens läge skulle betraktas som en del av hela Vietnam, nämligen bestämmelser om fria val i hela Vietnam och ett framtida obestämt enande, inte kan påverka bedömningen. Sydvietnam har erkänts av 60 stater, däribland Sverige. Vårt land erkände Sydvietnam de facto 1957 — då jag för övrigt själv var med i FN — och 1960 de jure, därigenom att vår ambassadör i Bangkok ackrediterades i Saigon. Två gånger har Sydvietnam i FN:s generalförsamling föreslagits till medlem i världsorganisationen, nämligen 1956 och 1957;

bägge gångerna inlade emellertid Sovjet sitt veto. Vidare är Sydvietnam medlem i vissa FN-organ, bl. a. UNESCO och WHO, och upptogs 1950 i ILO och FAO. Det kan knappast råda något som helst tvivel om att Sydvietnam såsom självständig stat har rätt till kollektivt självförsvar jämlikt FN-stadgans artikel 51; dessutom är rätten till självförsvar en i folkrätten allmänt vederlag princip som ges stöd av ett stort antal internationella folkrättsjurister, bl. a. Oppenheim.

Artikel 51 i FN-stadgan innefattar visserligen endast rätt för FN-medlemmar till kollektivt självförsvar, men i stadgans artikel 2, sjätte stycket, garanteras stadgans giltighet även för icke medlemmar i frågor som har med upprätthållandet av internationell fred och säkerhet att göra. Skydd mot aggression är en av de centrala punkterna härvidlag.

USA har med ett flertal fördrag utfäst sig att ge ekonomisk och militär hjälp åt Sydvietnam. Den första överenskommelsen mellan USA och Sydvietnam slöts för övrigt redan under president Trumans tid, så långt tillbaka som år 1951, då det s. k. Economic and technical cooperation agreement slöts. Det förnyades år 1955, då även en försvarsöverenskommelse undertecknades. År 1957 utfärdade president Eisenhower och premiärminister Diem dessutom en kommuniké om gemensamt bistånd och hjälp, år 1961 följd av ett Treaty of amity and economic relations. Vi har alltså att göra med ett omfattande fördragssystem, utbyggt under ett flertal år.

Artikel 51 i FN-stadgan syftar dessutom på regionala kollektiva försvarsorganisationer. Det 1954 av bl. a. USA undertecknade SEATO-fördraget innefattade en förpliktelse till kollektivt försvar av Sydvietnams territorium. Vid ett möte med paktmedlemmarna i SEATO i juni 1966 fick också USA stöd från samtliga paktmedlemmar för sin politik i Vietnam, bortsett från Frank-

Ang. Sveriges utrikespolitik

rike som avstod och Pakistan som reserverade sig.

Vietnam är en testplats för de kommunistiska »nationella befrielsekrigen». Tekniken varieras naturligtvis efter de lokala förhållandena. En av medlemmarna i den internationella kontrollkommissionen i Vietnam — Kanada — har i ett uttalande, baserat på kommissionens juridiska kommittés rapport 1962, framhållit en del viktiga faktorer ur aspekten Vietnam sett som ett kommunistiskt »nationellt befrielsekrig»; jag skall strax in extenso läsa upp detta uttalande. Den kommunistiska tesen om »nationellt befrielsekrig» kommer förmodligen i framtiden att innebära problem för folkrätten, då främst beträffande definitionen av väpnat angrepp och aggression. I Vietnam råder det ingen som helst tvekan om att Sydvietnam har rätt till självförsvar mot aggression och att Sydvietnams allierade med USA i spetsen står på fast folkrättslig grund i sin hjälp åt Sydvietnam.

För att belysa problematiken ytterligare skall jag av detta och ännu ett skäl be att få återge kontrollkommissionens nämnda uttalande.

Jag gör det också av det skälet att kontrollkommissionens uttalande tidigare, så långt jag har kunnat utröna, inte finns på svenska. När jag nu ger en utförlig framställning av kommissionens uttalande är det därför att utlandet på ett ypperligt sätt verifierar de fakta som jag här har försökt sammanfatta.

Internationella kontrollkommissionens rapport av den 2 juni 1962 — tre år innan amerikanerna satte in några som helst trupper i kriget i Vietnam — innehåller följande:

»I början av oktober 1961 uppgav Republiken Vietnams» — d. v. s. Sydvietnams — »sekretariat för utrikes frågor att överste Hoang Thuy Nam, chef för den sydvietnamesiska representationen och med uppgift att handha förbindelserna med den internatio-

nella kommissionen, hade kidnappats. Senare informerade statssekreteraren för utrikes ärenden kommissionen om mordet på överste Nam. De nordvietnamesiska myndigheternas delaktigheter i kidnappningen och mordet på översten anfördes. Alltsedan anklagelserna blev av allvarigare natur, krävde kommissionen prima facie bevis från Sydvietnams representation för att få anklagelserna om den nordvietnamesiska partens medbrottslighet i händelsen bekräftad. Kommissionen erhöll detaljerade uppgifter från representationen den 24 oktober 1961 och 16 november 1961 tillsammans med ett stort antal dokument och fotografier som stödde påståendena. Representationen anförde också »att Republiken Vietnams regering förutsatte att överste Hoang Thuy Nam skulle tagas inte som ett isolerat fall utan som en del av de omfattande omstörtningsplaner och den planlagda terror myndigheterna i Hanoi ledde, en plan som med detta lönnmord gick in i en ny fas och har till avsikt att öka deras inflytande i Sydvietnam».

I november 1961 granskade kommissionen dessa brev som innehöll ett flertal påståenden och remitterade dem till den juridiska kommittén för undersökning »med avsikt att avgöra huruvida anklagelserna och bevisen däri prima facie har någon betydelse för bestämmelserna i Genèveöverenskommelsen».

Den juridiska kommittén har gjort en noggrann undersökning av de olika anklagelserna och det bevismaterial som avses stödja dem, i form av dokument och andra materiella bevis, och lämnat följande rapport med reservation från den polske delegaten.

»Vi har studerat överenskommelsen om upphörande av fientligheterna i Vietnam, den sydvietnamesiska beskickningens brev av den 24 oktober 1961 och 16 november 1961 och återgivna hänvisningar från kommissionen tillsammans med det bevismaterial som gjorts tillgängligt av den sydvietname-

Ang. Sveriges utrikespolitik

siska beskickningen i förening med detta och kommit fram till följande slutsats:

1) Överenskommelsen om upphörande av fientligheterna i Vietnam härrör från principen om fullständigt upphörande av fientligheterna i Vietnam, respekterad av vardera parten i de tilldelade zonerna gentemot varandra och full ansvarighet från parternas sida för att uppfylla de åtaganden detta avtal medför.

Artikel 10 i överenskommelsen redogör uttryckligen för de båda parternas åtaganden för att beordra och genomföra fullständigt upphörande av alla fientligheter i Vietnam.

Artikel 19 i överenskommelsen förklarar åtagandena på de två parterna för att försäkra sig om att de dem tilldelade zonerna inte utnyttjas till återupptagande av fientligheterna eller till ytterligare aggressiv politik.

Artikel 24 i överenskommelsen grundar sig på principen om den demilitariserade zonen okränkbarhet och de till de två parterna anvisade territorierna. Det redogörs uttryckligen för att vardera partens väpnade styrkor skall respektera territorium under den andra partens militära kontroll och inte begå några som helst handlingar eller företa några som helst operationer mot den andra parten.

Artikel 27 i överenskommelsen fastställer uttryckligen styrkornas befälhavares ansvar för de två parterna genom fullständigt och betryggande uppfyllande av överenskommelsens alla stadganden från alla element och och all militär personal under deras kommando. Följden blir att den som använder en zon för att organisera eller utföra fientlig verksamhet i den andra zonen, övergrepp av medlemmar ur den ena partens väpnade styrkor mot den andra partens territorium eller på kommissionerna av någon under en parts kontroll genom någon handling mot den andra parten, skulle vara i strid mot de grundläggande bestämmelserna i

överenskommelsen, som innefattar ömsesidig respekt för de två parterna tilldelade territorierna.

2) Vid en undersökning av klagomålen och av bevismaterialet, som översänts från den sydvietnamesiska representationen, har kommittén kommit fram till den slutsatsen att det med klara exempel finns bevis för att obehäpnad och behäpnad personal, gevärs, krigsmateriel samt andra förråd sänts från zonen i norr till zonen i söder i avsikt att stödja, organisera och utföra fientlig verksamhet, inberäknat väpnade attacker riktade mot armén och regeringen i den södra zonen. Dessa handlingar strider mot artiklarna 10, 19, 24 och 27 i överenskommelsen om upphörande av fientligheterna i Vietnam.

3) Vid en undersökning av anklagelserna och av det bevismaterial, i synnerhet de dokument som sänts från den sydvietnamesiska representationen, har kommittén vidare kommit fram till den slutsatsen, att det finns bevis som tyder på att nordvietnamesiska armén har upplåtit zonen i norr för att uppmuntra till, uppmuntra och stödja fientlig verksamhet i den södra zonen i syfte att störta regeringen i söder. Utnyttjande av zonen i norr för sådan verksamhet strider mot artiklarna 19, 24 och 27 i överenskommelsen om upphörande av fientligheterna i Vietnam.

4) Kommittén anser att ytterligare undersökningar är nödvändiga för att ta definitiv ståndpunkt till kidnappningen och mordet på överste Nam, före detta chef för den sydvietnamesiska representationen, och till huruvida detta var en del av den verksamhet som det refereras till i underparagraferna 2) och 3) ovan och som är förbjuden under artiklarna 19, 24 och 27 i överenskommelsen. Den sydvietnamesiska representationen har lämnat prima facie bevis som garanterar en sådan fullständig undersökning av fallet av kommissionen.

Vi skall i sinom tid inkomma med en fullständig rapport som i detalj redo-

Ang. Sveriges utrikespolitik

gör för de anklagelser som gjorts av den sydvietnamesiska representantionen, för existerande bevis i förhållande till dessa anklagelser och för våra särskilda observationer.'

Så långt den juridiska kommittén.

Kommissionen accepterar den slutsats som drogs av den juridiska kommittén, att det finns tillräckligt med klara bevis för att den nordvietnamesiska armén har brutit mot artiklarna 10, 19, 24 och 27 i särskilt angivna exempel.

Den polska delegationen tar avstånd från dessa slutsatser. Med utgångspunkt från den fullständiga rapport, som förbereds av den juridiska kommittén och som täcker alla anklagelser och bevis, kommer kommissionen att handla i enlighet med vad som anses lämpligt i varje enskilt fall.»

Så långt kontrollkommissionens rapport.

Man må lägga märke till att vad som här återges av internationella kontrollkommissionen inträffade, som jag tidigare nämnt, tre år innan USA insatte några som helst trupper för att hjälpa Sydvietnam.

År 1965 avgav den kanadensiska delegationen i kontrollkommissionen en specialrapport som också är av intresse i sammanhanget för att belysa hur man ser på problemet om folkrätten i Sydvietnam.

Kommissionens specialrapport från 1962 fäster uppmärksamheten på det faktum att »beväpnad och obehäpnad personal, vapen, krigsmateriel och andra förråd hade sänts från zonen i norr till zonen i söder i avsikt att stödja, organisera och utföra fientlig verksamhet» och att »nordvietnamesiska armén låtit zonen i norr utnyttjas till att sporra, uppmuntra och stödja fientlig verksamhet i den södra zonen med mål att störta regeringen i söder», sålunda klart visande att Nordvietnams folkarmé utan tvivel brutit mot olika artiklar i Genèveöverenskommelsen. Kom-

missionens avgörande baserade sig på de slutsatser som efter omfattande undersökning av anklagelser och bevis gällande detta problem nåtts av kommissionens juridiska kommitté. De slutliga paragraferna över dessa slutsatser löd sålunda: »Juridiska kommittén drar den slutsatsen — — — — att det är det nordvietnamesiska Lao Dong-partiets» — d. v. s. det kommunistiska partiets i Nordvietnam — »avsikt att störta regeringen i söder. I september 1960 höll i Hanoi Vietnams Lao Dong-parti sin tredje kongress, vilken antog en resolution som manade att organisera en 'front' under ledarskap av Vietnams Lao-Dong-parti. Grenar av Vietnams Lao Dong-parti och 'Befrielsefronten i söder', jämte dess beväpnade grenar nämligen 'Befrielsefrontens styrkor i Sydvietnam' och 'Folkets beväpnade självförsvarsstyrkor' finns och är verksamma i den södra zonen. Vietnams Lao Dong-parti, Befrielsefronten i söder, Befrielsefrontens väpnade styrkor i söder och Folkets väpnade självförsvarsstyrkor har i den södra zonen spritt propaganda avsedd att sporra folket att opponera sig mot och störta regeringen i söder. Det finns en Befrielsefrontens radio och en Frihetens pressbyrå som assisterar i ovan nämnda verksamhet. Det är möjligt att även Hanoiradion har bistått i nämnda verksamhet. Befrielsefrontens propagandalitteratur i söder till förmån för frontens verksamhet har blivit publicerad i den norra zonen och förts över gränsen av officiella representanter för den demokratiska republiken Vietnam.»

Juristkommittén sammanfattar vidare:

»1. Vietnams Lao Dong-parti i den norra zonen, de olika grenarna av Vietnams Lao Dong-parti i den södra zonen, Befrielsefronten, Befrielsestyrkorna och Folkets självförsvarsstyrkor i söder har sporrat olika grupper bland befolkningen i den södra zonen, inberäknat medlemmar av armén i söder,

Ang. Sveriges utrikespolitik

att opponera sig mot regeringen i söder, att störta den med våld och visat dem på olika medel att göra det.

2. De, som ignorerar deras maningar och fortsätter att stödja regeringen i söder har hotats med straff och i särskilda fall har sådana straff verkställts genom avrättning.

3. Befrielsefronten, Befrielsestyrkorna och Folkets självförsvarsstyrkor i söder har till mål och uppgift att organisera och med våld utföra fientlig verksamhet mot armén och regeringen i söder under ledarskap av Vietnams Lao Dong-parti i syfte att störta regimen i söder.»

Juristkommittén drar också den slutsatsen att »nordvietnamesiska folkarmén har upplåtit zonen i norr att användas som bas för organiserandet av fientlig verksamhet i den södra zonen, inberäknat väpnade attacker avsedda att störta regeringen i söder i strid mot dess förpliktelser under överenskommelsen om inställande av fientligheter i Vietnam.

4. Alltsedan dagen för denna särskilda rapport har kommissionen från den sydvietnamesiska förbindelserepresentationen fortsatt att motta anklagelser av allvarlig natur, anförande en intensifiering av aggressionen från norr. I dessa meddelanden som beskickningen lämnat till kommissionen har bevisen ökat för att regeringen i Nordvietnam utvidgat sin aggressiva verksamhet, riktad mot regeringen i Sydvietnam, och infiltrerat ett växande antal väpnad personal och en allt större mängd militär utrustning i Sydvietnam i syfte att med våld störta regeringen i Sydvietnam.

Representationen har informerat kommissionen om att som resultat härav den sydvietnamesiska regeringen tvingats begära ökad utländsk hjälp i självförsvarssyfte.

5. I dess brev av den 27 maj 1965 har beskickningen t. ex. försett kommissionen med detaljer om hemliga baser och liknande anläggningar placerade i Syd-

vietnam med stöd av Nordvietnams och andra kommunistländers regeringar. I samma brev har beskickningen försett kommissionen med en lista på vapen, krigsmateriel och utrustning av kommunistiskt ursprung, beslagtagningar som rapporterats till kommissionen alltsedan datum för kommissionens särskilda rapport den 2 juni 1962.

6. I brev daterat den 12 februari 1965 har beskickningen rapporterat till kommissionen att under perioden 1959—64 mer än 39 000 män förts in i Sydvietnam från Nordvietnam i strid mot Genèveöverenskommelsen om upphörande av fientligheterna i Vietnam. Representationen har överlämnat ett urval detaljer om träning, infiltrationsvägar, vapen och utrustning för dessa män, grundade på uppgifter från krigsfångar och beslagtagna dokument.

7. Representationen har i ett brev daterat den 9 februari 1965 rörande händelserna i Nord- och Sydvietnam alltsedan den 7 februari informerat kommissionen om att 'intensifieringen av den aggressiva verksamheten från Nordvietnam nu tagit sig uttryck i attacker i stor skala riktade mot olika militära anläggningar i Sydvietnam, såsom den 1 november 1964 mot Bien-Hoa-flygfältet och de militära baserna Pleiku och Tuy Hoa natten mellan den 5 och 6 februari 1965'. Representationen fortsätter att förklara att 'för att kunna ta itu med dessa aggressionshandlingar har regeringen i republiken Vietnam som hittills begränsat sig till defensiva åtgärder, funnit sig tvingad att göra lämpliga militära aktioner mot Nordvietnams strategiska baser vilka som var och en vet utnyttjats aktivt för träning och infiltrering av Vietcongelement i Sydvietnam' och att betona att 'vedergällningsoperationerna varit begränsade till militära baser vilka tillhandahåller män och vapen för attacker mot Sydvietnam'.

8. Det är den kanadensiska delegationens mening att de händelser som ägt rum i såväl Nord- som Sydvietnam allt-

Ang. Sveriges utrikespolitik

sedan den 7 februari är ett direkt resultat av intensifieringen av den nordvietnamesiska regeringens aggressionspolitik. Den kanadensiska delegationens åsikt är därför att det skulle vara kommissionens främsta förpliktelse att koncentrera all befintlig uppmärksamhet på det kvarstående faktum att Nordvietnam ökat sina ansträngningar att sporra, uppmuntra och stödja fientlig verksamhet i Sydvietnam med mål att störta den sydvietnamesiska regeringen. Denna verksamhet står i direkt och allvarlig strid mot Genèveöverenskommelsen och utgör den djupaste orsaken till instabiliteten i Vietnam vars händelser alltsedan den 7 februari borde ses som farliga manifestationer. Upphörandet av den fientliga verksamheten från nordvietnamesiskt håll är en förutsättning för återställandet av freden i Vietnam såsom den förutsågs av deltagarna i Genèvekonferensen 1954.»

Här skall endast tilläggas att USA först den 8 juni 1965 satte in trupper i striden för att hjälpa Sydvietnam.

Herr WERNER (k) kort genmäle:

Herr talman! Att det inom folkpartiet ryms många uppfattningar har jag alltid vetat, och det har herr Kilsmos anförande här i dag också bestyrkt, men nog borde det väl finnas en del folkpartister som rodnar när de hör att herr Kilsmo fortsätter sin mycket besynnerliga argumentation från remissdebatten, uppträder som försvarsadvokat för USA:s krig och genom dålig advokatur söker bevisa att Amerika har rätt att föra krig i Vietnam.

I remissdebatten angav herr Kilsmo att USA ville föra villkorlösa diskussioner på basis av Genèveöverenskommelsen 1954. Ändå kan väl herr Kilsmo inte vara ovetande om från vilken sida man bröt 1954 års Genèveöverenskommelse, och en aldrig så strid ström av ord kan inte motsäga detta faktum.

Herr Kilsmo söker bevisa att nationella befrielsefronten har ringa stöd

inom Sydvietnams befolkning och försöker därvidlag att ta valet i Sydvietnam som stöd. Ja, herr Kilsmo bygger då sannerligen på trovärdigt material! Kunde inte herr Kilsmo ha berättat litet närmare om detta val? Ett åberopande av detta val under general Kys diktatur och under USA-truppernas övervakning kan bara avslöja hur illa det är ställt med de sakliga motiveringarna och argumenten hos herr Kilsmo. När han söker leda i bevis att Nordvietnam leder ett kommunistiskt uppror i Sydvietnam, vill jag bara hänvisa till generalsekreterare U Thants uttalande före jul — jag tror mera på generalsekreterare U Thant än på herr Kilsmo.

Utrikesminister Torsten Nilsson lämnade nyss i en replik i andra kammaren en uppgift om antalet amerikanska, koreanska, australiensiska och sydvietnamesiska soldater i Vietnam och angav det till närmare en miljon man mot FNL:s något mer än 300 000 man — allt enligt amerikanska uppgifter. Tror någon att detta krig skulle ha behövt pågå så länge som nu har skett och väntas pågå, om marionettregeringen i Saigon hade haft befolkningen med sig? Herr Kilsmo tror naturligtvis det — det är jag helt på det klara med efter hans inlägg. Jag är också på det klara med att herr Kilsmo kommer att bli en av de sista kvar på barriaderna tillsammans med president Johnson och general Ky när det gäller att försvara USA:s folkmord i Vietnam. Det enda jag saknade i herr Kilsmos anförande var att han också tog avstånd från regeringens ställningstagande för generalsekreterare U Thants trestegsprogram, vilket hade varit det logiska efter det anförande han här hållit.

Herr MÖLLER (s):

Herr talman! Herr Kilsmo har nu hållit sitt andra stora försvarstal för den amerikanska insatsen i Vietnam. Det första höll han i remissdebatten,

Ang. Sveriges utrikespolitik

och jag känner mig en aning skuldmedveten över, att jag provocerat honom till det anförande han höll här i dag. Han har verkligen läst på under tiden. Men vilket förunderligt urval han lyckats göra i den numera mycket stora litteraturen om vietnamkriget! Han påpekar nog så riktigt att Genèveavtalet var ett hastverk. Det sammanhänger med att den dåvarande franske premiärministern Mendès-France hade utsatt en viss tidsfrist för att göra slut på kriget i Indokina. Det väsentliga är att den amerikanska regeringen lovade att lojalt stödja och efterkomma den avslutande deklaration som beledsagade stilleståndsavtalet mellan Vietminh och den franska regeringen efter kriget i Indokina.

Herr Kilsmo gör sig mycken möda med att bevisa att Amerika faktiskt har en folkrättslig grund för att hålla trupper som uppgår till bortåt en halv miljon man i Vietnam. Hade han framhållit de politiska och militära grunderna skulle det vara mer förstäeligt. Men att just anföra folkrättsliga grunder för denna intervention gör utgångspunkten ytterst dubiös. Herr Kilsmo lyckades också sorgfälligt undgå att nämna den roll som de sydvietnamesiska regimerna Bao Dai och Diem på ett tidigt stadium gjorde för att sabotera Genèveavtalet. Han fäster inte heller avseende vid att den hjälp som under Eisenhowers tid lovades Sydvietnam gällde ekonomisk hjälp och rådgivning efter de arrangemang som träffades mellan Amerika och Frankrike när Indokina-kriget höll på att avslutas.

Jag skall inte närmare — ty det är en hopplös uppgift ur alla synpunkter — försöka granska herr Kilsmos tal i detalj i en debatt som i dag. Jag fäster uppmärksamheten på att ända långt in på 1960-talet var den amerikanska insatsen mycket begränsad och hade främst den karaktär, som jag nyss nämnde — ekonomisk insats och rådgivning.

Den nuvarande insatsen stöder Washington och president Johnson på en resolution som senaten antog 1964 efter Tonkin-intermezzot. Den hade en ganska vag karaktär och har på senaste tiden satts under stark debatt i den amerikanska kongressen, med sådana kritiker som senator Fulbright och andra som menar att denna resolution aldrig avsåg att ligga till grund för en krigsinsats på bortåt en halv miljon man. Men det var efter den resolutionen — efter det i sig dunkla Tonkin-intermezzot — som hela upptrappningen kom och nu rullar vidare. Herr Kilsmo har faktiskt — jag beklagar att jag måste säga det — övertagit det mest suspekta och sämsta i den amerikanska argumenteringen. Han har tagit med allt, från att det är en uteslutande nordvietnamesisk aggression till att det är en testplats för det kommunistiska befrielsekriget.

Det är ingalunda lätt och det kan inte vara möjligt i dag, heller inte lämpligt, att i Sveriges riksdag göra en entydig skuldfördelning för vietnamkriget. Men den historieskrivning herr Kilsmo gjort här i dag måste man dock starkt protestera mot. Det gäller också hans beskrivning av FNL:s födelse, att det skulle vara så enkelt som ett kongressbeslut av det kommunistiska partiet år 1960 i Nordvietnam. Dessförinnan hade själva kärnan i FNL sprungit fram i Sydvietnam under trycket av den hårda förföljelse som rasade mot oliktankande under regimen Diem.

Jag skall sluta denna kommentar till herr Kilsmos anförande med att säga att om hela hans stora plaidoyer för Amerika skulle vara riktig och acceptabel för västerländsk opinion — hur skall man då förklara att USA:s politik i Vietnam, d. v. s. den ständiga utvidgningen av kriget, möter så oerhört starkt växande motstånd från västerländska allierade till Amerika och från en respektabel opinion även inom Amerika? Om det skulle vara riktigt som herr Kilsmo säger, att det finns

Ang. Sveriges utrikespolitik

ett klart och entydigt folkrättsligt underlag för denna insats, hur skall man då förklara att USA:s närmaste allierade känner växande olust, smärta och farhågor över den tragedi som utspelas?

Vi kan dess värre inte hysa några förhoppningar om snara fredsförhandlingar. I stället pågår en upptrappning undan för undan. Vi har under senaste tiden sett hur den militära insatsen utvidgats, hur bombningarna över Nordvietnam utvidgats, hur den amerikanska sjunde flottan börjat bombardera kusten av Nordvietnam, hur man har börjat minera floderna o. s. v. Det har från officiellt amerikanskt håll berättats att det amerikanska flyget vräker ner bomber över Vietnam till en styrka som motsvarar vad det amerikanska flyget fällde under åren 1942—1945 över Europa och Mellanöstern. Det är en insats som man måste se med smärta och som en ohygglig tragedi.

Hittills har alla krav på att bombningarna skulle upphöra förklingat ohörda — fränsett mindre parenteser. Det väcker en stark känsla av tvivel på USA:s hållning när man ser hur fredsgesterna beledsagas med samtida åtgärder för att trappa upp kriget. Det är en saxning mellan fredsinviter och krigsutvidgning som nära nog fått karaktär av system. Hökar och duvor behandlas i tur och ordning, men hittills är det hökarna som leder.

Följden har blivit att en växande opinion även i Västerlandet tycker att Washington gör sig skyldigt till tvetalan. Det s. k. trovärdighetsgapet är ett faktum, och den amerikanska statsledningens anseende har enligt stora delar av världopinionen fallit lägre än någonsin under senare tid. Det är beklämmande att behöva konstatera detta om ledningen för en nation, som i så många avseenden är grandios och förtjänar att respekteras och som man inte kan låta bli att på många sätt tycka om när man lär känna den närmare.

Men man frågar sig hur det vietnamesiska folket egentligen skall kunna övertygas om att USA inte är ute för att militärt krossa Nordvietnam och den nationella befrielsefronten, när dess åtgärder tycks peka ditåt — trots alla retoriska försäkringar av annan innebörd.

Herr Werner berörde en fråga som då och då möter i den svenska debatten och beträffande vilken det finns underlag även i debatten i dag, nämligen att Sverige borde erkänna regeringen i Nordvietnam. Det kan verka ganska plausibelt eftersom vi har erkänt Sydvietnams regim för några år sedan. När utrikesutskottet, vars utlåtande kommer att behandlas senare i dag, ändå enhälligt avstyrkt motionerna i denna fråga, finns det godtagbara skäl härför. I dagens läge skulle det, trots vad herr Werner invänder, inte vara lägligt med ett sådant erkännande. Åtgärden skulle på många håll i världen kunna vålla missförstånd om Sveriges hållning. Den skulle heller inte ha någon som helst effekt på strävandena i fredsarbetet och för att få förhandlingar till stånd. Att Sverige 1960 erkände Sydvietnams regering stod i direkt samband med vår röstning i Förenta Nationerna om Sydvietnams och Sydkoreas medlemskap 1957. Den frågan föll genom Sovjets veto.

Om vi kunde anta att ett erkännande från svensk sida av Nordvietnams regering i minsta mån skulle främja fredsarbetet borde vi inte tveka. Men man kan inte förutsätta något sådant och då är det lämpligare att avstå från erkännandet och invänta mer normaliserade förhållanden.

I nästa månad kommer Förenta Nationerna vid extra möte med generalförsamlingen att behandla frågan om Sydvästafrika. Statsrådet Myrdal har redan erinrat om hur en 14-länderkommitté har uppdraget att försöka få fram förslag till åtgärder som kan vidtas för att föra över mandatet från Sydafrika till ett FN-organ. Man måste

Ang. Sveriges utrikespolitik

konstatera att hittills föga framsteg gjorts i denna ytterligt svåra uppgift.

I somras gjorde jag en resa i södra Afrika, bl. a. för att studera raspolitikens problem. Jag kunde konstatera att man i Sydafrika inte gör någon hemlighet av sin vägran att släppa Sydvästafrika. Man vill behålla mandatet så eller så. Sydafrikansk press diskuterade om det inte var tid att öppet införliva Sydvästafrika med Sydafrika som en femte provins, och arbetet med ekonomisk integration pågår sedan lång tid.

Det är med intresse men med föga förväntan som man motser den extra generalförsamlingen i Förenta Nationerna, då den skall försöka finna nya uppslagsändar för att lösa denna hårdknut. Herr Dahlén har försökt pressa statsrådet Myrdal till att nämna åtgärder som skulle kunna vidtagas. Man känner sig nästan vanmäktig inför dessa frågor. Vad är egentligen lösningen för södra Afrika — om man inte vill tillgripa militärt våld? På afrikansk sida är man på sina håll redan beredd att förordna sådana åtgärder, vilket man dock inte är på västerländsk sida. Det är en absurd tanke att FN skulle börja ett stort krig i södra Afrika eller tro att detta kunde bereda vägen till en lösning — ens om man kunde finna länder som ville släppa till vapen och soldater och finansiera ett sådant krig.

Vad beträffar Rhodesia väntar vi att generalsekreterare U Thant inom kort skall lägga fram en rapport om hur FN:s medlemmar följer säkerhetsrådets båda beslut om sanktioner. En del nationer, såsom Sverige, har tillämpat dem snabbt och fullständigt, andra länder har inte gjort mycket för att efterkomma besluten. Hit hör främst Sydafrika och Portugal.

Jag var i Salisbury i Rhodesia i somras, och jag fick ett starkt intryck av att sanktionerna dittills varit föga effektiva. Varuflödet var rikligt. Knapast någon nödvändighetsvara saknades. Bensinen är visserligen ransone-

rad men inte värre än att även den civila bilismen kunde fungera livligt, och man kunde för övrigt köpa extra ransoner till förhöjt pris. Oljan rinner till natt och dag från söder.

Politiskt fick man upprepade försäkringar om att den vita befolkningen i överväldigande grad står bakom Ian Smiths regim. Denne känner sig utan tvivel säker i sadeln och han håller på att finlipa och mer raffinerat genomföra en raspolitik som är nästan helt identisk med apartheidpolitiken i Sydafrika.

Sedan har säkerhetsrådet i FN i höstas fattat sitt beslut om skärpta resolutioner, som riktar sig mot ett dusintal av Rhodesias främsta exportprodukter. Detta bör efter hand ge mera märkbar effekt. Man har på rhodesisk sida officiellt vidgått att nationalprodukten i fjol försämrades motsvarande en 10-procentig sänkning av realinkomsterna. Försämringen i år bör rimligen inte bli mindre när sanktionerna efter hand får ökad effekt.

Sekretessen kring Rhodesias utrikeshandel är numera ytterligt skärpt. Exportörerna har nyligen fått regeringsorder att se till att deras produkter inte bär någon som helst beteckning som visar ursprunget och att man ytterligare skall söka mörklägga destinationen. Och vem kan kontrollera i världens frihamnar var varor kommer ifrån och vart de slutligen skall gå? Det är ett hart när olösligt problem, och det finns folk som är ute efter att göra affärer i tobak och andra produkter ifrån Rhodesia.

Vad som skett under senare tid visar ett växande dilemma för rebellregimen. Säkert kommer den att försöka kompensera sig, främst genom ökad handel med Sydafrika och de portugisiska kolonierna. Man kan inte vänta några snara synliga resultat av sanktionerna, men efter hand måste rimligen trycket kännas allt hårdare. Även om den vita befolkningen till synes överväldigande står bakom regeringen, har på senare

Ang. Sveriges utrikespolitik

tid visats vissa tecken till opposition, och man har noterat att även vissa politiska verkningar märkts.

Sanktioner är naturligtvis ett mycket trubbigt vapen, och deras effekt har aldrig prövats helt. Man kan inte hysa någon särskild övertro på dem. Det är klart att FN löper åtskillig risk och har mycket att förlora, nämligen om sanktionerna blir ett misslyckande. Man får se frågan på sikt, försöka driva en så fast och konsekvent politik som möjligt och bibehålla trycket mot Rhodesia.

Om inte ens det lilla Rhodesia kan politiskt påverkas genom en internationell sanktionsaktion, måste man betvivla att Förenta Nationerna genom sanktioner kan få ett effektivt instrument för att påverka stater som är större och ekonomiskt starkare. Så till vida är sanktionerna mot Rhodesia även en probersten för FN, d. v. s. i grund och botten en provostund för den internationella solidariteten.

Hittills har paradoxalt nog grannlandet Zambia drabbats mer av sanktionerna än Rhodesia. Zambia nödgas ännu handla ganska mycket med Rhodesia och tvingas än mer att handla med Sydafrika, trots att Zambias regim hyser samma avsky för raspolitiken i de båda länderna. Det uttalande som görs i dagens regeringsdeklaration om lämpligheten av att undersöka utsikterna att kompensera Zambia genom en internationell aktion är starkt motiverat och bör följas upp av regeringen i lämpliga former.

Låt mig säga att det är med glädje man ser svenska regeringens aktiva strävan i Genève och inför andra internationella fora för ett icke-spridningsavtal och andra rustningsbegränsande åtgärder. Statsrådet Myrdal har nyligen erinrat härom och har i Genève framfört krav och önskemål på andra kompletterande åtgärder vid sidan av spridningsavtalet, främst totalt stopp för prov med kärnvapen samt förbud mot produktion av klyvbart material för vapenbruk.

Det är naturligt att dessa önskemål betonas och att kraven framförs. Det är också naturligt att vi söker få ett icke-spridningsavtal som inte hindrar utvecklingen av vår och andra länders fredliga atomenergi. Man får inte skapa en så ensidig avtalsprodukt att supermakterna får alla fördelar och de kärnvapenfria makterna alla skyldigheter och bindningar.

Men sedan dessa reservationer är gjorda och kraven har framförts måste den slutliga linjen bli att Sverige på allt sätt främjar tillkomsten av avtalet, även om de övriga delarna i »paketet» inte skulle komma till samtidig förhandling eller någon garanti ges här om.

Jag vill erinra om några rader av förre utrikesministern Östen Undén i en artikel han nyligen skrivit i tidningen Arbetet. Han säger på tal om denna fråga: »En annan fråga är huruvida det finns den ringaste chans för vinnande av supermakternas samtycke till det tänkta paketet. Kan vi verkligen tänka oss att t. ex. Sverige skulle avge den deklarationen till USA och Sovjet att vi inte vill godtaga ett avtal mot spridning av kärnvapen, varom de nämnda bägge makterna enat sig? Skulle vi säga att vi ställer oss utanför avtalet trots att även vi gillar spridningsförbudet och betraktar det som ett intresse även för oss att det kommer till stånd? Eller finns det på allvar delade meningar härom i Sverige? Eftersom de bägge supermakterna skulle vara medvetna om att den svenska hållningen är enbart taktik, skulle hotet att vi ställer oss utanför sakna varje verkan och dessutom vara ett stort politiskt misstag.»

Det är distinkt och ganska hårt skrivet, och man får hoppas att den slutliga frågeställningen inte skall bli så renodlad. Men Sverige varken kan eller bör hindra eller på något sätt fördröja icke-spridningsavtalets tillkomst, förutsatt att detta inte på ett ohemult sätt binder oss i fråga om den fredliga

Ang. Sveriges utrikespolitik

atomenergiutvecklingen. Jag behöver inte erinra om vilka politiska och psykologiska fördelar som skulle uppstå genom ett icke-spridningsavtal — och ännu mer om detta skulle kompletteras med en överenskommelse i det ämne som statsledarna Kosygin och Johnson just nu beslutat att förhandla om, nämligen antirobotvapen. En kapprustning på det området skulle kosta uppskattningsvis enbart USA 200 miljarder kronor och skulle drabba oss alla indirekt och göra världen fattigare.

Till sist vill jag framhålla att den nya rörligheten i Västtysklands politik — bl. a. med upptagande av officiella förbindelser med Rumänien — är ett positivt inslag i den europeiska avspänningen. Man måste önska fortsättning på denna linje. Västtysklands politik har alltför länge varit så fastlåst och doktrinär att den har varit ett hinder att lösa avgörande europeiska samlevnadsfrågor. Om den nya koalitionsregeringen nu inleder en rörligare och mera realistisk utrikespolitik, kan det endast gagna Europa och stärka utsikterna till fred och politisk stabilitet. Den dag man kan börja diskutera Oder-Neisse i sakliga och lidelsefria termer — som den politiska realitet den utgör — kommer avspänningen i Europa att vinna ny terräng.

Herr KILSMO (fp) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig bara först få säga ett par ord till herr Werner. Eftersom han inte är här i kammaren hoppas jag att han inte på något sätt behöver känna sig skadad av vad jag säger. Herr Werner sade att han trodde mera på U Thant än på mig. Vem gör inte det? Det gör jag själv också, men jag ber att i all vänlighet få replikera till herr Werner att jag tror mera på kontrollkommissionen i Vietnam än jag tror på herr Werner.

Jag har sökt att i mitt anförande — här vill jag alltså i första hand rikta mig till herr Möller — sammanställa

just de folkrättsliga grunder som man anser att USA kan åberopa. Självfallet kan det inte bli fråga om ett önsketänkande från min sida. Det har jag inget som helst intresse av. Vad jag här har sagt verifieras av mycket framstående folkrättsexperter, t. ex. Oppenheims stora arbete »International Law».

Jag kan inte finna att herr Möllers ens försökt att vederlägga de uppgifter, som jag har givit och som jag också verifierat med kontrollkommissionens uttalanden. Jag kan ej heller godkänna påståendet, att jag är så ensam om min tro. I och för sig är det naturligtvis inte något fel att vara ensam om en tro, ty man vet ju hur det är: En stark person går med egna vågor genom havet. Jag kan inte rätta mig efter vad andra människor tycker, tänker och tror i detta fall. Jag måste nog tolka regeringens försiktiga uttalande i dag på det positiva sättet att den på intet sätt stöder den hysteriska agitationen och hatagitationen i Sverige mot USA; inte för ett ögonblick, försåvitt inte statsministern går upp i talarstolen och säger att han stöder denna hatagitation, skall jag ge mig på denna punkt. Så har regeringen emellertid inte gjort utan bara uttalat sig försiktigt.

Inte heller tycks herr Möller ha den engelska regeringen med Wilson i spetsen på denna linje. För övrigt vet jag inte om det av de västeuropeiska länderna är flera än Östtyskland och Frankrike som i princip är emot USA.

Till sist vill jag framhålla att det måste anses märkligt att min redogörelse kan påstås ha förhärsligt USA:s krigsinsats i Vietnam. I min redogörelse gick jag nämligen inte längre än till 1962, tre år innan detta krig bröt ut. Det är till att vara väldigt klärvoajant.

Herr LUNDSTRÖM (fp):

Herr talman! Det kan möjligen synas mindre väl motiverat att tala om nordiska problem i en utrikesdebatt —

Ang. Sveriges utrikespolitik

Norden tycks mig nämligen vara en så odelbar helhet att det är svårt att beteckna andra nordiska länder som »utlandet». Inte säger vi att vi far utomlands när vi reser till Danmark, Norge eller Finland. Och ändå: trots all vår gemenskap i Norden vittnar tusenden av olika ting om att vi är fem nationer, fem fria stater med egna lagar, egna seder och i många hänseenden egna intressen bakom respektive riksgränser. Med detta faktum för ögonen vågar jag påstå att våra nordiska problem väl försvarar sin plats i en svensk utrikesdebatt. Det gäller problem som sakligt och personligt säkert berör oss nog så nära som de storpolitiska problem och utblickar vilka vanligtvis och även i dag tar huvuddelen av uppmärksamheten i anspråk.

I dagens regeringsdeklaration står att läget här i Norden företer en ljus bild. Jag delar regeringens uppfattning i det avseendet, om man jämför situationen i de oroliga delarna av världen med läget här i Norden; men jag är litet reserverad mot regeringens totala belåtenhet över utvecklingen av samarbetet mellan de nordiska länderna.

Nu undrar kanske någon varför man behöver prata här om våra nordiska problem — vi har ju Nordiska rådet. Tyvärr måste vi nog ändå göra det. Nordiska rådet är bra på sitt sätt och gör ett utmärkt arbete, men dess roll är begränsad och nationella aktiviteter krävs ovillkorligen för att det skall nå sina syften. Att jag här vill exemplifiera detta med den nu gamla frågan om öresundsproblemen beror mest på att dessa just rör två grannstater, Danmark och Sverige.

Det rör sig här om tre olika komplex som delvis hänger ihop. Det för ögonblicket mest aktuella problemet gäller storflygplatsen. Kastrup är för litet och måste byggas ut; sker detta blir det ändock en ganska kortfristig lösning. Därför är det naturligt att man söker finna ersättningar för Kastrup.

Nordiska rådet har rekommenderat ett samarbete mellan de av denna fråga närmast berörda staterna, men Sverige har vägrat medverka i undersökningarna om var den nya flygplatsen skall ligga. Det är en inre dansk angelägenhet, har man sagt från svenska regeringens sida — som om det vore alldeles betydelselöst för oss svenskar och särskilt då dem som bor i Sydsvrige var storflygplatsen skall ligga. Danska regeringen har i sin rapport till Nordiska rådet klart fastslagit att samarbetet uteblivit till följd av svensk vägran. Det enda svenska regeringen velat samarbeta om är åtgärder för att hindra kollisioner i luften mellan flygplan över Sverige i trafik till och från storflygfältet.

Hur är då situationen? Jo, på svensk sida har man beslutat bygga en ny flygplats vid Holmeja som ersättning för Bulltofta. Att en ersättning för denna måste byggas är naturligt och klart. Vår förutvarande kommunikationsminister gav i en debatt här i kammaren intrycket att ett danskt-svenskt flygtekniskt samarbete redan i inledningskedet var i gång och att en flygplats vid Holmeja icke skulle störa en storflygplats på Saltholm eller Sydamerger. Det visar sig nu att denna uppgift var förhastad. Storflygplatsen, antingen den ligger på Saltholm eller vid Kongelunden på Sydamerger, skulle allvarligt störas av Holmeja och Ljungbyhed. Den danska regeringen hänvisar i sin rapport till Nordiska rådet till den dansk-svenska s. k. Sveda-kommitténs utredning och sammanfattar på detta sätt: »Som det framgår av rapporterna, om vars konklusioner det är enighet mellan de danska och de svenska flygledningsexperterna, kan de två projekten» — alltså Saltholm och Kongelunden — »icke vara förenliga med existerande och planlagda svenska civila och militära luffhamnar i Öresundsregionen.»

Den slutsats som måste dras av detta är att samarbetet mellan Sverige och

Ang. Sveriges utrikespolitik

Danmark i denna viktiga fråga har varit mycket bristfälligt för att inte säga obefintligt på det stadium då det verkliga borde ha varit insatt och att orsaken i första hand ligger på den svenska sidan. Det är utomordentligt viktigt att Sveriges regering snabbt medverkar till en förbättring härvidlag. Mycket viktiga gemensamma nordiska intressen står här på spel. Att ett avgörande med det snaraste beträffande storflygplatsen är av yttersta vikt framgår också därav att den för var dag allt aktuellare brofrågan för sin lösning är ovillkorligen beroende av storflygplatsens förläggning. Visserligen gäller debatten två broar — och jag skall inte lägga mig i debatten — men en fast förbindelse mellan Malmö och Köpenhamn, som är ett av de aktuella projekten, kan inte avgöras innan det är klart om det skall ligga en storflygplats på Saltholm eller inte. Det är också ett svenskt intresse att den saken klarlägges mycket fort.

Den här berörda frågan aktualiserar även andra avsnitt av öresundsproblemen. Jag vill bara i förbigående nämna ett.

På förslag av Nordiska rådet och efter ett svenskt medlemsförslag har det s. k. Öresundsrådet tillkommit. Det är en regional organisation med alla dess begränsningar. Men en rationell planering av det s. k. Örestadsområdet, alltså både den danska och den svenska sidan av Sundet, kräver en samordning av helt annan art, en samordning inte blott av kommunala planeringar utan även av kommunikationer och många andra ting som svårigen kan åstadkommas utan statlig medverkan. Öresundsrådet är ju en svensk-dansk organisation. Det gäller därför att här även få en samverkan mellan de två ländernas statliga myndigheter på detta område. Det skulle vara av största intresse att höra vad den svenska regeringen har att säga om den saken.

Det andra nordiska spørsmål som

jag ville beröra gäller en sak av helt annan art. I Haugesunds Dagblad gjorde en skribent några reflexioner kring referatet av ett nordiskt studentmöte i somras. »Sproget var blivit engelsk», stod det i referatet, »hvilket löste finnenes evindeliga problem i nordisk sammenheng. Med andre ord: her gikk dansker, svensker, finner og nordmenn runt og knotet engelsk i Nordens lyse sommer, fordi di ikke var i stand til å gjøre seg forståelig på annen måte».

Det syns mig, herr talman, vara en reflexion mitt i prick. Och tyvärr vittnar den om en utveckling som länge varit på väg. Den finska skolreformkommittén har rekommenderat att i finska skolor endast ett obligatoriskt språk skall förekomma, nämligen engelska i finskspråkiga och finska i svenskspråkiga folkskolor. Visserligen pågår nu en kamp i Finland för att få två språk i skolorna, varav det ena i finskspråkiga skolor skall vara svenska, men vad detta kommer att leda till är omöjligt förutse.

Man kan naturligtvis säga att vi i den svenska riksdagen inte har något att göra med denna finska angelägenhet — låt vara att vi skulle finna det beklagligt om det svenska språket så småningom förkvävdes och dog ut på andra sidan Bottenhavet. Men i själva verket gäller det inte här en svensk känslifråga för vår egen del. Spörsmålet gäller om Finland skall leva kvar i den nordiska enheten och samhörigheten eller icke.

Observera att jag säger *leva kvar* och *leva med*, inte bara existera med. Naturligtvis är denna samhörighet inte bara språklig, men den är även och i hög grad språklig. Det blir svårt att förstå hur Finlands folk skall kunna leva med i den nordiska samhörigheten utan att förstå de språk som talas i alla de andra nordiska länderna. Även på Island talar man något av de skandinaviska språken. Jag hoppas vi här i riksdagen är eniga om och alla intressivt önskar att Finland som en le-

Ang. Sveriges utrikespolitik

vande del skall vara med i den nordiska syskonkretsen.

Därför har vi ett ansvar också i Sverige för den nordiska enhet, i vilken Finland sedan århundraden ingår. Vi kan först och främst göra något för de finska medborgare som vistas här i landet och se till att ordentlig undervisning i vårt språk bereds dem. Vi kan också stimulera undervisningen i finska språket i Sverige. Barn som följt sina föräldrar från Finland över hit har svårt att klara sig i svenska skolor och bör under något eller några år få undervisning på finska. Härför krävs lärare, och därvidlag brister det. Framstötat om ett tvåspråkigt lärarseminarium i Haparanda har hittills inte givit något resultat.

Men även Finland lider brist på lärare, dock inte i finska utan svenska. Kan vi inte från svenskt håll hjälpa upp detta förhållande, givetvis i fullt samförstånd med finska myndigheter? Det finns finska lärare i svenska språket som aldrig varit i Sverige. Stipendier för sådana lärare för att besöka Sverige skulle vara av stor betydelse. Skolungdomsutbytet är vidare ett utomordentligt sätt att knyta band mellan länder och folk, i detta speciella fall säkerligen av mycket stort värde. Det har sagts mig att önskemålen i Finland om skolungdomsbesök i Sverige är långt större än vad som hittills varit möjligt att realisera.

I samma mån som vi själva gör vad vi kan här i landet för att stödja en nordisk enhet på sätt liknande det jag nämnt ökar också vår moraliska rätt att för våra vänner i Finland understryka vår och — därom är jag övertygad — alla andra nordiska folks oro för att Finland på grund av språkbarriären glider bort ur vår gemenskap.

Slutligen, herr talman, måste jag få ge uttryck för besvikelse över den takt varmed det inom Nordiska rådet pågående samarbetet utvecklas. Jag tänker därvid dels på den tid det ofta tar för att komma till resultat i enskilda

ärenden inom den ram rådet nu har för sitt arbete, dels och framför allt på svårigheten att bryta denna ram och skapa nordiska organ med fullmakt att i strikt avgränsade frågor fatta beslut på de anslutna staternas vägnar.

Visserligen finns några speciella samnordiska organ som arbetar självständigt, men det är egentligen endast den nordiska kulturfondens styrelse och de fullmakter den har som ur Nordiska rådets verksamhet framsprungit som ett embryo till en vidare verksamhet på överstatlig basis. I och med kulturfondens smärtsamma födelse tycks det vara stopp. Nordiska rådet rekommenderade t. ex. på sin tid medlemsländerna att undersöka om inte den nordiska expertkommitté som sysslar med flygtekniska frågor skulle få definitiv beslutanderätt när full enighet förelåg inom kommittén. Alla sådana enhälliga beslut har hittills lett till positiva beslut i berörda länder — någon risk att överlåta beslutanderätten skulle inte ha förelegat. Däremot skulle det ha betytt en förenkling och en obestridlig tidsvinst. Men nej, det gick inte. Medlemsländerna har nu meddelat att de inte kan tänka sig att överlåta sista ordet till något överstatligt organ ens i denna rent tekniska fråga, och Nordiska rådet nödgas väl avskrivna saken.

Det är en beklaglig konservatism att praktiska och rationella anordningar skall avvisas av de nordiska länderna med motiveringen att allt är bra som det är. Det är nämligen kontentan i svar som ingår inte bara i denna fråga utan också i andra frågor. Naturligtvis är jag fullt medveten om att det i vissa fall föreligger realistiska skäl för att bibehålla en nationell beslutanderätt. Men jag har en känsla av att den nationella byråkratien av normalt konservativa eller av maktfullkomliga orsaker får stora skälvan så snart man för på tal att den allra enklaste lilla fråga skall undandras dess domvärjo. Det skall i så fall gälla en nordisk skolstyrelse eller något liknande som arbe-

Ang. Sveriges utrikespolitik

tar som en helt sluten enhet. Där kan man naturligtvis få en viss beslutanderätt. Det finns sådana fall.

Fru Segerstedt Wiberg har väckt en motion i hithörande ämne, så vi får tillfälle att resonera om saken senare. Därför skall jag nöja mig med att här uttala förhoppningen att den svenska regeringen med stor vidsynthet vill beakta spörsmål av denna art och i praktiskt handlande bidra till en rationellare form för det nordiska samarbetet.

Herr VIRGIN (h):

Herr talman! Regeringsdeklarationen ägnar sitt huvudintresse åt de pågående nedrustningsdiskussionerna. Detta är naturligt, då de berör våra, liksom hela världens, säkerhetsintressen i hög grad.

Vad som närmast möter ögat vid en rundblick i omvärlden är dock knappast någon nedrustning. Det är snarare mängder av bevis på hur stormakterna låter de vetenskapliga och tekniska framstegens alla resurser koncentrera sig på att fullända utrustningar och metoder för massförintelse och massförstöring av tidigare knappt ens anade mått. Detta har gett människan en förmåga som hon inte är mogen att besitta, och det är därför en tvingande nödvändighet att genom samfälliga åtgärder av alla nationer söka behärska och dämpa den förmågan.

Vi svenskar måste givetvis delta i detta arbete med alla våra krafter. Som deltagarnation vid 18-maktskonferensen i Genève har vi fått särskilda möjligheter till detta, och jag vill i sammanhanget gärna uttala min beundran och respekt för den kunnighet och den skicklighet som har kännetecknat insatserna från vår svenska delegat, statsrådet Myrdal.

Däremot måste man för den goda sakens skull beklaga den allt starkare anknytning till det inrikespolitiska spelet som ges åt det svenska engage-

manget i nedrustningsförhandlingarna. Det gäller inte bara benägenheten att tillmäta våra egna insatser på det internationella fältet långt större betydelse än vad de i verkligheten har. Den benägenheten är vi kanske inte ensamma om, och den kan väl ursäktas, dock endast så länge den inte leder till att svenska vitala intressen äventyras i en iver att göra oss bemärkta i den stora världen. Vad som inte kan godtas är tendensen att rätta till presentationen av internationella händelseförlopp efter ett önsketänkande eller en strävan att få dem att passa med den av regeringen förda politiken.

Den svenska ståndpunkten i nedrustningssammanhang har varit och måste vara att överenskommelser och åtgärder skall syfta till och också leda till en sänkning av rustningsnivån. Vi bör rimligen inte medverka i åtgärder som inte har denna eller som kanske rentav har motsatt effekt.

I analogi härmed framlade utrikesminister Torsten Nilsson år 1965 i Förenta Nationerna den svenska synpunkten på kärnvapenfrågan sålunda, att man bör eftersträva att *samtidigt* nå överenskommelse om i vart fall tre ting, nämligen för det första att förhindra spridning av kärnvapen, för det andra att utvidga det begränsade provstoppet till att omfatta även underjordiska prov och för det tredje att stoppa produktionen av klyvbart material för militära ändamål. Denna paketlösning skulle utan att ändra den militära maktbalansen innebära en uppbromsning av kärnvapenrustningarna, kanske t. o. m. på sikt någon nedtrappning. Den skulle därigenom ge en, åtminstone symbolisk, kompensations åtgärd som skulle tvingas avstå från eventuella planer på att anskaffa kärnvapen för att kunna bibehålla sin försvarsförmåga mot en kärnvapenförsedd eventuell angripare.

De så framlagda svenska kraven har vid olika tillfällen upprepats och har t. o. m. i sammanhanget kallats för den

Ang. Sveriges utrikespolitik

svenska katekesen. Någon inrikespolitisk meningskiljaktighet torde denna katekes knappast haft anledning att skapa. I den mån tveksamhet kunnat vara motiverad skulle den väl närmast rört möjligheterna att verkligen få katekesen allmänt accepterad, och om man hade rätt att i så hög grad satsa på framgång i det avseendet, att man kunde avstå från varje egen åtgärd som i annat fall kunde varit motiverad.

Såvitt man nu kan se har stormakterna fört det svenska förslaget om paketlösning åt sidan och tycks ha enats om att satsa enbart på ett icke-spridningsavtal. Övriga problem har man skjutit på en oviss men sannolikt ganska avlägsen framtid.

Blir det så, skulle det vara ett tragiskt men mycket klart misslyckande av våra svenska strävanden att åstadkomma någon typ av nedrustning. Ett icke-spridningsavtal rymmer i sig självt intet av nedrustning. Det konserverar och förstärker de nuvarande kärnvapenstaternas ställning och skapar av dem ett slags överklass bland nationerna med särskilda kompetenser och rättigheter, dessutom ganska slumpmässigt utvald. Det finns ingenting som garanterar att just de stater som nu har kärnvapen är de som bäst är ägnade att bära detta tunga ansvar och som i fortsättningen också kommer att vara bäst ägnade att bära det ansvaret. Det finns tvärtom mycket som tyder på att så ingalunda helt är fallet.

Det är kärnvapnen som sådana och i vilka händer de ligger som är problemet, inte bara eller i första hand hur många stater som finns i kretsen. Den kretsen är för övrigt redan de facto mycket stor genom de militära allianserna, som ju ger alla medlemmarna en viss reell tillgång till kärnvapen — som i varje fall för deras del för in kärnvapen i den strategiska bilden — även om själva utlösningen är förbehållen tillverkaren. Det är de alliansfria staternas förhållanden som påverkas mest av ett icke-spridningsavtal. Mot den

bakgrunden är det svårförståeligt att regeringen i sin deklaration knappast ägnar ett ord åt de speciella problem som skapas av vår alliansfrihet. Hela argumentationen och resonemanget förs, som om vi vore medlem i någon av allianserna. Bekymrar sig regeringen mera om alliansernas problem än om de rent svenska intressena, eller umgås man med planer på att överge alliansfriheten?

Vi har alltså från svensk sida hävdad att ett icke-spridningsavtal *måste* kombineras med andra åtgärder för att för oss kunna noteras som fördelaktigt. Ett provstopp enbart vore heller inte tillräckligt, men det vore långt bättre än ett icke-spridningsavtal enbart. Ett totalt upphörande med alla kärnvapenprov är ett praktiskt taget lika effektivt medel att hindra spridning som ett direkt avtal därom. Ett provstopp skulle därutöver betyda, att kärnvapenmakterna finge sluta — *inte* med sin vidareutveckling av kärnvapen — utan med sin vidareutveckling av kärnvapen, en ganska måttlig begäran, tycker man. Provstopp förefaller emellertid inte nämnvärt locka kärnvapenmakterna — jag dömer då icke efter vad som sägs utan efter vad som i verkligheten sker och det är att mängder av prov utförs med en frekvens som inte tycks avta.

Inte heller det svenska kravet på ett upphörande med nyproduktionen av klyvbart material för vapenändamål väcker någon anklag. Även detta är dock, tycker man, en ganska måttlig begäran om motprestation; alltså att nyproduktionen hålls tillbaka i länder som öppet har förklarat sig redan ha resurser att utplåna mänskligheten. Kärnvapenmakternas främsta intresse är dock uppenbarligen att bibehålla och förstärka sin övermakt över världen i övrigt. Det är därför som det är svårt att känna sig övertygad om att ett icke-spridningsavtal skulle ge sådana politiska vinster och skapa en sådan avspänning i världen, som kärnvapenmakterna själva vill göra gällande.

Ang. Sveriges utrikespolitik

Det låter inte tilltalande, när den engelska representanten i Genève undervisar sina kolleger om att kärnvapeninnehav knappast bidrar till ökad nationell säkerhet — representanten alltså för en regering, som noga bevakar sitt eget monopol i sammanhanget. Det låter inte heller övertygande, när USA:s representant försöker göra gällande att de alliansfria och kärnvapenfria staterna helt har missförstått situationen när de begär åtminstone någon nedrustningsåtgärd i utbyte mot att avstå från sin handlingsfrihet. Hans påstående klingar illa, tycker jag, att kärnvapenmakterna skulle göra de alliansfria närmast en tjänst genom att bibehålla och förstärka sitt monopol och att fortsätta med sin kärnvapenupprustning.

Det låter i mina öron inte heller riktigt tilltalande, när det anläggs indignerade moraliska aspekter på frågan, om t. ex. Indien skall skaffa sig kärnvapen eller inte. Skulle Indien ha sådana planer — vilket jag inte vet någonting om — torde väl anledningen i så fall vara, att det känner sig hotat av ett kärnvapenförsett och aggressivt grannland — alltså ett Kina som har sprängt sig in i kärnvapenklubben och som inte vill ansluta sig till några avtal eller begränsningar över huvud taget. Det är som om man skulle vilja blunda för att det är där huvudproblemet ligger — inte i dess eventuella följdverkningar. Jag tror för min del att nedrustningsförhandlingarna skulle vinna mycket på litet ökad realism och litet större ärlighet.

Hur otillfredsställande ett icke-spridningsavtal enbart är, belyses också, fast naturligtvis på ett lägre och mindre allvarligt plan, av den opposition, som med olika argument framförts under den senaste tiden, främst från industristater med avancerade atomenergi-program men utan kärnvapen. Betänkligheterna kan nog inte helt avfärdas. De kan visa sig bli allvarliga för oss också.

Den omständigheten att kärnvapenmakterna i ett avtal av nu diskuterad typ inte vill ta på sig skyldigheter av samma natur som övriga stater åläggs medför, att kontrollen av avtalets efterföljd måste bli olika.

Den måste sannolikt bli hårdare och mera omfattande för de kärnvapenfria. Detta kan innebära störningar i den internationella konkurrensen på atomenergiområdet, bl. a. genom att kärnvapenmakterna får verkliga eller kan bli utsatta för misstanken att de får verkliga fördelar på det civila området genom sitt privilegium på det militära.

Forskningen på atomområdet känner inga klara gränser mellan militärt och civilt och det torde vara omöjligt att helt förhindra kärnvapenmakterna att själva avgöra vilka forsknings- och provningsresultat, som skall rubriceras som militära och som alltså kan förbehållas dem själva att med ensamrätt utnyttja. Likartat är problemet när det gäller den fredliga användningen av kärnexplosioner. Där är skillnaden ingen mellan militärt och civilt förfaringssätt, och detta förhållande kan ge kärnvapenmakterna ytterligare ett monopol av ekonomisk art eller i varje fall skapa utomordentligt svårlösta kontrollproblem.

En åtgärd, som har antytts för att lämna någon kompensation åt de kärnvapenfria länderna, är att garantier skulle lämnas av de stora kärnvapenmakterna. Dessa har båda antytt sin beredvillighet att diskutera utfästelser om skydd mot utpressning och hot med kärnvapen, och förbindelser att inte använda kärnvapen mot kärnvapenfria stater eller grupper av sådana stater.

Det verkliga värdet av sådana utfästelser skall inte överskattas. Historiska erfarenheter av löftens hållbarhet i trängda situationer är inte goda. Hotet av kärnvapen försvinner inte heller bara genom löften. Den tekniska möjligheten att kunna bli utsatt för kärnvapenangrepp utgör ett reellt hot, även om det inte uttalas i ord. Det är alltså

Ang. Sveriges utrikespolitik

också i det här fallet kärnvapnens existens som är det avgörande.

Vår alliansfria ställning omöjliggör dessutom för oss att utbedja oss eller ens att godta ett erbjudande om garantier. Däremot bör vi naturligtvis tillsammans med andra stater kunna kräva, att kärnvapenmakterna i Förenta Nationerna gör klara deklarationer om att under alla omständigheter avstå från att använda kärnvapen mot stater som saknar sådana, till det värde som deklarationer av den typen hava kan.

Nedrustningsförhandlingarna i Genève har nu pågått i ett par veckor. De har karakteriserats av stormakternas tydligt fattade beslut att snarast genomdriva ett icke-spridningsavtal. Det är väl i känslan för vad som sannolikt kommer att ske, som det svenska inlägget i debatten i viss mån har skiftat karaktär mot tidigare. I stället för att som förut klart hävda vårt krav på samtidigt beslut om icke spridning, provstopp och produktionsstopp har det glidit över till ett annat uttrycksätt. Man säger nu, att i förgrunden för överläggningarna bör ligga, utöver icke-spridningsavtalet, åtminstone frågan om provstopp och att man också bör kunna diskutera ett produktionsstopp.

Jag tycker för min del att vi borde ha vidhållit vårt mera distinkta sätt att uttrycka våra önskemål. Om det sedan — som nu verkar sannolikt — måste konstateras att vi inte har kunnat få gehör för dem, så bör vi erkänna vårt misslyckande. Det är ingenting att skämmas över, när insatserna, som i det här fallet, har varit goda.

Däremot kan man inte acceptera att eventuella beslut i Genève felaktigt presenteras för allmänheten såsom framgångar för de svenska strävandena att åstadkomma nedrustning o. s. v., om det i verkligheten inte är på det sättet.

Utrikesministern sade i ett offentligt anförande för några månader sedan: »Man har nu kommit till en punkt där konkreta nedrustningsåtgärder, särskilt

på kärnvapenområdet, ligger inom räckhåll.»

Om man med konkreta nedrustningsåtgärder menar vad man väl bör mena, nämligen åtgärder som innebär en minskning av rustningarna, så var väl ändå uttalandet litet förhastat. Eller kan man från regeringens sida nämna någon enda konkret nedrustningsåtgärd — någon enda åtgärd som ur svensk synvinkel kan rubriceras så — som för den närmast överblickbara framtiden kan tänkas vara sannolik? Jag kan det tyvärr inte.

Däremot har jag självfallet ingen annan mening än att vi, trots troliga misslyckanden, måste arbeta vidare i Genève och i andra sammanhang. Jag vill då särskilt understryka — och instämma i — vad statsrådet Myrdal framförde i det svenska inlägget häromdagen om vikten av att ta upp diskussioner om de kemiska och bakteriologiska stridsmedlen. Jag har sagt det tidigare här i kammaren men jag upprepar det nu, nämligen att dessa stridsmedel omotiverat har kommit i skymundan i förhållande till kärnvapnen. De har dock egenskaper och möjligheter i fråga om massförstörelse av mänskligheten, som är lika fruktansvärda och fullt jämförbara med kärnvapnen. Det är alltså väl så viktigt att söka finna realistiska metoder för att få dem under kontroll.

Statsrådet fru MYRDAL:

Herr talman! Jag skulle vilja ta upp några frågor som herr Lundström berörde, fastän jag måste säga att hans inlägg var utomordentligt specialiserat. Hans önskemål och klagomål förde mig därför ända ut i periferien av min utrikespolitiska kunskapsfär, så mitt inlägg blir säkert kort.

De väsentliga frågor som rörde öresundsproblemen ligger ju helt och hållet inom kommunikationsdepartementets kompetensområde. Där försiggår ideliga, nästan dagliga skiftningar i under-

Ang. Sveriges utrikespolitik

handlingsläget. Jag är inte befullmäktigad att ge mig in på några slutgiltiga bedömningar av frågor, som ligger under så intensiva konsultationer mellan de nordiska länderna — konsultationer som försiggår både på teknisk nivå och mellan ländernas fackdepartement.

Vad sedan gäller kommentarerna om olika kulturproblem inom Norden, språkproblem och skolproblem, tror jag att jag gör bäst i att bara förena mig med herr Lundström i en allmän önskan om att vi, var och en på sin ort, skall verka för rikhaltigare kulturella förbindelser inom Norden.

Jag övergår därefter till herr Virgins inlägg. I mitt repliksvår till herr Holmberg sade jag, att jag personligen var utomordentligt intresserad av att regeringen skulle ha en bred politisk förankring för sina strävanden på det internationella nedrustningsområdet. Och att detta inte bara är ord utan motsvaras av gärning tror jag väl bevisas just av att herr Virgin har inbjudits att vara vår meddelegat i nedrustningsdelegationen i Genève. Jag tror också att det har framgått av hans inlägg, att enighet råder i uppfattningen om allt väsentligt.

Man kanske dock tyckte sig skymta en kritik av att det svenska ställningstagandet skulle ha skiftat alldeles på sistone, att vi i stället för att kraftigt hävda nödvändigheten av en pakettlösning har nöjt oss med att i mitt sista inlägg begära samtidiga förhandlingar om alla de tre stopp som ingår i paketet — spridningsstopp, provstopp och produktionsstopp.

Nu vill jag först och främst säga, att Sverige hittills är den enda neutrala stat som har tagit till orda vid årets genèvesession. De åtta neutrala har allmänt ansett sig vara förhindrade att ingå på någon sakdebatt, eftersom det är ett faktum att vi inte officiellt och inte ens officiöst har sett någon text, som är garanterat godkänd av båda sidor. När jag ändå tog till orda var det för att i samma ögonblick som för-

handlingarna startade påminna just om vårt tresidiga krav och för att se till att vi åtminstone fick en sådan arbetsordning, att vi skulle kunna driva förhandlingar om alla de problem som ingår i paketet.

Vad sedan resultatet där skall bli återstår naturligtvis att se. Man ger ju inte upp i början. Vi har tvärtom inskärpt nödvändigheten av att hålla dessa förhandlingar öppna.

Herr Virgin nämnde, att jag i detta inlägg skulle ha infört en rangordning på kraven genom att sätta spridningsstopp och provstopp i en kategori och bara begära rätt att därjämte få tala om produktionsstopp. Det är en missuppfattning som väl beror på att jag byggde min framställning på en sammanfattning av de resolutioner som FN hade gjort. Det finns ingenting i FN-resolutionerna som ger Genèvekommittén direktiv att förhandla om produktionsstopp, och därför var det nödvändigt att formulera denna begäran särskilt, även om den därigenom kom att stå litet i efterhand.

I dessa förhandlingar är det självklart svårt att balansera kraven. Vi har dock ingalunda givit upp i fråga om att stormakterna skall göra verkliga, konkreta uppoffringar. Vi har dock den allmänna internationella värderingen, att det är viktigt att man över huvud taget får några överenskommelser till stånd och att några vinster görs genom att stater, som annars skulle kunna fortskrida på kärnvapentillverkningens väg, hindras därifrån.

Det blir en delikat balansgång. Hittills har vi emellertid inte behövt börja gå den. Vi står kvar vid de positioner vi fastlade vid 1966 års slut. Vi har inte haft anledning att ändra något. Men som jag nyss sade har vi alltid att ta hänsyn till en högre värderingsfär: vi vill verkligen arbeta för en internationell nedrustning. Som det sades i trontalet 1965 kommer vårt land att göra vad som står i dess förmåga för att föra nedrustningsfrågan framåt.

Ang. Sveriges utrikespolitik

I vår värderade talmans svarstal förra året förordades ju också positiva steg i riktning mot nedrustning och till förhindrande av kärnvapenspridning.

Det är självklart, att vi ständigt måste hålla i minnet vad detta kan betyda för vårt eget land, men vi bör inte i första hand vara fixerade på resultaten för svenskt vidkommande. Vi måste vara villiga att föra den internationella nedrustningen framåt, även när det kommer att innebära uppoffringar för vår egen räkning. Den allmänna opinionen i vårt land växer också i den riktningen.

Jag antecknade ett uttryck, som herr Virgin använde, att vi inte skulle ha tillräckligt markerat vårt fasthållande vid alliansfriheten. Det förstår jag inte riktigt. Saken är visserligen kortfattat uttryckt i regeringsdeklarationen, som säger att de kärnvapenfria staternas inställning är långtifrån enhetlig, att en skiljelinje går mellan dem som är alliansfria och dem som är allierade med kärnvapenmakter. Detta blev sagt just för att markera, att dessa senare står under ett kärnvapenparaply som de förra inte har. Frågan är sålunda mycket allvarligare för de kärnvapenfria. Men utan dem kommer inte heller några viktiga och betydelsefulla avtal till stånd. Det finns ju en hel del stater, vilkas medverkan i ett avtal världen och vi måste vara mycket angelägna om. Man kan inte vara betjänt med att få vilka hundra stater som helst att skriva på ett icke-spridningsavtal, utan i första hand alla dem som står nära möjligheten att själva tillverka kärnvapen.

Jag kan helt hålla med herr Virgin om det viktiga som sades i den s. k. garantifrågan, som ju har varit uppe åtskilliga gånger. Vi har i Genève ställts inför två slags garantier, erbjudna från respektive stormaktshåll. Vi brukar ibland kalla dem positiva och negativa garantier, men det ligger ingen värdering i detta. De positiva garantierna — de har erbjudits huvudsakligen av För-

enta staterna — skulle innebära, att en kärnvapenmakt utfäster sig att komma en stat till bistånd, som utsättes för kärnvapenattack och som själv är kärnvapenfri. Den s. k. negativa garantien, som först föreslogs av Nigeria i FN men som sedan är mest känd genom Kosygin's budskap, innebär i stället att kärnvapenmakterna skall utfästa sig att inte anfalla kärnvapenfria stater.

Nu har vi, precis som herr Virgin sade, i bägge dessa fall avstått ifrån att ställa några som helst krav. Särskilt de positiva garantierna skulle vara svår-förenliga med vår traditionella neutralitetslinje, för vilken vi ju inte har begärt några garantier av främmande makter. Vad gäller de negativa garantierna vill jag också vitsorda vad herr Virgin sade, nämligen att får vi ett sådant erbjudande och det inte är förbundet med några särskilda villkor, så är det ju tacknämligt i och för sig.

Sammanfattningsvis vill jag än en gång framhålla att vi fortfarande står inför avväganden, där det är omöjligt att se slutet på förhandlingarna och vilka avgöranden vi kommer att ställas inför. Vad vi däremot nog har en stark känsla av är att atmosfären i nedrustningsfrågan nu är mera gynnsam för uppgörelse mellan stormakterna. Jag får väl därför avsluta mitt anförande med att säga, att jag inte helt delar herr Virgins pessimism. Det må kanske vara mig förlåtet om jag därtill vill lägga en försäkran, att med eller utan förtvivlan i botten, måste vi ändå ha mod att fortsätta.

Herr LUNDSTRÖM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är tacksam för statsrådet Myrdals uttalade intresse för det nordiska samarbetet. Jag förstår emellertid att det inte är spörsmål, som precis ligger inom hennes primära intressesfär, och att hon därför kan ha svårt att besvara de frågor som jag framställde.

Ang. Sveriges utrikespolitik

Om regeringen visade ett något större intresse än den har gjort i några år för första kammarens debatter, kanske jag ändå kunnat få svar på de frågor som jag ställde eller i varje fall vissa kommentarer till de frågor som jag berörde. Jag tycker nog att regeringens gles besatta och ibland helt tomma bänkar under våra debatter vittnar om en nonchalans, som är bedrövlig. Jag skulle nästan vilja beteckna den som något av en skandal.

Herr VIRGIN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag avsåg inte att direkt påstå att regeringsdeklarationen skulle innehålla några formuleringar, som tyder på att regeringen inte håller fast vid alliansfriheten. Vad jag sade var att jag tyckte det var egendomligt, att det enda som återfinns i regeringsdeklarationen angående den viktiga skillnad, som råder mellan alliansfria stater och dem som har allianser, är att man pekade på problemet. Jag tycker att vår särställning hade motiverat en analys och en mera ingående diskussion av vad avtalet kan innebära för vår del. Nu har statsrådet Myrdal gjort något litet av en sådan analys, och vi får väl nöja oss med den för ögonblicket.

Jag håller fullständigt med statsrådet Myrdal om att vi måste fortsätta med våra insatser i nedrustningssammanhang. Jag sade heller ingenting annat i mitt anförande. Jag tror att vår strävan dock skulle vinna på att vi avstod från vårt önsketänkande i sammanhanget.

Herr GUSTAFSSON, NILS-ERIC, (cp):

Herr talman! Det pågående kriget i Vietnam betraktas med djupaste oro av en allt kraftigare världsoption. Med rätta frågor sig många vad USA har i Vietnam att skaffa. Den officiella motiveringen är känd. Det ständigt utvidgade amerikanska engagemanget i de sydöstasiatiska länderna är till för att förhindra kommunismen att få fäste

i detta område och i angränsande länder. Det är för att slå vakt om demokratin som USA har närmare en halv miljon soldater i Vietnam, säger man.

Enligt min mening finns det fog för den tveksamhet som råder på olika håll, om detta kan vara det rätta sättet att nå de angivna syftena. Det är möjligt att det på kort sikt är den lättaste metoden att försöka nå ett uppställt mål, men ser man det hela i ett längre perspektiv så är det sannolikt inte den effektivaste. Med hjälp av bomber kan man med till visshet gränsande sannolikhet inte skapa något förtroende för demokratin i Vietnam, lika litet som i andra u-länder.

Bakgrunden till vad som nu sker i Vietnam är komplicerad. Det förhållandet att landet geografiskt är beläget mellan stormaktsblocken medverkar självfallet i mycket hög grad till de lidanden som dess folk får utstå, men man måste komma ihåg att det grundläggande för situationen är den kamp för social rättvisa som befolkningen, huvudsakligen bestående av bönder, i Sydvietnam för. Den kampen förs mot den reaktionära regim som USA stöder, en regim som förvisso inte gjort sig känd för några demokratiska principer. I syfte att undvika *en* form av diktatur har sålunda USA lierat sig med *en annan* diktatur.

Genom revolt mot den sittande regeringen tror sig befolkningen kunna nå bättre förhållanden. Att den revolten har anknytning till kommunismen finns det inte någon anledning att betvivla, men det finns också skäl att uppmärksamma att den del av den sydvietnamesiska befolkningen som inte hyser några kommunist sympatier i sig rymmer motståndare till den amerikanska inblandningen i den form den nu tar sig. Den amerikanska politiken i Vietnam ger sålunda upphov till stämningar gentemot de demokratiska idealen som inte är gynnsamma. USA och därmed de demokratiska principerna kommer att betraktas som motståndare till

Ang. Sveriges utrikespolitik

vad befolkningen i dessa länder upplever som — och som är — rättvisekrav.

Det borde ha varit klokare, om USA i stället hade inriktat sitt engagemang i Sydvietnam så att man sökt verka för en regim med starkare folklig förankring och i samarbete med denna sökt bygga upp landet ekonomiskt och sörjt för en allmän, grundläggande folkbildning. Det kan hända att man i strävandena mot en rättvisare social resursfördelning hade måst acceptera åtgärder som man i USA med den bakgrund man där har kan hysa tveksamhet mot. Man hade fått handla mot bakgrunden av att de fattiga sydvietnamesiska bönderna kunde tänkas tillmäta möjligheterna att äta sig mätta större betydelse än rätten att fritt få ge uttryck för sina tankar. Kanske hade man, med andra ord, fått ge avkall på vad vi betraktar som självklara samhällsprinciper, något som till en början kan se ut som ett nederlag för demokratien. Om man emellertid ser det hela i ett längre perspektiv, behöver det inte vara och är inte heller ett nederlag. Genom att ge de förutsättningar som vi här hos oss betraktar som grundläggande — trygghet och rättvisa — skulle man ha kunnat skapa möjligheterna för den frihet i form av demokrati som vi värderar så högt. En politik som vidmakthåller och accentuerar de sociala skiktningarna ger däremot verkligen en god grogrund för kommunismen.

Alla ansträngningar måste givetvis göras för att få till stånd förhandlingar i syfte att bringa vietnamkriget att upphöra. Det är en truism att konstatera, att det är en komplicerad sak att nå dit i nuvarande läge. De förhoppningar som kunde hysas för några veckor sedan under den rådande bombpausen sveks när USA återupptog angreppen på Nordvietnam. Därigenom blev de många ansträngningar som gjorts på skilda håll för att få ett slut på kriget utan egentligt värde.

Det krav som nu åter måste resas är att USA i första hand upphör med dessa bombningar. I annat fall torde utsikterna till förhandlingar vara obefintliga. Man måste också se det som naturligt att befrielsefronten, FNL, erkänns som förhandlingspartner. Men man måste nog gå längre och tillerkänna FNL en större roll i sammanhanget än man hittills gjort. Det är troligt att Nordvietnams och Ho Chi Minhs betydelse har överdrivits. Även om ingen kan förneka att det finns förbindelser mellan Nordvietnam och FNL torde befrielsefronten vara betydligt självständigare än man i allmänhet synes utgå från. Vietnamkriget bör ses som ett inbördeskrig i Sydvietnam och inte som en kamp mellan Nordvietnam och den sydvietnamesiska regeringssidan.

Som villkor för en nedtrappning av kriget kräver USA motprestationer. Det kan säkert också anföras skäl för detta. Och om striden stått mellan två jämstarka makter hade de skälen förvisso haft betydande tyngd. Men nu är det inte en stormakt USA kämpar mot. Det är ett litet land som blöder genom de amerikanska vapnen. USA torde kunna inskränka kriget utan att något farligt händer. En amerikansk eftergift i form av en nedtrappning av striderna skulle inte, såsom man synes förutsätta i Pentagon, lämna vägarna öppna för världskommunismen. Farhågor av den typen upprepades ju helt nyligen av den amerikanska ambassadören i Stockholm.

Omprövar inte USA sin inställning är risken stor för att kriget kommer att pågå under år framöver. Det har sagts, att långtidsperspektivet när det gäller detta krig är USA:s och Nordvietnams enda gemensamma nämnare. Jag tycker att man bör kunna finna flera gemensamma intressen mellan de båda länderna, om man har den rätta viljan. Vidare måste man beakta de risker för en mera omfattande sammandrabbning som föreligger — Kina kan komma att anse sig tvingat att kasta sig in i kri-

get, och följderna av den konflikt som då uppstår låter sig svårligen överblickas.

Det är med tillfredsställelse jag konstaterar det internationella engagemang som ungdomen lägger i dagen. Även när det gäller kriget i Vietnam är det ju inte minst från ungdomens sida som protesterna har kommit. Världen har krympt, för att använda ett slitet uttryck. Dagens ungdom känner att vad som försiggår på andra sidan jordklotet, det angår även den; de internationella gränserna har i väsentliga avseenden sprängts. Detta ökade internationella intresse hos ungdomen ser jag som mycket betydelsefullt för den framtida internationella gemenskapen; det bör kunna undanröja många konfliktorsaker i framtiden. För min del är detta inte bara en förhoppning utan en tro.

En viktig fråga för oss i den svenska riksdagen är givetvis vad vårt land kan uträtta för att medverka till en avveckling av vietnamkonflikten. Vi är ett litet land och många tror kanske att våra möjligheter i detta avseende är mer eller mindre obefintliga. Klart är att man inte skall ha överdrivna föreställningar. Ändå tror jag att den svenska diplomaten kan spela en väsentlig roll. Med tanke på vårt lands neutralitet och oberoende bör de svenska diplomaterna kunna göra speciella insatser. Obundna som vi är av maktblocken undgår vi att misstänkas för att gå den ena eller andra sidans ärenden. Detta är som jag ser det en mycket väsentlig sak.

Jag står i denna kammare som underreklamare på en motion med krav på omprövning av vår officiella inställning till Nordvietnam. Utrikesutskottet anser inte att motionen bör föranleda någon åtgärd och hänvisar därvid till vietnamfrågans nuvarande ömtåliga läge. Jag noterar med särskilt intresse uppgifterna i utskottsutlåtandet om att överläggningar har förekommit mellan ambassadör Petri i Peking och före-

Ang. Sveriges utrikespolitik

trädare för den nordvietnamesiska regeringen. Jag kan ansluta mig till uppfattningen att arrangemang av den typen för närvarande måhända får anses till fyllest, och jag vågar utgå från att kontakterna kommer att intensifieras. Denna slutsats anser jag mig kunna dra bl. a. av några meningar i den regeringsdeklaration, som statsrådet Myrdal föredrog inför kammaren vid denna debatts början.

Med hänvisning till vad jag nu senast anfört och med den tolkning som jag alltså gör av dels utskottsutlåtandet och dels regeringsdeklarationen kommer jag inte, herr talman, när utrikesutskottets utlåtande nr 3 föredras att framställa något yrkande.

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! De svenskar som låter sig engageras av händelser utanför vårt land kan indelas i tre grupper: de som blir upprörda över Berlinmuren men inte över Portugals förtryck i Angola och Moçambique, de som blir upprörda över Portugals förtryck men inte över Berlinmuren och slutligen de som blir upprörda över både Berlinmuren och Portugals förtryck. Jag föredrar den tredje gruppen.

Jag tänkte nu tala om Portugal. Det är inte ofta som Portugal förekommit i svensk debatt. Kort efter andra världskriget fanns det de, herr talman, som klagade över den svenska kronans mjukhet och lovprisade den portugisiska escudons hårdhet som resultat av en klok politik. Så småningom blev det klart att den stabila valutan i Portugal byggde på en stagnationspolitik med fortsatt fattigdom och efterblivenhet som följd. Sedan blev det tyst om Portugal. Vi kan väl bortse från att enstaka folkpartister och högermän av äldre eller yngre årgång vid olika tillfällen yrkade på att Sverige skulle närma sig Atlantpaktens för att tillsammans med Portugal försvara den fria världen eller att det emellanåt förekom lov-

Ang. Sveriges utrikespolitik

sånger till den vise Salazar i konservativ press.

Så tillkom EFTA 1959. Den gången var alla demokratiska partier ense om att Portugal kunde accepteras som medlem i en handelspolitisk sammanslutning av detta slag. Numera tycks ju också kommunisterna inta en välvilligare hållning till EFTA. Under de senaste åren har emellertid frågan kommit upp om Portugals politik i Afrika kunde ge anledning och möjlighet till något slag av påtryckningar inom EFTA:s ram. Jag har för min del försökt få full klarhet i hur problemet ligger till. När jag nyligen riktade en fråga till EFTA:s generalsekreterare om vilka möjligheter som här står till buds, fick jag ett klart och entydigt besked om att EFTA-konventionen inte ger några sådana möjligheter. Han tillade att ingen EFTA-regering visat sig benägen att ta upp problemet och sannolikt kommer inte heller någon att göra det.

Av EFTA:s medlemsregeringar utöver Portugals är tre borgerliga och tre socialdemokratiska. Därtill kommer Finland, som har en koalitionsregering av borgerliga, socialdemokrater och kommunister. Samtliga politiska huvudriktningar inom EFTA — borgerliga, socialdemokrater och kommunister — tycks alltså i den mån de själva är i politisk ansvarsställning vara ense om att EFTA inte är rätt forum för åtgärder mot Portugal. Att det svenska folkpartiet ändå leker med denna tanke får väl antas bero på vissa interna behov. Jag har i varje fall inte märkt att folkpartister på bortaplan försökt driva frågan.

Svårigheterna att utnyttja handelspolitiska sammanslutningar för politiska syften står klara för de flesta. Ingen vettig människa drömmer ju om att Sverige skulle vidta något slags åtgärder mot Förenta staterna inom GATT, fastän de flesta av oss djupt ogillar USA:s vietnampolitik.

Men EFTA:s olämplighet som organ för politiska påtryckningar befriar oss

inte från problemet Portugal. I FN:s generalförsamling finns en majoritet för sanktioner mot Portugal med anledning av dess afrikapolitik. Samtliga demokratiska partier i Sverige är ense om att generalförsamlingen inte kan ta sig rätt att föreskriva sådana sanktioner. Skall något ske, måste det bli genom beslut av säkerhetsrådet. Sannolikheten för att säkerhetsrådet skulle besluta om sanktioner mot Portugal verkar dock inte särskilt stor. Men det bör understrykas att problemet tillspetsas genom Portugals hållning till säkerhetsrådets beslut om sanktioner mot rhodesiaregimen. Visserligen är Portugal inte ensamt om att underlåta att tillämpa sanktioner mot Smithregimen — det kan påpekas att en annan EFTA-stat, Schweiz, av speciella skäl intar en liknande hållning, och att en rad afrikanska stater befinner sig bland det 50-tal FN-stater, som ännu i slutet av februari inte hade givit U Thant besked om sanktionsåtgärder.

Ändå finns det särskilda skäl att hålla Portugals handlande under observation. Den fortsatta utvecklingen av rhodesiakrisen har ju också betydelse för Portugals ställning i Moçambique, och det är en aktuell uppgift för oss att göra rhodesiasanktionerna så effektiva som möjligt.

I det sammanhanget får man hoppas att privata svenska företag inte skall låta sig frestas att utnyttja eventuella kryphål i den internationella sanktionsmuren.

Allmänt sett tvingas man ju konstatera, att en liten stat har ytterst små möjligheter att genom påtryckningar inverka på en annan stats politik. FN:s aktionsmöjligheter förefaller också betydligt mindre än vad många föreställer sig. Herr Möller har tidigare belyst denna fråga. Både FN och FN:s medlemsstater är dessutom bundna av skrivna eller oskrivna internationella spelregler, som kommit till för att trygga en fredlig samlevnad.

För enskilda och organisationer inom

Ang. Sveriges utrikespolitik

staterna är situationen annorlunda. Det är naturligt att en del människor frågar sig vad de kan utträta för att påverka utvecklingen i Portugal och dess kolonier. Särskilt för arbetarrörelsens organisationer med deras internationella solidaritetstraditioner skulle det ligga nära till att härvidlag göra en insats.

För ett dussintal år sedan försökte jag aktualisera frågan om stöd åt socialdemokratiska oppositionsgrupper i Portugal. De praktiska svårigheterna visade sig den gången alltför stora, men jag vet att den socialdemokratiska partixpeditionen nu har tagit vissa initiativ i liknande riktning. Fria fackföreningsinternationalen bedriver i blygsam skala en viss verksamhet bland portugisiska arbetare i Frankrike, och kanske man i detta sammanhang kunde tänka sig särskilda svenska bidrag.

Det dröjer kanske inte heller så länge förrän vi får portugisiska arbetare i Sverige, och i så fall kunde det bli en uppgift för radikala unga akademiker, som längtar efter handling, att i samarbete med lokala fackföreningar bidra till deras allmänna skolning. I t. ex. fransk press kan man läsa om det analfabetiska proletariat som tycks vara Salazarregimens främsta exportvara — hunsade, hjälplösa människor som samlas i ohyggliga kåkvarter i de franska storstädernas utkanter. Att ge kunskaper och medvetenhet åt dessa människor kunde bli ett bidrag till Portugals utveckling mot demokrati.

När man möter en regim, vars handlande verkar särskilt utmanande, är den spontana reaktionen ofta att den på alla sätt bör isoleras. Men i praktiken är det svårt att finna exempel på att sådana isoleringsförsök ger positiva resultat.

Låt mig ett ögonblick påminna om Portugals östliga granne Spanien. Det är kanske inte så många som påminner sig att man en gång på allvar diskuterade ekonomiska sanktioner mot Spanien. Det var vid det andra världskrigets slut, när Francos samarbete

med Hitler och Mussolini ännu var i friskt minne. Det blev ingenting av saken. Man drog tillbaka ambassadörerna från Madrid och skickade så småningom dit dem igen. Spanien, liksom Portugal, bör självfallet hållas utanför Europarådet och andra internationella organisationer med en klar politisk demokratisk inriktning. Men den som i dag därutöver vill förorda en systematisk isoleringspolitik mot Spanien är alldeles för sent ute. När den spanska diktaturen i dag knakar i fogarna tycks det snarast hänga samman med landets vidgade kontakter med yttervärlden.

Det är inte säkert att detsamma är giltigt för Portugal. Men så länge det saknas förutsättningar för en effektiv internationell isoleringspolitik mot Portugal, finns det kanske skäl att utnyttja de möjligheter som landets ökade förbindelser med det övriga Europa kan ge. Det kan visserligen sägas, att Portugals industrialisering med hjälp av utländskt kapital förbättrar landets möjligheter att försvara sina kolonier i Afrika. Men den skapar också underlag för en kämpande arbetarklass, och det har redan förekommit mer än en strejk i den portugisiska industrien.

Låt oss hoppas att det internationella fackliga samarbetet här skall kunna ge bidrag till utvecklingen. Skulle sedan de svenska skjortfabrikanter som slagit sig ned i Portugal tvingas betala litet anständigare löner och våra skjortor följaktligen bli dyrare, så skall vi väl inte klaga över det. Insiktsfulla bedömare menar att de afrikanska koloniernas befrielse måste gå över Portugals egen befrielse. Det är kanske ingen tillfällighet att det fattigaste landet i Väst-europa segast håller fast vid sina kolonier. Andra, mera utvecklade stater har övervunnit vidskepelsen att kolonier skulle ha någon avgörande betydelse för deras eget välstånd. Det portugisiska kolonialväldet är en historisk anakronism. När ett land lever kvar i sitt förflutna, kan ett botemedel vara

Ang. Sveriges utrikespolitik

att dra in det i nutiden. Till nutidens sanningar hör att alla folk har rätt att själva bestämma över sitt öde. Den sanningen måste också Portugals härskare en dag lära sig.

Herr HERNELIUS (h):

Herr talman! Först skulle jag vilja börja med en liten blomma till kungl. skolöverstyrelsen, som i de studentskrivningar, som tog sin början klockan halv nio i morse, har lagt in ett ämne som är så aktuellt som Vietnam. Jag tycker att det är en belöning åt de ungdomar som skriver och som under det gångna året har intresserat sig för utrikespolitik vid sidan av skolarbetet. Jag tycker också att det är en stimulas för ungdomar, som skall fullgöra motsvarande prestationer under kommande år, att intressera sig för utrikespolitik. Därigenom är detta ämnesval ett bidrag till den utrikespolitiska upplysningen i landet på lång sikt.

Mitt syfte, herr talman, var egentligen närmast att göra några reflexioner i samband med FN och dess senaste generalförsamling. Jag hoppas man överser med att jag koncentrerar mig på några punkter, ganska lapidariskt med hänsyn till kammarens ansträngda tidsschema. En första punkt är att en iakttagelse, som ingen kunde undgå att göra vid förra årets generalförsamling, var den dominerande roll som spelades i församling och i utskott, i kommittéarbetet och i diskussionerna av de 37 afrikanska staterna. Det var en roll på gott och ont. Det goda var det engagemang som dessa staters företrädare visade och vars ärlighet ingen kunde ifrågasätta, ett engagemang som ingav djup respekt och som även i många fall vittnade om snabbt förvärvad förtrogenhet med andra system än deras eget.

Det kanske emellertid också var litet på ont så till vida som dessa stater föranledde en del förslag om resolutioner som icke stod i överensstämmelse med

FN-stadgan och som alltså på lång sikt när de — vilket ibland hände — bifölls av generalförsamlingen bidrog till att minska respekten för Förenta Nationerna och till att skapa en spänning mellan säkerhetsrådet, FN:s exekutiva organ, och församlingen.

Denna spänning och denna brist på realism föranledde också ett inlägg från svensk sida. Det var professor Wahlund som på regeringens uppdrag noterade att det i längden inte är riktigt nyttigt, »om man inte iakttar den fastställda ansvarighetsfördelningen resultatet i stället kan bli resolutioner utan formell täckning i stadgan — med minskad prestige för FN som yttersta följd». »Och», fortsatte herr Wahlund, »grundvalen för FN:s möjligheter att utföra ett meningsfyllt arbete kommer alltid att vara det förtroende som organisationen åtnjuter hos en upplyst opinion världen över.»

En annan följd av denna dominans var att vissa konflikter, konflikter i vilka vita *icke* var inblandade, kom så att säga undan från dagordningen och från debatterna — konflikter av samma typ som den som pågår i Sudan, där härskarna i norr uppenbarligen fortsätter med sitt ibland utrotningsliknande fälttåg mot de svarta i söder, konflikter sådana som i Jemen, där ju ett regelrätt krig pågår, mindre omtalat än det i Vietnam men i många fall av lika grym karaktär i fråga om vilka hjälpmedel och projektiler som används.

Jag skulle kunna nämna flera sådana exempel, som icke så att säga kom fram till debatt. Kanske man också kan säga att det ibland tedde sig litet olustigt att i en församling, som är inrättad som en fredsorganisation, få höra uttalanden från någon eller några afrikanska stater att därest deras mening icke biträdades så skulle det för dem så småningom icke återstå något annat än medel som icke är fredliga, d. v. s. öppet våld.

Den andra punkten har tidigare be-

handlats här i dag. Den rör det förhållandet, att stormakten Kina inte är medlem av Förenta Nationerna. När FN tillkom och man diskuterade om Sverige skulle tillhöra organisationen med hänsyn till vår alliansfrihet och till de förpliktelser i fråga om tvång till deltagande i aktioner, som kan förekomma, åberopades städe att det i varje fall icke förelåg någon risk för att Sverige skulle bli inblandat i en stormaktskonflikt, eftersom konstruktionen av säkerhetsrådet med stormakterna som permanenta medlemmar och med veto rätt förhindrar varje sådan eventualitet. Vi vet ju också att vetorätten har använts mycket flitigt, i varje fall under vissa perioder. De officiella svenska utläggarna av FN-stadgan gick i ett aktstycke, utarbetat inom kungl. utrikesdepartementet, så långt att de sade att en »självfallen konsekvens härav synes vara att en förändring av säkerhetsrådets stadgeenliga sammansättning, närmast genom en stormakts utträde ur organisationen, medför, att rådets befogenheter och medlemmarnas förpliktelser att följa dess direktiv automatiskt bortfalla».

Nu skall väl ingen tro att det är min avsikt att förorda, att vi skall ompröva vår ställning och vårt medlemskap i FN — långt därifrån. Tvärtom skall vi enligt våra traditioner göra minst det vi nu gör och helst ännu mera för att hjälpa denna världsorganisation och dess underavdelningar framåt. Men i alla fall är ju det faktiska läget kvar, och rent teoretiskt — jag betonar rent teoretiskt — kan det i dag alltså inträffa att stormakter inom FN kan besluta om sanktioner mot en stormakt utanför FN. Det hör till bilden att så är fallet, och det var inte riktigt vad vi tänkte oss 1945.

En tredje punkt är av mindre allmänt intresse. Den gäller arbetet inom den svenska FN-delegationen. Enligt praxis har de parlamentariska representanterna för Sverige haft ställningen av ombud. Danmark införde fr. o. m. denna

Ang. Sveriges utrikespolitik

generalförsamling en ny metod; man lät den obligatoriska representationen i kommittéerna ombesörjas av tjänstemän vid den danska FN-beskickningen och man lät parlamentarikerna i stället tjänstgöra som observatörer. Det förefaller mig som om det vore anledning för oss att överväga ett liknande förfarande. Jag tror att vi därigenom skulle kunna vinna åtskilligt. Vi skulle för parlamentarikernas vidkommande, och därmed också för den svenska riksdagen, kunna åstadkomma t. ex. att parlamentarikerna hade ett vidare svängrum när det gällde att följa FN-arbetet i dess olika instanser och icke vore på samma sätt som nu bundna till en viss kommitté utan kunde röra sig mera fritt och därmed också följa arbetet i olika kommittéer på ett annat och effektivare sätt än som nu sker, givetvis i syfte att sedan kunna rapportera hem direkt eller indirekt vad de därvid erfarit.

Jag har, herr talman, sedan bara ett enda litet tillägg. Det gäller en deklARATION av en ledamot av regeringen — om jag nu får kalla det för deklARATION. Jag läste den i går i Uppsala Nya Tidning, och jag reserverar mig givetvis för referatets riktighet, men jag vill omnämna detsamma. Det var statsrådet Olof Palme som hållit ett föredrag i Uppsala. Han anknöt till diskussionen om Göran Palms bok — en diskussion som förekommit i denna kammare och i andra kammaren vid årets remissdebatt. Statsrådet Palme erinrade, enligt referatet, i diskussionen om att någon ställt frågan om skillnaden mellan goda och dåliga diktaturer. Som bekant har herr Palm ställt den frågan, och herr Palm har i senare uttalanden för sin del tillagt att som en god diktatur anser han Kina — vad han menar med dåliga diktaturer har han också utvecklat.

Statsrådet Palme ställde emellertid också en annan fråga — jag följer nu referatet — och den lyder så här: »Den frågan som någon ställt om skillnaden

Ang. Sveriges utrikespolitik

mellan goda och dåliga diktaturer bör lika väl kompletteras med den om skillnaden mellan goda och dåliga demokratier.»

Herr talman! Jag tror att det ligger en fara i att sudda ut begreppen på detta sätt. Det ligger en viss fara för vår folkstyrelse på lång sikt, om detta tal blir allmänt. Vi bör i stället slå vakt om de värden som folkstyrelsen medför i sig i alla sammanhang — rikspolitiska, allmänna och kommunala. Framför allt kan jag inte finna annat än att herr Palmes uttalande — i den mån referatet är riktigt — står i strid med vad t. ex. statsminister Erlander en gång uttalade då han sade: »Bilderna av Sveriges utrikespolitik vore ofullständig om inte därtill lades att Sverige är en demokrati, som med avsky vänder sig bort från diktaturen, vare sig den uppträder i nazistisk eller kommunistisk form. Vi känner med andra ord ideologisk samhörighet med den västerländska demokratin.»

Detta sade statsministern år 1951, och jag tror inte att han har ändrat mening på den punkten. Jag hoppas att inga ledamöter av hans regering har andra åsikter i dag.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Det finns all anledning att hålla med om det sista som herr Hernelius sade. Det är såsom herr Björck uttryckte det i sitt tidigare inlägg: Det finns två grupperingar på yterkanterna i svensk utrikesdebatt. Den ena som *alltid* kan angripa Berlinmuren men *aldrig* protestera mot det portugisiska förtrycket. Och den andra som *alltid* protesterar mot det portugisiska förtrycket men *aldrig* kan angripa Berlinmuren. Det finns all anledning för demokratiska politiker i alla läger att ständigt uttrycka sin ovilja mot en så-

dan enögdhet i synen på det demokratiska systemet.

Det har redan sagts av herr Dahlén att den sista meningen i regeringsdeklarationen är ett mycket oväntat uppriktigt självporträtt av den socialdemokratiska u-landspolitiken. Man säger sig vara medveten om att »svensk medverkan krävs i växande grad i det internationella u-hjälpsarbetet». Utifrån den insikten utlovar man att utforma ett »progressivt u-hjälpsprogram» för framtiden.

Jag utgick ifrån att det var underförstått att Sverige i dag inte har något sådant progressivt och framåtsyftande program. Tvärtom har regeringen år efter år avslagit krav från vårt håll om en plan för u-hjälpsens ökning. Jag hade hoppats att den sista meningen i regeringsdeklarationen signalerade en glädjande förändring i socialdemokratiens hållning. Men nu grumlade fru Myrdal den glädjen genom att förklara att man egentligen menade att utforma ett »fortsatt» progressivt u-hjälpsprogram. Jag hoppas verkligen att hon ändå inte menar, att den hittillsvarande u-landspolitiken har varit progressiv och framåtsyftande. Vi har bara uppnått att ge några få tusendelar av vår nationalinkomst i bistånd till de fattiga länderna. Ökningstakten har varit förbluffande låg. Socialdemokratiens u-hjälpspolitik har enligt en mängd organisationers och enskildas mening varit både snål och planlös.

Men hur man än tolkar regeringsdeklarationen på denna punkt, löser det inga som helst problem för det kommande budgetåret. Vi kommer i mitten av april att diskutera och besluta om anslagen för u-landshjälpen. Huvuddelen av den debatten får väl sparas till det tillfället. Men det vore av värde, om vi kunde få ett viktigt klarläggande redan i dag. Det gäller inte något besked från regeringens sida, ty den kommer, antar jag, att rösta emot folkpartiets och centerpartiets krav på en väsentlig ökning av u-hjälpsanslaget. Däremot

är det många som efterlyser ett besked från de socialdemokratiska motionärer som i januari, i likhet med mittenpartierna, gick fram med krav på att SIDA skulle få huvuddelen av vad man begärde i sina petita. Det är mycket möjligt att det finns en majoritet i riksdagen för en sådan höjning.

Men om den majoriteten skall kunna omsätta sin hållning i ett positivt beslut i april, förutsätter det att de socialdemokratiska motionärerna står fast vid sin uppfattning om att en ökning är ytterst befogad. Deras förslag till finansiering har visserligen redan fallit efter en hård och berättigad kritik från *alla* partier. Men jag hoppas att det inte leder dem till att i partidisciplinens tecken rätta in sig i ledet igen. Jag hoppas tvärtom att de menar allvar med sitt krav på ökad u-hjälp. Jag vill därför fråga de två socialdemokratiska motionärer som sitter i denna kammarer, Lisa Mattson och Torsten Hansson, om ni kommer att hålla fast vid er åsikt att u-hjälpsanslaget skall höjas kraftigt utöver regeringens förslag. Finns det, fröken Mattson och herr Hansson, intresse på er kant för diskussioner om ett gemensamt uppträdande i kamrarna den dag vi skall votera om u-hjälpens storlek i riksdagen? Det vore av värde om vi kunde få ett svar på dessa frågor redan i dag.

Jag skall härutöver bara ta upp en punkt i regeringsdeklarationen, nämligen avsnittet om Portugal och dess kolonialpolitik. Statsrådet fru Myrdal säger, att Sverige i FN har gett uttryck åt sitt fördömande av Portugals uppträdande i södra Afrika. Men därefter förklarar man att det varken föreligger »politiska förutsättningar eller formella möjligheter» till särskilda aktioner mot Portugal inom EFTA:s ram. I en mycket kategorisk formulering tar alltså den svenska regeringen avstånd från tanken att i EFTA resa frågan om Portugals kolonialkrig i Angola, Moçambique och portugisiska Guinea.

Jag aktualiserade denna fråga i en

Ang. Sveriges utrikespolitik

interpellation i förra veckan. Men eftersom jag inte vet när handelsministern kommer att besvara den och eftersom det som sägs i regeringsdeklarationen på denna punkt inte bör få stå oemotsagt i utrikesdebatten, skall jag kortfattat kommentera regeringens hållning.

Vi vet först och främst att Förenta Nationerna hittills har misslyckats med att påverka Portugal till en vettigare politik i södra Afrika. Några sanktionsbeslut med bindande verkan har man inte fattat, och resolutionerna har såvitt jag vet varit resultatlösa. Samtidigt vet vi att Portugal på många sätt aktivt saboterat de av FN beslutade sanktionerna mot Rhodesia.

Vi vet också att Portugals möjlighet att föra krig i Angola, Moçambique och Portugisiska Guinea i hög grad beror på resurser som man har möjlighet att avdela för krigsändamål. Dessa resurser blir självfallet mycket större med en snabb utveckling av den portugisiska ekonomien. Ju mer man stimulerar Portugals ekonomiska utveckling, desto mer ökar man landets möjligheter att fortsätta kriget mot afrikanerna.

I det läget har Sverige under 1960-talet tillsammans med de andra EFTALänderna, utan minsta tanke på konsekvenserna i Afrika, verksamt bidragit till att öka Portugals ekonomiska resurser. EFTA-länderna har rivit sina tullmurar mot Portugal, och Portugals handel med EFTA-staterna har ökat rekordsnabbt och betyder relativt sett alltmer för dess ekonomi. Som en konsekvens av EFTA-samarbetet har de utländska investeringarna i Portugal ökat mycket snabbt. Handels och investeringarnas snabba stegring har bidragit till att Portugals nationalprodukt vuxit mycket snabbt under 1960-talet. Detta har i sin tur givit utrymme för en snabbar ökning av skatteintäkter och statsbudget än vad som annars hade varit möjligt. Och av budgeten har en allt större del — numera troligen omkring 45 procent — använts för att finansiera

Ang. Sveriges utrikespolitik

krigen i Angola, Moçambique och Portugisiska Guinea.

Man kan alltså påstå att EFTA förlänger tragedien i södra Afrika. I det läget säger den svenska regeringen att det inte finns några formella möjligheter att inom EFTA:s ram ta upp frågan om Portugals kolonialpolitik. Det är ett i mitt tycke alldeles för formalistiskt resonemang. Ingenting i EFTA:s stadgar hindrar ett enskilt medlemsland från att t. ex. i ministerrådet resa frågan om det är rimligt att EFTA medverkar till att försvåra och förlänga kampen för självständighet och majoritetsstyre i de portugisiska kolonierna. Det går att ta upp den frågan, om man vill ta upp den. Men felet är att den svenska regeringen inte vill göra det.

Nu säger herr Björk att han har frågat generalsekreteraren i EFTA om det enligt stadgarna går att göra på det sättet. Generalsekreteraren skall ha givit ett skäligen negativt svar, i formuleringar som jag inte riktigt fick klarhet över. Såvitt jag kan förstå av EFTA:s stadgar utesluter de inte att man reser en fråga av denna typ. Det är riktigt att ingen artikel i stadgan påbjuder att man tar upp Portugals vettlösa politik i Afrika och EFTA-samarbetets konsekvenser i Afrika. Men detta hindrar inte att man reser frågan och utövar påtryckning på Portugal också inom ramen för organisationen.

Herr Björk säger vidare att ingen annan regering inom EFTA har gjort någonting i denna riktning. Nej, det är alldeles riktigt, men det kan inte innebära att Sverige skall vara passivt. Någon gång, i någon utrikespolitisk fråga, kan man ju tänka sig att den svenska regeringen går före andra regeringar. Om man i andra parlament i EFTAländer resonerar på samma sätt som herr Björk, så innebär ju det att alla länder kan skylla på varandra när de motiverar sin passivitet.

Sedan säger herr Björk att vi skall gå via Förenta Nationerna i stället. Jag

delar den uppfattningen att vi också bör gå via Förenta Nationerna och hårdare än i dag trycka på för att få till stånd en förändring i den portugisiska politiken.

Men om FN hittills har misslyckats med att besluta om sanktioner, alltså misslyckats med att minska handeln med Portugal, kan väl det inte vara ett skäl för oss att genom EFTA öka handeln med Portugal. Det finns heller ingenting — och det är en sak som herr Björk förbisåg i sitt anförande — i EFTA:s stadgar som gör det tvingande för Sverige och andra länder att i EFTA:s ekonomiska utvecklingskommitté ge en speciell hjälp åt Portugal. Det har man gjort vid många tillfällen, men inga formella skäl i världen kan bådas upp mot att avbryta en sådan hjälpverksamhet.

Vidare, herr Björk, står det ingenting i stadgarna om att Sverige och de andra nationerna i EFTA skall visa sin solidaritet med Portugal vid framtida förhandlingar med EEC. Ändå har Portugal, i likhet med andra EFTA-länder, varje gång saken tagits upp utlovats ett sådant stöd inför en framtida anslutning till en gemensam europeisk marknad. Också på det området gör man alltså Portugal tjänster, som man inte är förpliktad till.

Jag finner därför, att regeringsdeklarationen på denna punkt är illa underbyggd. Sverige bör i stället så aktivt som möjligt söka bidra till att förkorta kriget i de portugisiska kolonierna. I dag förlänger vi det.

Det är glädjande, att mittenpartierna i dagens debatt har givit uttryck för en helt annan attityd. Herr Bengtson förklarade, att vi nu står inför frågan huruvida samarbetet i EFTA med Portugal verkligen skall fortsätta. Vi måste, sade herr Bengtson, nu »bestämma oss för om vi skall fortsätta att stödja en regim, som i Afrika tillämpar en kolonialpolitik av portugisiskt märke». Herr Dahlnén sade på samma sätt, att han i

motsats till regeringen inte vill utesluta möjligheten att utöva påtryckningar på Portugal inom EFTA:s ram.

»EFTA betyder något för dig.» Det är det slagord som har mött oss över allt på affischer i Stockholm under frihandelsorganisationens möte här i landet. Det trista är, att en sådan slogan är lika giltig för afrikanerna som för oss. EFTA betyder för oss svenskar en väg till ökad handel och större välstånd. EFTA betyder för dem som i dag kämpar för frihet i Angola, Moçambique och Portugisiska Guinea mer bomber, mer napalm och mer soldater i de portugisiska förtryckarnas tjänst.

Herr BJÖRK (s) kort genmäle:

Herr talman! Först bara ett ord med anledning av herr Hernelius klagomål över statsrådet Palmes tal i Uppsala och herr Ahlmarks kommentar om dem som inte vill angripa Berlinmuren. Det föreföll som om herr Ahlmark menade, att herr Palme skulle tillhöra denna kategori. Herr Ahlmark upplevde kanske inte det tillfälle i riksdagen för inte så länge sedan, då herr Palme mycket energiskt angrep just Berlinmurens existens.

Herr Ahlmark kom omigen in på problematiken om EFTA och Portugal. Jag får ett starkt intryck av, att han inte riktigt uppfattat vad jag ville säga. Man kan teoretiskt tänka sig den modellen, att FN:s medlemsstater genom en systematisk utsvältningsspolitik tvingar Portugal att släppa sina kolonier. Men då måste man också konstatera, att det för närvarande inte föreligger några praktiska förutsättningar för en sådan politik. Den ligger ännu mera fjärran än tanken på effektiva sanktioner mot Sydafrika. De stater, som här skulle ha någon betydelse, är fullständigt främmande för idén att man skulle tillämpa sanktioner mot Portugal. Medlemsstaterna i EFTA är likaså helt främmande för tanken att man skulle kunna utnyttja EFTA för

Ang. Sveriges utrikespolitik ändamålet. Till och med om det vore formellt möjligt för Sverige att ta något speciellt initiativ inom EFTA:s ram, måste det ju betecknas som en utomordentligt dålig utrikespolitik att göra framstötter om vilka man i förväg vet att de kommer att misslyckas.

Herr Ahlmark klagar över att EFTA:s generalsekreterares besked inte var tillräckligt klart och entydigt. Det var så entydigt att Sveriges EEC-ambassadör fann det så intressant att han telegraferade det hem. Det avgavs i full offentlighet inför en publik på 90 personer, med företrädare för bl. a. press och radio. Det var utomordentligt bestämt i såväl tonen som innehållet.

Slutligen vill herr Ahlmark provocera mig att ta upp vissa detaljfrågor i detta sammanhang, som han samtidigt har aktualiserat i en interpellation till handelsministern. Herr Ahlmark föreställer sig väl inte att jag förbereder mina inlägg i utrikesdebatten mot bakgrund av hans interpellationer. Han inbillar sig väl inte heller att jag skulle tjänstgöra som något slags stand-in när herr Ahlmark har bråttom att få svar på sina interpellationer. Han får ge sig till tåls. Jag tänker verkligen inte falla handelsministern i ämbetet.

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! I slutet av förra veckan, om jag minns rätt, ställde herr Ahlmark till mig den interpellation, som han nu nästan ord för ord har återgivit. Jag har förstått att herr Ahlmark helst ville undvika att i dag få svar sin interpellation. Varför, vet jag inte. Jag hade väl kunnat tillmötesgå honom, om han så hade önskat. Jag behöver inte för kammarens ledamöter återge vad hans interpellation innehöll eller vad den gick ut på, ty det besväret har han besparat mig genom att själv som sagt nästan ordagrant återge den i sitt inlägg. Herr Ahlmark kanske vill ha två interpellationsdebatter.

Ang. Sveriges utrikespolitik

Jag skall väl i detaljerna återkomma med svar på herr Ahlmarks interpellation. Men jag vill redan nu från denna talarstol understryka, att EFTA befattar sig med de frågor som finns angivna i den grundläggande konventionen som reglerar det begränsade samarbete som är EFTA:s syfte på handelns och ekonomiens område. Därutöver finns ingen möjlighet att vid ett officiellt EFTA-möte — det må vara på ministernivå eller inom permanenta rådet i Genève — ta upp frågor till behandling och mot bakgrunden av en debatt ställa yrkanden av det slag som herr Ahlmark här upprepar från sin interpellation häromdagen.

Det är också riktigt vad generalsekretären har sagt. Ingen som har varit med om arbetet på denna konvention skulle rimligen kunna komma till en annan tolkning.

Jag vill sedan till herr Ahlmark säga, att han inte är den förste i riksdagen som har ifrågasatt om man inte inom EFTA:s ram skulle kunna vidtaga åtgärder för att få Portugal att ändra eller avveckla det enligt mångas mening avskräckande förtryck som Portugal utsätter de människor för som bor i landets områden utanför Europa. Kanske skulle herr Ahlmark gärna se att den portugisiska regimen även i hemlandet ändrades. Det råder väl i den svenska riksdagen och över huvud taget inom den svenska opinionen inte några som helst delade meningar om att vi inom ramen för Förenta Nationerna — något som vi också har gjort — skall ge uttryck för vår uppfattning samt medverka till och stödja alla verkningsfulla åtgärder i den riktningen. Detta har många gånger betonats här i riksdagen. Men Portugal var i mångt och mycket samma Portugal åren 1959—1960 när EFTA-konventionen uppdrogs och Portugal begärde och fick ansluta sig till EFTA. Landet har inte ändrat karaktär. Kanske har Portugal, som herr Ahlmark framhåller i sin interpellation, till-

gripit ännu våldsammare metoder för att förtrycka de färgade samt i sin ekonomiska utsagningspolitik i Afrika än landet tidigare har gjort — jag vill inte ett ögonblick bestrida, att det påståendet kan vara riktigt. EFTA-avtalet underställdes dock riksdagen. Med undantag av kommunisterna, som — om jag minns rätt — röstade blankt mot hela tanken på en sådan gruppering som EFTA utgjorde, restes av riksdagen inga invändningar.

När denna fråga för något år sedan — kanske det var för ännu längre tid sedan — kom upp till debatt i andra kammaren, vände jag mig till folkpartiledaren och frågade om han hade ändrat uppfattning. Borde vi, frågade jag, i det läget i strid mot hela EFTA-organisationens syfte ha sagt till Portugal, att vi tillåter er inte att komma in trots att ni är villiga åtaga er de förpliktelser som konventionen föreskriver, eller borde vi på något sätt ha verkat för att helt ändra EFTA:s karaktär och dess stadgar? Herr Ohlin var mycket försiktig, vilket framgår av protokollet från debatten. Han sade att det kanske inte var meningen, men att man när man träffade portugiser i EFTA-sammanhang nog ändå borde kunna tala om för dem hur den svenska opinionen bedömde den politik som den portugisiska regeringen förde såväl i hemlandet som i de områden utanför Europa vilka portugiserna anser sig förvalta.

Det var ju milt. För egen del kunde alltså herr Ohlin inte ansluta sig till de krav som en annan folkpartist ställt. Han uttrycker sig litet mera svävande i dag. När jag lyssnade på honom fick jag det intrycket att han i begreppet »inom ramen för EFTA» kanske lägger något annat än herr Ahlmark gör, och i så fall står vi varandra i själva verket ganska nära.

Ingen skall väl ett ögonblick betvivla att den portugisiska regeringen är väl medveten om var den svenska opinionen befinner sig och vad den svens-

Ang. Sveriges utrikespolitik

ka regeringen anser. Jag kan tala om för herr Ahlmark att jag vid skilda tillfällen — senast vid i ett timslångt personligt samtal med den portugisiska representanten i samband med ministermötet i Stockholm — understrukt den uppfattning som också är min och bakom vilken hela den svenska folkopinionen står. Huruvida detta kommer att föranleda en ändrad politik eller ej, kan ju herr Ahlmark gissa sig till. Jag gör mig inga illusioner i det avseendet.

Den typen av understrykanden tror jag är påkallad, men det är inte att ta upp Portugals fall »inom ramen för EFTA» och till äventyrs kräva dess utslutning. Jag har uppriktigt sagt — jag vill avsluta mitt anförande med det, herr talman — en större förståelse för dem som hyser den uppfattningen att lyckas vi inte aktualisera Portugals utslutning ur EFTA, så bör vi själva lämna organisationen. Det är en logisk ståndpunkt. Då är man beredd att rekommendera att vårt land tar på sig betydande uppoffringar. Det kan nästan se ut som ett ekonomiskt självmord, men någon verkan på den portugisiska politiken tror jag inte det skulle ha. Det är emellertid en konsekvent och logisk uppfattning, och jag skulle vilja fråga herr Ahlmark: Delar Ni denna uppfattning? Då har Ni ju också en moraliskt övertygande ståndpunkt att förfäktas. Det har Ni inte när Ni manövrerar som Ni gör här i kammaren.

Fröken MATTSON (s) kort genmäle:

Herr talman! För någon vecka sedan behandlade vi en del utlåtanden från konstitutionsutskottet, däribland ett i vilket ett enhälligt utskott avstyrkte herr Ahlmarks tankegångar om att vi i riksdagen borde ha offentliga utskottsfröförhör. Mot slutet av dagens utrikesdebatt har jag nu fått intrycket att herr Ahlmark efter sitt misslyckande i fråga om utskottsfröförhören försökt att

i stället anordna något slags offentlig utfrågning här i kammaren.

Snälla herr Ahlmark, jag står till förfogande att diskutera sakfrågan i u-hjälpen, när den står på dagordningen i april månad. Just nu, när vi inte har den frågan uppe till behandling, kan varken jag eller herr Torsten Hansson yttra oss.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det gläder mig att fröken Mattson, fastän hon tycker illa om offentliga utskottsfröförhör, i alla fall gav något slags svar på den fråga jag ställde. Det är nämligen mycket betydelsefullt att få veta om vi den 19 april — eller vilken dag i april frågan nu kommer upp — skall kunna uttrycka den majoritet för ökad u-hjälp som finns i riksdagen i form av ett beslut om ett höjt u-landsanslag. Eller om vi skall misslyckas på grund av dålig samordning före den debatten och det avgörandet. Därför är det värdefullt att de trevare, som från folkpartiets håll gjorts i olika sammanhang, möts av de socialdemokratiska motionärerna med en positiv vilja till samverkan i syfte att vinna majoritet den 19 april.

Handelsministern påstår att jag ord för ord har återgivit min interpellation. Jag kan försäkra handelsministern att jag inte tror att någon enda formulering var identisk; det finns mycket mera visdom att hämta i min interpellation! Däremot är det alldeles klart att jag har samma *åsikt* i min interpellation som jag har i dag. Men handelsministern kan ju inte kräva att jag bara för variationens skull skall byta *åsikt* och göra honom glad.

Han antyder även — och herr Björk var inne på samma tanke — att jag egentligen inte borde tala om detta i utrikesdebatten. Nu är det ju så, att regeringen har gjort en deklARATION i frågan om Portugal och EFTA — den kom ganska överraskande — och dessutom har herr Björk gjort ett inlägg

Ang. Sveriges utrikespolitik

här i samma fråga. Skulle jag då, för att jag framställde en interpellation i ämnet förra veckan, låta bli att i utrikesdebatten diskutera frågan om Portugal och EFTA? Naturligtvis kan regeringen inte i denna debatt undgå kritik för sin regeringsdeklaration bara därför att det föreligger en interpellation i ämnet.

Jag instämmer med herr Lange när han ändå antyder att det möjligen kan ha varit ett misstag att Portugal en gång kom in i EFTA. Det är mycket möjligt att både det parti, som jag själv tillhör, och alla andra partier då gjorde detta misstag, som naturligtvis har sin förklaring i bristande insikt om vad som skulle komma att hända i Angola, Moçambique och Portugisiska Guinea. Men det misstag som gjordes i slutet på 50-talet har gett oss ett verktyg för påtryckning på Portugal. Det verktyget bör brukas nu.

Så säger herr Björk att det vore bra om man gick in för en »systematisk utsvältningspolitik», som är ett utmärkt uttryck. Också han skulle kanske i det fallet kunna ge sin anslutning till tanken. Men, herr Björk, om vi inte kan nå det allra bästa — d. v. s. sanktioner i Förenta Nationerna och omedelbara påtryckningar i EFTA från alla de övriga medlemsländerna — får vi väl göra vad vi kan för att se till att Portugals ekonomiska utveckling inte fortsätter i samma snabba takt som hittills under 60-talet. Vi bör i det avseendet göra vad vi kan i FN trots att man hittills har misslyckats där. Och vi bör även i EFTA göra vad som är möjligt för att hindra att Portugals ekonomiska utveckling går så snabbt att landet får ständigt ökade resurser till sitt förfogande för att fortsätta kriget i Afrika.

Herr Björk säger att man i förväg vet att de övriga EFTA-staterna inte kommer att reagera positivt på en sådan här begäran. Jag tvivlar faktiskt, herr talman, på att herr Björk verkligen känner till den saken. Om svenska regeringen och herr Björk har en så pass negativ inställning som den här debat-

ten visar, så tror jag inte att man har gjort något allvarligt försök att testa opinionen i de övriga EFTA-länderna.

Slutligen säger herr Björk att han för sin del inte kan ha någon uppfattning i frågan huruvida Sverige skall fortsätta att ekonomiskt stödja Portugal i den ekonomiska utvecklingskommittén. Han kan inte heller ha någon uppfattning om huruvida Sverige skall vara solidariskt med Portugal inför framtida förhandlingar med EEC. Hans skäl är att handelsministern skall svara på det någon gång i framtiden. Jag tänkte mig annars att om herr Björk håller ett stort upplagt anförande i utrikesdebatten om Portugals relationer till EFTA och någon sedan frågar honom — han tycks ju vara en sådan expert på detta område — vad han anser om samarbetet i den ekonomiska utvecklingskommittén och om lojaliteten mot Portugal inför framtida förhandlingar med EEC, så borde han ha kunnat våga uttrycka någon mening i stället för att tala om att han inte kan ha någon ståndpunkt förrän handelsministern har sagt sitt.

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Att herr Ahlmarks anförande nästan ord för ord, som jag uttryckte mig, återgav stora delar av hans interpellation, det kan vem som helst av kammarens ledamöter kontrollera och konstatera.

Han säger vidare att det kanske var ett misstag att vi släppte in Portugal. Herr Ahlmark, så lätt var det inte. Om herr Ahlmark menar att det kanske var ett misstag, har han en uppfattning som skiljer sig från min i fråga om innebörden av EFTA-konventionens regler och bestämmelser. I dem sägs uttryckligen att EFTA tillkom som en sammanslutning för samarbete på handels och ekonomiens område i syfte att möjliggöra för oss som blev lämnade utanför EEC-samarbetet att i vårt eget intresse befordra integrationen mellan oss and-

ra. Vi ville även skapa en plattform för enighet i framtiden när vi som ett fundamentalt mål för EFTA:s verksamhet betonade att vi önskade skapa en enhetlig marknad i den del av världen i första hand som vi själva tillhör. Vi förklarade att vi hade ett visst behov av att utåt visa att var och en som var villig att ta på sig förpliktelserna och att fullfölja avtalets bestämmelser skulle ha rätt att vara med.

Jag var visst inte, herr Ahlmark, blind för att Portugal var en diktaturstat. Jag hade till och med en gång som hastigast besökt landet. Jag visste att regimen uppfattades av många som avskyvärd redan då. Jag visste att den i olika avseenden också tog sig för oss mycket otrevliga uttryck i maktutövningen i besittningarna utanför Portugal. Men jag sade att EFTA-stadgan är sådan, och vi står för det.

Vi kan tycka att det kanske var besvärande att Portugal anmälde sitt intresse och tog på sig förpliktelserna, men vi hade då ingen grund att vända oss emot Portugals handlingssätt. Herr Ahlmark skulle kunna säga att han helst skulle ha sett att vi inte tagit med Portugal. Han borde i stället ha sagt att EFTA-konventionen skulle ha utformats på ett annat sätt, att den skulle inrymma också andra förpliktelser och ett annat samarbete än vad stadgan nu innehåller.

Jag vill än en gång understryka att så här lätt tror jag inte att herr Ahlmark skall komma ifrån det hela. Konsekvenserna av hans nu upprepade krav att vi verkligen skall göra något för att utöva påtryckning mot Portugal måste väl bli, att om vi inte lyckas med den saken, så skall vi ställa krav på en utslutning. Misslyckas vi därmed, bör vi ta vår egen ställning under omprövning och lämna organisationen. Det skulle ge oss en effektiv möjlighet att utöva de påtryckningar och föra den politik på handelsområde och närbesläktade områden som herr Ahlmark önskar. Vi gör, herr Ahlmark, varken

Ang. Sveriges utrikespolitik

mer eller mindre för Portugal än vår konvention och vårt samarbetsavtal föreskriver för oss.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herrar Björk och Lange försöker att i fråga om reaktionen mot Portugal enbart rädda sig med de tekniska svårigheter som skulle föreligga att utöva påtryckningar inom EFTA.

Jag vill återföra debatten till ett område där herrarna inte har den möjligheten, nämligen en punkt som jag tog upp i mitt första anförande och som gäller situationen inom FN. När vi nu har fått i gång den här debatten, vore det intressant att höra vad herrar Björk och Lange säger på den punkten.

Från folkpartiets sida har vi upprepade gånger sagt att det är nödvändigt att öka påtryckningarna mot Portugal inom FN. Portugal är jämsides med Sydafrika den sista stora kolonialmakten, och det finns anledning för oss att reagera. Jag har själv inför fastställandet av direktiven för den svenska FN-delegationen i höstas betonat angelägenheten av att Sverige uppmärksammar den här saken.

Jag frågade i mitt första anförande vilka realistiska initiativ regeringen kan peka på att den tagit i syfte att öka trycket på Portugal inom FN. Jag har fortfarande inte fått något svar. Det finns i dag, herr talman, inga som helst tekniska hinder för att ge sig in i en debatt. Jag avvaktar alltså med livligt intresse ett svar.

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Det torde vara uppenbart för oss alla att herr Dahlén nu skyndat fram till sin partiväns hjälp.

Det är ett riktigt påpekande, att vi bör begagna alla tillfällen som står till vårt förfogande för att inom ramen för Förenta Nationerna och i enlighet med dess stadga verka för att utöva alla de påtryckningar på Portugal som vi

Ang. Sveriges utrikespolitik

kan. Vi har också stött vettiga resolutioner i detta avseende, herr Dahlén. Jag skall inte räkna upp dessa, utan nöjer mig med att betona att även jag till fullo delar uppfattningen att vi bör begagna alla tillfällen till att stödja verkningfulla åtgärder mot Portugal inom FN:s ram. Men det var inte detta diskussionen dessförinnan gällde.

Herr **BJÖRK** (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ahlmark trasslar verkligen till det för sig. Han väcker en interpellation, där han tar upp vissa konkreta detaljfrågor som berör EFTA-samarbetet. När jag sedan mera allmänt tar upp hela frågan om EFTA och Portugal begär han, att jag skall svara på frågorna i hans interpellation. Jag hänvisar därvid till handelsministern, och då klagar herr Ahlmark över att jag inte skulle ha någon egen åsikt.

Varken herr Ahlmark eller jag har varit ledamöter i riksdagen särskilt länge, men jag har för min del ändå lyckats upptäcka att den procedur herr Ahlmark i detta fall vill tillämpa är direkt härresande. Att jag skulle försöka att i denna debatt göra något slags inbrott i handelsministerns ställe vore verkligen alltför övermaga. Sådana metoder överlåter jag åt herr Ahlmark.

Allmänt sett måste jag slå fast att hela denna ungliberala offensiv i EFTA-frågan är ett av de grövsta bluffförsöken i den senaste tidens utrikespolitiska debatt. Det är en spekulation i total okunnighet om stämningssläget ute i Europa och i de olika EFTA-länderna. En kompakt borgerlig opinion i dessa länder skulle bestämt avvisa varje försök att utnyttja EFTA för påtryckningar mot Portugal. Detta gäller även de liberala och frisinnade partierna i dessa länder.

Jag har för min del försökt få en viss klarhet i dessa sammanhang, även om jag inte gör anspråk på att känna till alla detaljer i EFTA-samarbetet.

Folkpartisterna har däremot underlåtit att söka skapa en sådan klarhet.

Jag har aldrig upptäckt att de ledande folkpartister, som årligen sammanträder med parlamentariker från andra EFTA-stater, gjort det ringaste försök att ta upp denna fråga eller att bedriva något slags agitation mot Portugal. Jag förstår dem också mycket väl, ty de vet precis lika väl som jag att sådana försök skulle vara totalt utsiktslösa.

Det är helt enkelt den omständigheten att ungliberalerna ännu så länge är tillräckligt fjärran från det politiska ansvaret som gör att de leker med sådana påfund. Den dag de och deras vänner får chansen att överta regeringsansvaret kommer de att uppträda på exakt samma sätt som övriga borgerliga regeringar inom EFTA-kretsen.

Herr **AHLMARK** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Alla bör ha insett att herr Björk i sitt senaste inlägg ersatte argumenten med diverse uttalanden, som mera liknade smädelser, om »okunnighet», om »spekulationer» o. s. v.

Jag kan försäkra herr Björk en sak. Jag hoppas att en liberalt dominerad regering, om och när den kommer till makten i vårt land, inte skall uppträda på samma passiva sätt som den nuvarande gentemot Portugal vare sig i Förenta Nationerna eller i EFTA.

Nu menar herr Björk att jag inte skulle få fråga honom om det är nödvändigt med hänsyn till EFTA:s stadgar att lämna Portugal en speciell hjälp via den ekonomiska utvecklingskommittén och att ge Portugal löften om stöd i framtida förhandlingar med EEC. Men bakgrunden till debatten är ju att herr Björk höll ett långt anförande i denna kammare, varvid han på punkt efter punkt förklarade att det är oförenligt med EFTA:s stadgar att bidra till någon form av påtryckning mot Portugal. Därefter frågade jag honom om det också är oförenligt med EFTA:s

stadgar att avbryta hjälpen via den ekonomiska utvecklingskommittén och även att underlåta att lämna Portugal stöd inför kommande förhandlingar med EEC. Herr Björks vägran att besvara de frågorna kan jag inte finna vara annat än undanflykt.

Herr Lange säger att det inte var något misstag att Portugal kom in i EFTA, utan man hade från svensk sida resonerat som så att de som ville åta sig förpliktelserna i EFTA-stadgan skulle få göra det. Herr Lange hade till och med besökt Portugal och då insett att landet var en diktatur.

Men då vill jag fråga herr Lange: Visste handelsministern i slutet av 1950-talet vad EFTA-samarbetet med Portugal skulle få för konsekvenser? Förstod herr Lange att det skulle leda till en utomordentligt snabb expansion av Portugals handel, att det i sin tur skulle leda till en utomordentligt snabb utveckling av Portugals ekonomi, en snabb utveckling av Portugals statsbudget och en snabb utveckling av de väldiga krigsinsatser som Portugal har gjort i Angola, Moçambique och Portugisiska Guinea?

Om herr Lange säger att han står fast vid samma ståndpunkt som 1959, måste det innebära endera av två saker. Antingen att man redan då insåg detta och var beredd att ta konsekvenserna. Eller också att man, när man har sett att läget har förändrats, ändå inte tycker att det gör någonting att samarbetet i EFTA med Portugal bidrar till att förlänga kampen för självständighet och majoritetsstyre i Angola, Moçambique och Portugisiska Guinea.

Herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Vi har fått uppleva många besynnerligheter i denna debatt. Jag vill bara fästa kammarens uppmärksamhet på ännu en.

Herr Ahlmark säger att han visst inte har återupprepat sin interpellation här i debatten. Ändå ställer han nu till herr

Ang. Sveriges utrikespolitik

Björk frågar, som han ansåg att herr Björk skall besvara, frågor som är identiskt likalydande med dem han har ställt i sin interpellation till mig: Avser man att inom EFTA:s ram försöka utöva påtryckningar på Portugal? Avser man att inom ramen för den ekonomiska utvecklingskommittén fortsätta att underlätta för Portugal, och avser man att hjälpa Portugal att komma med i EEC?

Herr Ahlmark har rätt god aptit. Han vill att herr Björk skall besvara de där frågorna i dag. Sedan skall jag stå här om någon tid och besvara dem igen. Jag får väl överväga vilken form jag efter den här debatten skall ge mitt svar till herr Ahlmark. Jag tänker i största möjliga utsträckning försöka undvika att upprepa mig själv.

Herr Ahlmark frågade till sist om man hade klart för sig att Portugal skulle få nytta av samarbetet i EFTA. På det får jag nog svara att det var en av de risker man fick räkna med. Så orealistisk kunde man inte vara att man trodde att länder var villiga att ta på sig vissa uppoffringar och förpliktelser, utan att de också skulle anse att de kunde få vissa fördelar som uppvägde uppoffringarna. Det visste nog de flesta även vid det tillfället. Annars skulle de ha varit ovanligt kortsynta.

Men jag upprepar att det kändes som ett behov i den situation där vi då befann oss — och jag tror man känner samma behov i dagens situation — att ha en organisation för ett begränsat samarbete som stod öppen för alla oavsett, jag upprepar det, den regim som var rådande. Jag är inte alldeles övertygad om, herr Ahlmark, att ekonomiska framsteg genom en pågående industrialisering endast innebär ökade möjligheter för Portugals ansträngningar i Angola och Moçambique. Framstegen kan också föra med sig att man tvingas att utbilda människorna. Vi har av herr Björks anförande hört att Portugal i det hänseendet är oerhört efterblivet, delvis kanske på grund av en

Ang. Sveriges utrikespolitik

medveten strävan hos regimen. Det kan också hända att en industrialiseringsprocess kan medföra en större förståelse över huvud taget hos de människor som den berör för nödvändigheten av att ta bestämda steg mot den frihet som ändå alla önskar.

Fru **SEGERSTEDT WIBERG** (fp):

Herr talman! Det har kommit på min lott att efter denna livfulla diskussion återföra den till den debatt vi tidigare hade och att till den knyta några funderingar kring de frågor som vi i dag skulle behandla.

Jag skulle vilja något ta upp motion nr 1, där frågan om en persons medborgarskap tas upp mera ingående än vad som framgår av utrikesutskottets utlåtande. Motionärerna uppehåller sig särskilt vid balternas eventuella medborgarskap i Sovjetunionen. Detta medborgarskap har förnekats av många flyktingar men har förblivit en realitet. Länge har dessutom hävdats att flyktingarnas i Sverige födda barn varit sovjetryssar, ett förhållande som skapat ångest och irritation. Nu sägs emellertid att från sovjetrysk sida inte görs gällande att personer av sovjetrysk härstamning automatiskt blir sovjetryska medborgare. Detta är en smått sensationell uppgift som enligt min uppfattning borde ha noterats vid motionens behandling.

Såvitt jag vet är Sverige det första land där detta konstaterande göres, och uppgiften kommer förvisso att väcka glädje och skapa klarhet. Tidigare uppgifter att barn till sovjetryska medborgare även mot föräldrarnas vilja skulle betraktas och registreras som sovjetryssar skulle alltså vara felaktiga. Om dessa nya uppgifter är korrekta, krävs tvärtom för att ett barn skall erhålla sovjetryskt medborgarskap, att det registreras hos sovjetryska myndigheter. Detta skulle vara en frivillig åtgärd och måste ske med föräldrarnas medgivande. Här är det inte fråga om något slags

tvångsregistrering av barn som fötts i Sverige, vilket jag utgår ifrån att man även kommer att lägga märke till vid kyrkobokföringen.

Meddelandet kommer — därom är jag övertygad — att avlägsna ett stort irritationsmoment och kan betraktas som ett uttryck för en utveckling i rätt riktning. Det är väl också i viss mån en bekräftelse på att den enskilde individen i enlighet med förklaringen om de mänskliga rättigheterna ges större möjlighet att själv bestämma över sitt levnadsöde.

Jag hoppas att svenska regeringen också skall fortsätta att verka för att personer från Sovjetryssland bereds tillfälle att resa hit för att besöka släktingar eller för att besöka Sverige endast som turister, även om man som herr Bengtson redan har framhållit från Sovjets sida inte velat medverka till den individens frihet som ger den enskilde klagorätt inför den internationella femmannakommission som FN förklarat sig skola tillsätta.

Den enskildes möjligheter att fritt röra sig över gränserna är ju på det hela taget, som alla vet, mycket begränsad. Rädslan finns mest markerad i diktaturstaterna, men den finns även på andra håll. Mig förefaller förhållandena i Östtyskland belysa denna rädsla för individens frihet. När för någon tid sedan en öst-västkonferens ägde rum i Paris för att verka för en avspänning och för en bättre förståelse inom Europa, tilläts inte de östtyska representanterna att medverka vid konferensen. För det första får alltså många i Östtyskland inte resa ut, och för det andra godkänns inte östtyskarnas pass som resedokument av de flesta europeiska staterna. Den danske statsministern Jens Otto Krag har i början av året i folketinget uttalat sig positivt om försöken att via utvidgade kontakter nå avspänning och att minska de besvärligheter och problem som möter östtyskarna då de vill resa ut. Jag utgår ifrån att regeringen i samråd med

Ang. Sveriges utrikespolitik

de andra nordiska staterna vill verka också för en ökad rörlighet över gränserna.

Jag utgår också ifrån att denna fråga kommer att tas upp vid den FN-konferens om de mänskliga rättigheterna som skall hållas nästa år och att man också tar upp flyktingproblemet, som i stället för att minska ständigt bara växer. Bara under slutet av hösten ökade i Afrika flyktingarnas antal från tidigare 600 000 till 700 000. Samtidigt vill jag uttrycka förhoppningen att man från svenskt håll mer skall understryka de humanitära aspekterna och inte de arbetsmarknadsmässiga, när vi för hit flyktingar.

Självfallet kan Sverige inte göra några större insatser på det internationella fältet — det kan förmodligen ingen liten stat — men om det är någon fråga, där Sverige kan få sin stämma hörd, är det väl just den som gäller de mänskliga rättigheterna. Jag hoppas därför att Sveriges representanter skall verka för ett bättre öde för flyktingarna men att man också skall uppmärksamma det arbete inom FN:s ram som bedrivs mot slaveriet i dess gamla och nya former. Den gamla slavhandeln pågår ju på samma sätt som tidigare, men vid ett ECOSOC-möte i somras intog den svenske delegaten en mycket restriktiv hållning, vilket till stor del tycks ha berott på att en effektivare insats från ECOSOC:s sida skulle kräva ett årligt tillskott på 75 000 dollar från samtliga medverkande. Rädslan förefaller mig vara litet överdriven i jämförelse med de utgifter man har på många håll i världen t. ex. i försvars- och likartade syften.

Vi får dagligen meddelanden om hur de mänskliga rättigheterna kvävs, samtidigt som man nu förbereder mötet i Teheran 1968. Här har nyss under stor hetta diskuterats vad som sker i Portugal och de portugisiska kolonierna. Jag vill påminna om att det nyligen har publicerats en rapport på svenska om förtrycket av kurderna. Jag vill på-

minna om förtrycket av minoriteten i Sudan. Personligen tror jag att samtliga dessa problem måste lösas via FN. Jag tror inte det går att åstadkomma något på andra vägar, även om jag givetvis räknar med att den svenska regeringen skall göra vad den kan — trots vad som nyligen har sagts — för att bistå inte bara människorna i Angola och Moçambique utan också dem i Portugal. Jag hoppas att det förbud mot vapenexport som finns skall efterlevas till alla delar och att någon export vid sidan om inte skall tillåtas. Det har i portugisiska tidningar talats om att man bl. a. skulle ha tillåtit svensk export av viss typ av krigsvagnar. Jag hoppas att detta skall visa sig vara felaktigt.

Allra minst har väl det krigsplågade folket i Vietnam i dag några mänskliga rättigheter. Vi som åtagit oss att via den svenska nationalinsamlingen förmedla hjälp till civilbefolkningen i landets olika delar vet hur svårt det är att hit förmedla kunskaper om förhållandena där, så att man får en levande förståelse och en vilja att bistå och lindra. Efter ett års insamlingsarbete har vi kunnat redovisa 400 000—500 000 kronor att fördelas på samtliga parter i Vietnam — ett blygsamt resultat; nedslående med tanke på det enorma hjälpbehovet.

Vi får en faktsamling nu i form av en vitbok, men ännu nödvändigare förefaller det mig vara att i tid förbereda en svensk insats, gärna inom FN:s ram för tiden efter kriget. På den måste man, som herr Dahlén nyss påpekat, ställa stora krav. Efter vad jag förstår måste den bygga på sakkunskap bl. a. om förhållandena i landet sådana de är och mindre på drömmar om hur vi enligt demokratiskt mönster skulle vilja utforma dem. Därför hoppas jag att regeringen skall utnyttja den hjälp som kan ges av forskare, exempelvis de i Göteborg, som ingående lärt känna det vietnamesiska samhället genom att studera det på ort och ställe.

Ang. Sveriges utrikespolitik

Frågan om vad vi skall göra när kriget är slut förefaller mig vara så mycket väsentligare än att vi tar avstånd från obetänksamma och oförnuftiga ungdomars demonstrationer mot den amerikanska ambassaden, hur osympatiska dessa uttryck än är. Det är väl ingen här som vill försvara sådana upptåg, men jag vill samtidigt bestämt förneka, som från olika håll påståtts, att vi som ställer oss kritiska mot den amerikanska krigföringen drivs av hat mot det amerikanska folket. Påståendet faller på sin egen orimlighet, eftersom vår kritik huvudsakligen bygger på uttalanden av amerikanska tidningar, vetenskapsmän och fredsvänner, vilka alla beklagar den tragedi som utspelas i Vietnam och som, enligt mångas åsikt, också skadar det inre samarbetet i Amerika.

Vi glömmer alla lätt den bittra sanningen, trots att vi har upplevt den flera gånger, att ett högt industrialiserat land inte i och för sig behöver vara fredsälskande eller utgöra en garanti för en fredlig utveckling. Inte ens ett demokratiskt land kommer med säkerhet att förbli fredsälskande, säger freds- och konfliktsforskarna. Strängt taget utgör ju också den västerländska historien, inte minst i vårt århundrade, i långa stycken en otäck illustration av att det är de högt industrialiserade länderna — de som tagit tekniken och uppfinningarna i sin tjänst — som står för de farligaste krigen och inte de små och outvecklade samhällena. Forskningens påpekande av denna fara kan vi, herr talman, inte ignorera.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Kammaren började avfolkas redan under föregående anförande, och jag skall inte ta dess tid länge i anspråk. Jag vill emellertid beröra några saker.

Det svenska utrikespolitiska intresset är kanske inte så stort, men det är i alla fall beundransvärt att man kan tröska igenom en sådan lång debatt

som denna, trots att utrikesutskottets alla utlåtanden är enhälliga och utan några som helst reservationer. Det är ett tecken så gott som något.

Till detta vill jag lägga den reflexionen, att intresset för de olika politiska problemen tycks växa med kvadraten på avståndet. Emellertid vill jag som ett glädjande moment dock erinra om att Berlinmuren blev nämnd i alla fall. Geografiskt sett var det en ljuspunkt i sammanhanget. Det andra ligger ju så långt borta.

Vidare vill jag göra några små reflexioner som kanske inte enbart rör de obetänksamma och obalanserade ungdomar vilka har demonstrerat utanför denna kammare. Vederbörande befinner sig så långt jag förstår i ganska gott sällskap. Jag fäste mig alldeles särskilt vid den deklaration som från regeringens sida avgavs av handelsministern. Han talade om den »avskryvårda» regering som fanns där och där. Såvitt jag erinrar mig finns i trontalet klart uttalat att vårt förhållande till främmande makter är gott. När man ger sig till att utge vitböcker i de kommande, vore jag tacksam om man bifogade en katalog över de stater med vilka vårt förhållande är gott men vilkas regimer är avskryvårda.

Jag skulle vilja erinra om, att denna givetvis väl övervägda och av regeringen hundraprocentigt stödda deklaration är i sitt slag enastående.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition nr 35, angående vissa anslag ur kyrkofonden, m. m., hänvisades propositionen, såvitt den avsåg Bidrag till restaurering av Strängnäs domkyrka, till statsutskottet och i övrigt till lagutskott.

Föredrogos och hänvisades till jordbruksutskottet motionerna nr 713—715.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden å föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmälades och bordlades följande till kammaren överlämnade kungl. propositioner:

nr 45, angående fortsatt valutareglering; och

Om en svensk vitbok i vietnamfrågan
nr 46, med förslag till lag med särskilda bestämmelser om riksbankens sedelutgivning, m. m.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 16.39.

In fidem
K.-G. Lindelöw

Onsdagen den 8 mars eftermiddagen

Kammaren sammanträdde kl. 19.30.

Vid förnyad föredragning av utrikesutskottets utlåtande nr 1, i anledning av motioner om en europeisk konvention rörande medborgarskapsrätten, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om en svensk vitbok i vietnamfrågan

Föredrogs ånyo utrikesutskottets utlåtande nr 2, i anledning av motioner om en svensk vitbok i vietnamfrågan.

I en i första kammaren av herr *Torsten Hansson m. fl.* väckt motion, nr 124, och en i andra kammaren av fru *Eriksson i Stockholm m. fl.* väckt likalydande motion, nr 160, vilka hänvisats till utrikesutskottet, hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till regeringen skulle begära, att en s. k. vitbok med en sammanställning av dokument och övriga redogörelser för Sveriges handlande under vietnamkrisens utveckling från Genèveavtalets tid och till dags dato utarbetades.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att en sammanställning skulle utgivas av svenska offentliga dokument, uttalanden och anföranden i vietnamfrågan, som publicerats i utrikesdepartementets aktsamlingar eller eljest bedömdes vara av betydelse.

Herr **HANSSON, TORSTEN**, (s):

Herr talman! I vår motion om en svensk vitbok i vietnamfrågan hänvisar vi till en bred svensk opinionsreaktion. Dessa har manifesterat sig i engagemang exempelvis från den fackliga rörelsen, från studerande och från andra ungdomsgrupper. Parallellt med detta engagemang finns fortfarande inom vissa grupper ett svalare intresse för problemet. I vårt lilla, avsidet belägna land finns en latent benägenhet för isolationistiska tankegångar. Dessa har på ett olyckligt sätt dragits in exempelvis i debatten kring u-hjälpsfrågorna, men de påverkar också debatten i vietnamfrågan.

Vår motion har inte minst haft till ändamål att tillföra material till en engagerande debatt. Emotionellt stoff tillföres dagligen vietnamdebatten, men för en konstruktiv diskussion be-

Om viss utsträckning av skyddet för partibeteckningar

hövs också politisk sakupplysning, framför allt i en för en bredare allmänhet tillgänglig form. I motiveringen till motionen nämner vi bl. a. den otillräckliga informationen om det statsrättsliga läget i Vietnam. Dilemmat är väl framför allt, att detta faktiskt är omöjligt att entydigt definiera. Det har vi tidigare i dag fått belägg för i kammardebatten.

Hur Sverige ändå har agerat inom de politiska möjligheternas ram bör klargöras. Utrikesutskottet anser, att »det i vietnamkonfliktens ömtåliga läge icke för närvarande är förenligt med svenska intressen att i vitboksform offentligen redovisa sådana bedömningar och ställningstaganden som främst är grundade på förtroliga informationer från andra stater». Denna ståndpunkt anser jag mig böra acceptera.

Jag skulle vilja trycka på att utskottet har hemställt inte bara om nytryck av lämpliga delar av utrikesdepartementets aktsamlingar utan också begär publicering av andra offentliga dokument, uttalanden och anföranden i frågan som eljest bedöms vara av betydelse.

Med denna nyansering tillåter jag mig, herr talman, att än en gång under denna vårriksdag förklara mig nöjd med utskottsbehandlingen av en motion, som jag har att svara för.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av utrikesutskottets utlåtande nr 3, i anledning av motioner om Sveriges officiella inställning till Nordvietnam, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 22, i anledning av motioner angående ändrad valdag;

nr 23, i anledning av motion angående ändrade bestämmelser om upprättande av röstlängd; och

nr 24, i anledning av motioner angående bestämmelser mot otillbörligt utnyttjande av namn vid upprättande av valsedlar.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om viss utsträckning av skyddet för partibeteckningar

Föredrogos ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 25, i anledning av motioner angående utredning om viss utsträckning av skyddet för partibeteckningar.

I de likalydande motionerna nr 470 i första kammaren av herrar *Thorsten Larsson* och *Lundberg* samt nr 596 i andra kammaren av herr *Josefson* i *Arrie m. fl.* hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle hemställa om utredning av frågan om skydd mot illojalt utnyttjande av partibeteckning.

Motionärerna önskade en förutsättningslös utredning av frågan om skydd för ett partis namn och andra kännetecken i valpropagandan.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet hemställt, att motionerna I: 470 och II: 596 måtte anses besvarade med vad utskottet i utlåtandet anfört.

I sitt yttrande hade utskottet bland annat ansett, att de överväganden angående skydd för partibeteckningar, som torde komma till stånd i anledning av utskottets av förra årets riksdag godkända memorial nr 44, skulle kunna utsträckas till att omfatta även de synpunkter, som upptagits i förevarande motioner. Vidare hade utskottet ansett, att det torde kunna förutsättas, att Kungl. Maj:t uppmärksammade denna

Ang. skatteutjämningsbidrag till kommunerna, m. m.

möjlighet utan något riksdagens initiativ.

Herr LUNDBERG (h):

Herr talman! Min kollega från centerpartiet och Malmöhus län herr Thorsten Larsson och jag har i denna kammare väckt motionen nr 470, vilken fått konstitutionsutskottets vänliga skrivning i utlåtandet nr 25. Vi motionärer tackar för behandlingen och har inget annat yrkande än bifall till utskottets förslag, men jag vill på detta sätt — kanske något mot gällande praxis i denna kammare — ge ett ord med på vägen, när utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t skall låta våra synpunkter tas upp, då frågan om skydd för partibeteckningar tas till övervägande enligt förra riksdagens memorial nr 44.

Att vi väckt motion har uppenbarligen sin förklaring i det demonstrerade missbruk som tyvärr förekommit i södra Sverige vid senaste kommunalvalet. Inte bara föga initierade väljare utan även flitiga valarbetare har svårt att förstå, att man vid kommunalval fullt legalt kan handskas så med partibeteckningar och listor som förekommit. Det är högst rimligt att strikta regler kommer till stånd, så att inte missbruk och av dessa missbruk födda motåtgärder får förgifta den politiska atmosfären, dra ned den politiska verksamhetens renommé och kanske skrämman bort duktiga människor, som skulle kunnat göra goda insatser som aktiva politiska medarbetare.

Herr talman! Låt mig uttala en beständ förhoppning att Kungl. Maj:t uppmärksammar våra synpunkter, så att den möjlighet till passivitet, som ligger i utskottets uttryckssätt »det torde kunna förutsättas», inte kommer att utnyttjas.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Föredrogos ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 26, i anledning av motioner angående införande av bestämmelser om valsedlars storlek; och

nr 27, i anledning av motioner om vissa ändringar i bestämmelserna angående förfarandet vid valförrättning.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1967/68 inom finansdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1—48

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 49***Ang. skatteutjämningsbidrag till kommunerna, m. m.**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Skatteutjämningsbidrag till kommunerna, m. m. för budgetåret 1967/68 anvisa ett förslagsanslag av 1 240 000 000 kronor.

För ifrågavarande ändamål hade för innevarande budgetår anvisats 1 110 000 000 kronor. Bidrag för år 1966 hade beviljats med tillhoppa 1 052 miljoner kronor. Medelsbehovet för budgetåret 1967/68 avsåge senare hälften av kalenderåret 1967 och förra hälften av år 1968. För hela år 1967 skulle utbetalas i runt tal 1 157 miljoner kronor. Av detta belopp belöpte cirka 579 miljoner kronor på budgetåret 1967/68. För första halvåret 1968 beräknades kostnaderna till cirka 653 miljoner kronor. Med hänsyn till de osäkra förutsättningarna för uppskattningen av medelsbehovet för budgetåret 1967/68 hade anslaget föreslagits

Ang. skatteutjämningsbidrag till kommunerna, m. m.

skola uppföras med 1 240 miljoner kronor.

I förevarande sammanhang hade utskottet behandlat

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lundberg* (I: 547) och den andra inom andra kammaren av herr *Lothigius* (II: 690), i vilka motioner hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära förslag till 1968 års riksdag om sådan ändring av bestämmelserna rörande skatteutjämning, att det för skatteunderlagsbristen normerande medelskatteunderlaget i riket fastställdes till medelskatteunderlaget 1968, räknat i fast penningvärde;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lundberg* och fru *Diesen* (I: 567) samt den andra inom andra kammaren av herr *Lothigius* (II: 522), i vilka motioner yrkats, att riksdagen skulle besluta, med ändring av förordningen nr 268 av den 3 juni 1965, en avtrappning av beloppen enligt den s. k. garanti-regeln för landstingen, så att dessa skulle utgå med 75 % för år 1968, 50 % för år 1969 och 25 % för år 1970 för att därefter upphöra;

dels ock en inom andra kammaren av herr *Berglund* väckt motion (II: 78).

Utskottet hade i den nu förevarande punkten på återopade grunder hemställt,

1. att riksdagen måtte till Skatteutjämningsbidrag till kommunerna m. m. för budgetåret 1967/68 anvisa ett förslagsanslag av 1 240 000 000 kronor;

2. att motionen II: 78 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

3. att motionerna I: 547 och II: 690 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

4. att motionerna I: 567 och II: 522 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservationer hade avgivits

a) av herrar *Virgin*, *Kajser*, *Ottosson*, *Bohman* och *Björkman*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under 3 hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 547 och II: 690, i skrivelse till Kungl. Maj:t begära förslag till 1968 års riksdag om sådan ändring av bestämmelserna rörande skatteutjämning, att det för skatteunderlagsbristen normerande medelskatteunderlaget i riket fastställdes till medelskatteunderlaget 1968, räknat i fast penningvärde;

b) av herrar *Virgin*, *Kajser*, *Ottosson*, *Bohman* och *Björkman*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 4 hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 567 och II: 522, besluta om sådan ändring av förordningen den 3 juni 1965 (nr 268) om skatteutjämningsbidrag, att beloppen enligt den s. k. garantiregeln för landstingen fastställdes att utgå med 75 % för år 1968, 50 % för år 1969 och 25 % för år 1970 för att därefter upphöra.

Herr LUNDBERG (h):

Herr talman! Vid denna punkt föreligger två reservationer av utskottets högerledamöter. Båda reservationerna, betecknade a och b, är baserade på motioner rörande den kommunala skatteutjämningsbristen, den ena väckt i denna kammare av mig och fru *Diesen* och den andra av mig ensam. Motionerna är gamla bekanta — de återkommer nu för tredje året, litet omskrivna och uppfräschade med nya, än mer talande siffror, och med vissa ändringar i yrkandena.

Någon risk för monoton upprepning av gamla argument behöver kammarens ledamöter emellertid inte direkt

Ang. skatteutjämningsbidrag till kommunerna, m. m.

frukta, eftersom i vart fall spelet mellan staten och landstingen och sammankopplingen med mentalsjukvården och skatteutjämningsbidraget inte tidigare öppret diskuterats. Jag ber att få återkomma till detta intressanta ämne sedan jag kommenterat motionen I:547 och reservationen a.

Innebörden i denna motion är att man skall stoppa den automatiska utgiftsökning för statens del, som ligger i det faktum att en höjning av medel-skattekraften för hela riket ökar skatteutjämningsbidragen, eller på enklare svenska: när välståndet stiger höjes bidragen. Observera att kommunerna, som behöver och skall ha bidrag enligt grundreglerna, icke skulle bli lidande på grund av inflationens penningförstöring.

Vi har nu föreslagit att 1968 års medelskatteunderlag skulle bli ett tak för beräkningarna — realinkomsthöjningar som inträffar från 1969 och framåt skulle alltså inte kunna bilda underlag för ökade statliga skatteutjämningsbidrag. Självfallet kommer detta att medföra en långsam successiv avtrappning av bidragen, i en takt som blir en direkt spegelbild av realinkomstens höjning.

Utskottet skriver nu i motiveringen för sitt avslagsyrkande att »ingenting nytt har inträffat» sedan föregående år. Ja, *det* nya har väl inträffat att vi fått ytterligare ett års sifferunderlag till förfogande, som illustrerar hur förfärande snabbt totalbeloppet för denna budgetpost ökar. År 1966 var beloppet 1 052 miljoner, det beräknas bli 1 147 miljoner 1967 och icke mindre än 1 280 miljoner 1968.

Nog tror jag att finansministern i sitt hjärta varmt sympatiserar med oss motionärer — det måste helt enkelt vara så, eftersom de farhågor visat sig väl befogade, som han i propositionen 43/1965 uttalade för den automatiska stegringen. Men vad man känner i sitt hjärta och analyserar i ett klart, siffertränat huvud är en sak — vad som po-

litisk-taktiskt framstår som gångbart ur socialdemokratisk synpunkt just nu är uppenbart en helt annan sak!

Herr talman! När det gäller reservationen b rörande landstingen och avtrappningen av garantiregeln måste jag besvara kammaren med en liten historik. För att från början spetsa till det hela vill jag påstå att denna garantiregel, eller rättare sagt ett underhandslöfte om den, blev en viktig bricka om villkoren för landstingens övertagande av mentalsjukvården. Sedan landstingsavtalet väl blivit klart ordnades avtalet med storstäderna. På papperet blev avtalen likvärdiga, men skillnaden var att storstäderna bedrogs på förmånen av garantiregeln och i realiteten, dem själva ovetande, hamnade i ett sämre läge, som i pengar kan värderas till mellan 15 och 20 miljoner kronor per år.

Kanske bör jag närmare definiera uttrycket garantiregeln. Vid ortsavdragsreformerna 1957 och 1961 lämnades ersättning till kommunerna inklusive landstingen för skattebortfallet efter vissa beräkningar. När dessa ersattes med de nya bestämmelserna enligt beslutet våren 1965, fick landstingen en särställning. Även de landsting, som icke fyllde de generella kriterierna för bidrag, skulle som minimibelopp garanteras vad som utgått därest de gamla bestämmelserna fortfarande hade gällt. De tre städerna Stockholm, Göteborg och Malmö fick inte motsvarande garanti.

Inrikesministern Rune Johansson berättade i andra kammaren den 10 december 1963 hur landstingen begärt att få en underhandsuppgörelse om skatteutjämningsbidrag i samband med avtalet beträffande mentalsjukvården, hur detta först avvisats, hur man senare fått finansens medgivande att gå in på detta för att underlätta förhandlingarna och alltså tidigt kunna meddela, att skatteutjämningsbidrag skulle utgå även till landstingen och inte enbart till primärkommuner. Jag skall be att

Ang. skatteutjämningsbidrag till kommunerna, m. m.

få citera inrikesministern, som säger: »Enligt en uppgift, som jag tror är riktig, har man att röra sig med ett belopp om mellan 85 och 100 miljoner kronor, som när detta skatteutjämningsystem träder i tillämpning kan överlämnas åt de landsting som har den högsta utdebiteringen och det lägsta skatteunderlaget.»

Lägg väl märke till denna information. Den nämner ingenting om garantiregeln. Och jämför hur det verkliga utfallet blev siffermässigt — 1967 års bidrag till landstingen 392 miljoner kronor, varav nära 58 miljoner kronor enligt garantiregeln.

Alltnog, jag började motionera år 1965, dels om att storstäderna skulle jämföras med landstingen på så sätt, att städerna skulle få motsvarande garanti för 30 procent av sitt skatteunderlag, en beräkning i underkant av den andel som svarar mot landstingens verksamheter, och dels om att garantiregeln skulle avtrappas.

Motionen avlogs utan kommentar. Uppenbart var förhandlingsläget beträffande mentalsjukvården då, att statens förhandlare under hand ytterligare pressats av landstingen att lova denna garanti till de förmögnare landstingen men att man avsåg att stilltående försöka komma undan motsvarande bidrag till storstäderna, vilket också lyckades.

Är min tolkning felaktig så ber jag att nu i ett sammanhang få en klarläggande godtagbar upplysning. Är min tolkning riktig, så avser jag att till nästa års riksdag återkomma med en flerpartimotion från storstäderna för att försöka få en rättelse. Man har tidigare från socialdemokratiskt håll underlåtit att gå i svaromål i storstadsfrågan. Skulle så bli fallet även nu kommer jag att tolka detta som ett skamset medgivande av riktigheten i mitt resonemang.

Årets motion rör närmast en avtrappning av garantiregeln, helt enkelt därför att den är en ologisk relik från

1957 och 1961 års reformer av ortsavdragsbestämmelserna. Vi begär avtrappning ett år snabbare än enligt fjolårets förslag. Vi påpekar verkan av skattehöjningar i landstingen som automatiskt höjer statsbidragen, i år t. ex. för det mig näraliggande Malmöhus län med 3,2 miljoner kronor. Åtminstone på papperet får Östergötland inte mindre än 9,5 miljoner kronor mer på grund av garantiregeln i år mot i fjol, vilket måste bero på flera faktorer, bl. a. landstingets skattehöjning.

Om vi går ut från inrikesministerns uttalande, som jag tidigare citerat och som är det enda riksdagen mig vederligt känner till i frågan, om sammankopplingen med avtalet beträffande mentalsjukvården, så skall landstingen ha bidrag vid lågt skatteunderlag och hög utdebitering. Alltså finns det från riksdagens sida inte några förpliktelser gentemot landstingen beträffande garantiregeln, varför alla kan stödja motionens yrkande om avtrappning.

Herr talman, jag ber att få upprepa mitt yrkande om bifall till reservationerna a och b.

Herr CARLSSON, HARRY, (fp):

Herr talman! Vid behandlingen av sjunde huvudtiteln har statsutskottet också haft att ta ställning till frågan om bidrag och ersättningar till kommunerna, såsom herr Lundberg nyss påtalat. Därvid har särskilt det s. k. skatteutjämningsbidraget tilldragit sig uppmärksamhet.

Utskottet har inte haft något att erinra mot Kungl. Maj:ts beräkning av medelsbehovet för budgetåret 1967/68. Utskottet har emellertid i detta sammanhang också haft att behandla två likalydande motioner av herrar Lundberg och Lothigius, i vilka motioner hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle begära förslag till 1968 års riksdag om sådan ändring av bestämmelserna rörande skatteutjämningsbidrag, att det för skatteunderlagsbristen

Ang. skatteutjämningsbidrag till kommunerna, m. m.

normerande medelskatteunderlaget i riket fastställs till medelskatteunderlaget 1968, räknat i fast penningvärde.

Utskottet som vid 1966 års riksdag hade att behandla ett likartat yrkande, vilket då avslogs, anförde i sin motivering för avslagsyrkandet bland annat följande:

»Utskottet erinrar om att frågan om ökade kostnader för staten till följd av stegrad medelskattekraft och medelutdebitering var föremål för delade meningar vid skatteutjämningsreformens genomförande. Vid framläggandet av propositionen 1965:43 uttalade departementschefen att helt övervägande skäl talade för en rörlig utdebiteringsgräns. Ett system där utdebiteringsgränsen sammanföll med medelutdebiteringen i riket gav enligt gjorda beräkningar ett från skatteutjämningsynpunkt gott resultat. I motionerna till förra årets riksdag begärdes riksdagens uttalande om att en bindning för framtiden av skatteunderlagstillskotten till dels den aktuella genomsnittliga skattekraften och dels skattekraftsgränserna, såsom dessa blev fastställda, icke borde ske utan möjligheter lämnas öppna att vid lämplig tidpunkt påbörja en successiv anpassning av tillskotten efter vad som kunde anses skäligt med hänsyn till framtida omständigheter. Dessa motioner avstyrktes av utskottet och avslogs av riksdagen. Yrkandet i de nu förevarande motionerna synes innebära en variant av det tidigare förslaget ehuru med en mera bestämd utformning. Utskottet anser sig med hänsyn till 1965 års riksdags ställningstagande i frågan inte böra tillstyrka de ifrågavarande motionerna.»

Då något skäl för ett ändrat ståndpunktstagande från riksdagens sida icke anförts i de i år väckta motionerna eller på annat sätt synes föreligga, har utskottet stannat för att avstyrka det ifrågavarande motionsyrkandet. Jag ber med det anförda, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan på denna punkt.

I samma fråga har utskottet också haft att behandla de likalydande motionerna I:567 samt II:522, i vilka hemställts att riksdagen måtte besluta, med ändring av förordningen nr 268 av den 3 juni 1965, en avtrappning av beloppen enligt den s. k. garantiregeln för landstingen så att dessa skall utgå med 75 procent för år 1968, 50 procent för år 1969 och 25 procent för år 1970 för att därefter upphöra.

Liknande förslag framlades vid såväl 1965 som 1966 års riksdagar, då yrkandena avslogs av riksdagen. Utskottet finner inte att sådana omständigheter nu framkommit, att motionerna bör föranleda ett ändrat ställningstagande från riksdagens sida. Utskottet avstyrker därför motionerna.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna utskottets hemställan.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Jag skall bara säga några ord med anledning av herr Lundbergs anförande, i vilket frågan om förhandlingarna beträffande övertagandet av mentalsjukvården togs upp. Det finns ingalunda, herr Lundberg, något skäl till att socialdemokraterna, som deltog i dessa förhandlingar, skulle vara skamsna och därför inte skulle våga tala om vad som inträffat i detta sammanhang.

Det är alldeles riktigt att frågan om skatteutjämningsbidraget till landstingen togs upp vid de s. k. Sigtunaöverläggningarna, men den har icke varit föremål för några som helst överläggningar under de senare förhandlingarna i samband med övertagandet. Om herr Lundberg hyser tvivel på denna punkt, kan han ta kontakt med sin partivän förre riksdagsmannen herr Mannerskantz på Wärnanäs för att få detta bekräftat.

Sedan talade herr Lundberg om att storstäderna bedrogs på denna garantiregel och att landstingen — de förmögna landstingen, talade han om —

Ang. skatteutjämningsbidrag till kommunerna, m. m.

pressade sig till denna förmån. Nu är det ingalunda på det sättet, att de förmögnare landstingen får någon större del av dessa skatteutjämningsbidrag, utan det är väl tvärtom så att de landsting som har ett mycket högt skatteunderlag får en obetydlig del, medan de väsentliga bidragen går till de hårt skattetyngda landstingen framför allt i Norrland, där det väl utan tvekan är riktigt att dessa pengar utbetalas.

Jag tycker inte, herr Lundberg, att det är något fel att vi, som har råkat hamna antingen i de storstäder som har ett mycket gott skatteunderlag per capita eller i de landsting som har en god ställning, får via de statliga skatteutjämningsbidragen vara med och betala för dem som har det betydligt sämre ställt för att därmed möjliggöra för dem att också utveckla sin sjukvård, inte minst mentalsjukvården, på ett i allo tillfredsställande sätt. Jag anser, herr Lundberg, att det är en form av solidaritet som vi i allra högsta grad bör finna oss i.

Herr LUNDBERG (h):

Herr talman! Det är beklagligt att herr Söderberg så dåligt behärskar detta ämne. Det har kanske sin förklaring i att han inte läst motionen. Han talade nämligen om en helt annan sak än den jag talade om.

Jag talade om garantiregeln, och jag skall nu be att till herr Söderbergs upplysning få tala om vilka län som kommer i åtnjutande av skatteutjämningsbidrag enligt denna regel. Stockholms län får 5,9 miljoner, Uppsala län 5,3 miljoner, Södermanlands län 6,8 miljoner, Östergötlands län 10,3 miljoner, Malmöhus län 16 miljoner, Örebro län 7 miljoner, Västmanlands län 6,3 miljoner och Göteborgs och Bohus län 67 000 kronor.

Vi talar alltså om helt andra saker. Jag missunnar inte det landsting kommunalt skatteutjämningsbidrag, som får detta på de *generella* kriterierna. Däre-

mot ifrågasätter jag riktigheten av att man skall ha denna garantiregel, som bevarar förhållandena sedan 1957 och 1961, oavsett hur skatteunderlaget har utvecklats i dessa landsting. Det är som sagt tråkigt att herr Söderberg inte gick in på min sakfråga, utan talade om någonting annat.

Herr Söderberg refererade till Sigtunaöverläggningarna och bekräftade att den kommunala skatteutjämningsbidragen hade diskuterats där. Jag skulle vilja fråga om herr Söderberg kommer ihåg vad det var för slags skatteutjämningsbidrag som då diskuterades. Var det enligt de generella kriterierna eller var det den här extra garantiregeln? Det är möjligt att jag begär litet för mycket. Eftersom herr Söderberg inte var riktigt insatt i frågan i stort, kanske en sådan detalj inte heller finns till reds nu.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Nej, herr Lundberg, så enkelt är det inte att komma ifrån denna fråga.

Vad herr Lundberg här tog upp var just frågan om mentalvårdsöverläggningarna. Han uttalade sig här på det sättet, att om han inte fick något svar från socialdemokratiskt håll på den punkten, så tog han det som ett tecken på att vi nu skulle känna skamsenhet i detta sammanhang. Men vad vi här har talat om, och det var på den punkten jag bemötte herr Lundberg, var just mentalvårdsöverläggningarna vid Sigtunamötet, och där diskuterades inte själva formen för någon garantiregel eller något sådant, utan där uttalades bara ett önskemål om att man skulle få till stånd en skatteutjämningsbidrag, speciellt med tanke på de landsting som nu har det särskilt dåligt ställt.

Så enkelt var det, herr Lundberg!

Herr LUNDBERG (h):

Herr talman! Så enkelt var det väl ändå inte! Det jag talat om hela tiden

Ang. skatteutjämningsbidrag till kommunerna, m. m.

var garantiregeln, och det är den jag motionerat om, men det som herr Söderberg har talat om är det generella skatteutjämningsbidraget och dess sammankoppling med mentalsjukvården.

Mot det har jag ingen anmärkning, men väl mot det extra tillägget som tillkommit senare, som aldrig omnämnts för riksdagen och som över huvud taget t. ex. storstadsförhandlingarna inte hade någon kunskap om. Det är det jag är ute efter.

Men jag förstår att vi här talar förbi varandra, och det är därför ganska hopplöst att fortsätta den här dialogen.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Herr Lundberg säger att storstadsförhandlingarna inte hade någon kännedom om detta. Men eftersom föregående års riksdag beslutade om denna regel och storstäderna inte träffade något avtal om mentalsjukvården förrän sent i december månad, måste de naturligtvis känna till denna bestämmelse.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan komme att framställas först särskilt angående mom. 1 och 2, vidare särskilt rörande mom. 3 samt därefter särskilt avseende mom. 4.

På gjord proposition bifölls vad utskottet i mom. 1 och 2 hemställt.

Sedermera gjorde herr talmannen i enlighet med de rörande mom. 3 förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Virgin m. fl. vid punkten avgivna, med a betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ottosson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 7 punkten 49 mom. 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Virgin m. fl. vid punkten avgivna, med a betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Ottosson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 106;

Nej — 20.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

I fråga om mom. 4, anförde nu herr talmannen, hade yrkats dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Virgin m. fl. vid punkten avgivna, med b betecknade reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Lundberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Ang. inköp av fastigheter för förvaltningsändamål

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 7 punkten 49 mom. 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Virgin m. fl. vid punkten avgivna, med b betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Lundberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 104;

Nej — 19.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Punkterna 50—61

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 62**Ang. inköp av fastigheter för förvaltningsändamål**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Inköp av fastigheter för förvaltningsändamål m. m. för budgetåret 1967/68 anvisa ett investeringsanslag av 15 000 000 kronor.

I förevarande sammanhang hade utskottet behandlat två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Dahlén* och *Bengtson* (I: 544) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Hedlund* och *Ohlin* (II: 687), i vilka motioner, såvitt nu vore i fråga, hemställts, att riksdagen måtte till Inköp av fastigheter för förvaltningsändamål, m. m. för budgetåret

1967/68 anvisa ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 10 miljoner kronor minskat investeringsanslag av 5 000 000 kronor.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag på motionerna I: 544 och II: 687, nämnda motioner såvitt nu vore i fråga, till Inköp av fastigheter för förvaltningsändamål m. m. för budgetåret 1967/68 anvisa ett investeringsanslag av 15 000 000 kronor.

Vid punkten hade reservation avgivits av herrar *Harry Carlsson*, *Thorsten Larsson*, *Karl-Erik Eriksson*, *Johan Olsson*, *Eliasson* i Sundborn, *Nihlfors*, *Mattsson*, *Nelander* och *Westberg*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 544 och II: 687, nämnda motioner såvitt nu vore i fråga, till Inköp av fastigheter för förvaltningsändamål m. m. för budgetåret 1967/68 anvisa ett investeringsanslag av 5 000 000 kronor.

Herr **CARLSSON, HARRY**, (fp):

Herr talman! Finansdepartementets stat upptar under denna punkt förslag om ett investeringsanslag av 15 miljoner kronor för inköp av fastigheter för förvaltningsändamål. Anslaget utnyttjas i första hand för att tillgodose länsförvaltningens behov av fastigheter. Med hänsyn till att den framtida länsindelningen fortfarande är oklar, är det motiverat med en stark återhållsamhet när det gäller nya fastighetsförvärv. I reservationen vid denna punkt yrkas — med hänsyn även till det hårt ansträngda budgetläget — att investeringsanslaget begränsas till 5 miljoner kronor, vilket ger en besparing med 10 miljoner kronor.

Under anslaget finns för närvarande

Ang. inköp av fastigheter för förvaltningsändamål

enligt uppgift i statsverkspropositionen en behållning av 18,3 miljoner kronor. Fastighetsköp kan således enligt vårt förslag företas för en summa av 23,3 miljoner kronor till och med utgången av budgetåret 1967/68. Då huvuddelen av dessa inköp avser länsförvaltningens behov, som för närvarande är ganska diskutabla, anser vi, att en besparing vid denna punkt är både lämplig och möjlig.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen vid denna punkt.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Reservanterna har tagit den eventuella ändringen av länsindelningen till intäkt för att pruta ned anslaget. Utskottsmajoriteten har inte funnit något skäl att göra denna nedprutning på grund av en eventuell länsindelning. Vi vet över huvud taget inte vad en sådan kommer att innehålla.

Därutöver står det tämligen klart, att oavsett om vi får en ändrad länsindelning, så behövs det tommark för statliga byggnader på olika platser. Det är inte bara i länsresidensstäderna som de offentliga förvaltningarna finns. Därför anser vi inte att reservanternas förslag innebär en förnuftig besparing, utan snarare på längre sikt skulle medföra ökade kostnader på grund av eventuellt höjda tomtpriiser.

Av det skälet ber jag, herr talman, få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr CARLSSON, HARRY, (fp):

Herr talman! Jag vill göra herr Söderberg uppmärksam på att det inte bara är oklarheten i fråga om den förestående länsindelningen, som föranlett vår reservation, utan det är också det ansträngda budgetläget. Kan vi spara 10 miljoner kronor, så är det ganska bra att ha dessa pengar, när angelägna behov kräver utgiftsökningar.

Jag delar inte herr Söderbergs uppfattning att besparing nu skulle innebära förlust i framtiden.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Det kan, herr Carlsson, även om några år vara ett ansträngt budgetläge, när dessa tomtmarker absolut behöver inköpas. Då kommer de att kosta ännu mer pengar och medföra ännu större ansträngningar på budgeten. Därför är det klart att reservanternas förslag i detta fall är mycket oklokt.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Carlsson, Harry, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 7 punkten 62, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Carlsson, Harry, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Anslag till vissa projekteringskostnader

Ja — 89;

Nej — 37.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Punkterna 63 och 64

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 65

Anslag till vissa projekteringskostnader

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag samt med avslag på motionerna I: 545, av herrar Dahlén och Bengtson, samt II: 686, av herrar Hedlund och Ohlin, till Vissa projekteringskostnader för budgetåret 1967/68 anvisa ett investeringsanslag av 40 000 000 kronor.

I motionerna I: 545 och II: 686 hade anhållits, att riksdagen måtte till Vissa projekteringskostnader för budgetåret 1967/68 anvisa ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 20 miljoner kronor minskat investeringsanslag av 20 000 000 kronor.

Reservation hade anförts av herrar *Harry Carlsson, Thorsten Larsson, Karl-Erik Eriksson, Johan Olsson, Eliasson* i Sundborn, *Nihlfors, Mattsson, Nelander* och *Westberg*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 545 och II: 686, till Vissa projekteringskostnader för budgetåret 1967/68 anvisa ett investeringsanslag av 20 000 000 kronor.

Herr **OLSSON, JOHAN**, (cp):

Herr talman! Vid punkten 65 föreligger en reservation av centerns och folkpartiets ledamöter, i vilken föreslås att anslaget för vissa projekteringskostnader skall sänkas med 20 miljoner.

I de motioner som ligger till grund för reservationen framhålles, att den

hårdare prioritering som nu förväntas på byggnadssidan också minskar de statliga investeringarna. Detta bör även påverka projekteringarnas omfattning. Anslaget har tidigare inte utnyttjats helt. Vi anser att den föreslagna kostnadsminskningen i nuvarande situation är befogad.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **SÖDERBERG** (s):

Herr talman! Det borde väl inte vara obekant för herr Olsson och hans medreservanter, att projekteringar tar ganska lång tid. Nu hänvisar man till den prioritering som görs för statliga byggen, men den bör väl kunna upphöra fr. o. m. oktober månad nästa år — i varje fall får vi hoppas det — och då skulle, om man följde reservanterna, resultatet bli att viktiga projekteringar fick lov att anstå. När man sedan fick möjlighet att sätta i gång denna byggnadsverksamhet, så skulle det inte finnas någonting färdigprojekterat utan det måste bli ett uppehåll i byggnadsverksamheten som skulle vara till olycka ur många synpunkter.

Man kan ändå inte så där utan vidare plocka fram en projektering av ett nybygge, utan det tar sin bestämda tid. I regel tar det minst ett par år, och när det gäller exempelvis sjukhusbyggen kan det ta tre, fyra, ja ända upp till fem år. Därför vore det i högsta grad oklokt att på denna punkt följa reservanterna.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **OLSSON, JOHAN**, (cp):

Herr talman! Jag tror inte att projekteringsarbetet behöver avstanna helt och hållet. Det är ju endast fråga om en kostnadsminskning på anslaget. Dessutom torde medel finnas kvar på tidigare anslag. Vidare är det så, att kostnaderna för projektering av byg-

gen så att säga kommer igen. När riksdagen beslutar om ett bygge, går ju en del av projekteringskostnaderna tillbaka till denna fond.

Medel torde alltså finnas för en normal verksamhet, trots den föreslagna minskningen av anslaget.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Om herr Olsson tagit del av ett TV-program för en tid sedan hade han sett, att arkitekter och konsulter var bekymrade över att projektering av byggnader hade minskat i hög grad. När man vet att det tidigare har rätt en sådan överhettning på detta område, att vi som sysslat med projektering av offentliga byggnader många gånger har fått mycket dåliga arbeten utförda, så förstår vi att det måste vara ganska oklokt att nu låta dessa arkitekter och konsulter sitta med armarna i kors under två års tid på grund av att man från mittenpartiernas sida inte vill vara med om att ställa medel till förfogande för projektering. När restriktionerna upphör får vi tillbaka samma situation som tidigare, nämligen att massor av projekt måste fram av olika anledningar. Då får vi igen denna överhettning, som medför besvärligheter för oss som skall syssla med projektering av offentliga byggnader.

Därför, herr Olsson, vore det i allra högsta grad olyckligt om man följde mittenpartierna i detta avseende.

Herr OLSSON, JOHAN, (cp):

Herr talman! Som jag framhöll skulle vårt förslag inte innebära någon avsevärd stagnation i fråga om projekteringarna. Det finns ändå tillräckligt med medel till förfogande.

Det är inte att rekommendera att samla ihop en väldig mängd projekt till den dag då skatten upphör. Det skulle ju innebära att meningen med den temporärt införda investeringsavgiften då förfelades.

Anslag till vissa projekteringskostnader

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Det är inte fråga om att samla ihop en mängd projekt, utan att se till att vi har projekt färdiga att sätta i gång när den dagen kommer.

Herr OLSSON, JOHAN, (cp):

Herr talman! Det bör gå att genomföra tillräckligt med projekt med de medel som ändå anvisas enligt mittenpartiernas förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Olsson, Johan*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 7 punkten 65, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Olsson, Johan*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Om förstärkning av arbetsvärden

Ja — 91;

Nej — 33.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkten 66

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 67 och 68

Lades till handlingarna.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1967/68 inom inrikesdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1—6

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 7***Om förstärkning av arbetsvärden**

Kungl. Maj:ts hade föreslagit riksdagen att till Arbetsförmedlingen: Avlöningar för budgetåret 1967/68 anvisa ett förslagsanslag av 80 035 000 kronor.

I förevarande sammanhang hade utskottet behandlat följande motioner, nämligen

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Bengtson* och *Dahlén* (I: 202), samt den andra inom andra kammaren av herrar *Ohlin* och *Hedlund* (II: 262), i vilka hemställts, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen måtte anslå medel för inrättande av 10 tjänster som inspektörer inom arbetsvärden och därför till Arbetsförmedlingen: Avlöningar för budgetåret 1967/68 under elfte huvudtiteln anvisa ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 317 500 kronor förhöjt förslagsanslag av 80 352 500 kronor,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av

herr *Dahlén m. fl.* (I: 279) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* (II: 367), i vilka, såvitt nu vore i fråga, anhållits, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:ts begära, att Kungl. Maj:ts med beaktande av motionernas synpunkter uppmärksamt måtte följa utvecklingen på arbetsmarknaden och vid behov framlägga förslag om nya tjänster för förmedlingsverksamhet, yrkesvägledning och arbetsvård,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Harald Pettersson m. fl.* (I: 521) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Antonsson* och *Dahlgren* (II: 641),

dels ock en inom första kammaren av herr *Nils-Eric Gustafsson* väckt motion (I: 678), vari yrkats, att riksdagen skulle anvisa medel för inrättande av ytterligare en tjänst som byrådirektör vid länsarbetsnämnden i Västerbotten och således under elfte huvudtiteln till Arbetsförmedlingen: Avlöningar för budgetåret 1967/68 anvisa ett förslagsanslag av 80 085 000 kronor.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten på anförda skäl hemställt,

I. att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 202 och II: 262 samt I: 678, de båda förstnämnda motionerna såvitt nu vore i fråga, till Arbetsförmedlingen: Avlöningar för budgetåret 1967/68 anvisa ett förslagsanslag av 80 035 000 kronor;

II. att motionerna I: 521 och II: 641 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

III. att motionerna I: 279 och II: 367, såvitt de avsåge skrivelse om nya tjänster, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

a) av herrar *Edström*, *Thorsten Larsson*, *Karl-Erik Eriksson*, *Johan Olsson*, *Eliasson* i Sundborn, *Nihlfors*, *Nelan-*

Om förstärkning av arbetsvården

der, Nilsson i Tvärålund och Westberg, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under I hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom med bifall till motionerna I: 202 och II: 262, nämnda motioner såvitt nu vore i fråga, samt med avslag å motionen I: 678 till Arbetsförmedlingen: Avlöningar för budgetåret 1967/68 anvisa ett förslagsanslag av 80 352 500 kronor;

b) av herrar Edström, Karl-Erik Eriksson, Nihlfors, Nelander och Westberg, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under III hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 279 och II: 367, såvitt de avsåge nya tjänster, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört.

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! I denna punkt behandlas arbetsvården för de handikappade. Trots den uppbyggnad som på detta område har skett under senare år är ju målet ännu avlägset, att bereda varje människa oavsett handikapp möjlighet att utöva ett meningsfullt yrke. Behovet av en tillräcklig kader av kunnigt arbetsvårdsfolk är därför fortfarande stort.

Vi vet ju allesammans att det kostar samhället mycket att låta en ung människa förbli kroniskt arbetsoförmögen. Jag vet inte hur många utredningar som har gjorts, men vi vet alla att det för varje sådan ung människa rör sig om kostnader på hundratusentals kronor. Bortsett från den samhällsekonomiska aspekten är det även ur humanitär synvinkel inte värdigt ett välståndssamhälle att inte göra vad som står i dess makt för att ge varje människa möjlighet att efter sin arbetsförmåga fylla en nyttig och uppskattad plats i samhällslivet.

Här finns också regionala ojämnheter, som vi inte skall glömma bort. Andelen förtidspensionärer är t. ex. i norrlandslänen i genomsnitt mycket större än i de flesta längre söder ut belägna länen. De handikappade representerar ur arbetskraftssynpunkt en grupp som vi har mycket svårt att flytta på.

En annan sak är att samhället måste ta konsekvenserna av det utbyggda skolväsendet för handikappade och garantera att eleverna verkligen får arbete efter avslutad skolgång. För närvarande uppleves otryggheten och handikappet i konkurrensen på arbetsmarknaden särskilt intensivt just när eleverna lämnar den skyddade och ordnade skoltillvaron.

Ja, detta är motiveringen till att i såväl de föreliggande motionerna som reservationen görs förslag i anslutning till vad AMS redan har föreslagit, ehuru inte lika mycket som AMS har föreslagit, nämligen en ytterligare förstärkning med tio inspektörstjänster inom arbetsvården. Det gäller alltså reservation a, och jag yrkar bifall till denna.

Reservation b innebär ett ytterligare fullföljande av detta synsätt. I denna reservation föreslås att riksdagen skall hemställa hos Kungl. Maj:t om förslag till ytterligare förstärkningar av arbetsvården, särskilt med hänsyn till de arbetskrävande och individuellt utformade insatser som måste ske i syfte att avhjälpa den s. k. restarbetslöshet som återstår när de vanliga medlen utnyttjats. Denna restarbetslöshet är mycket besvärande, och mycket bör och kan göras för densamma. Detta är motiveringen till reservation b, och jag ber att få yrka bifall även till denna.

Herr GUSTAFSSON, NILS-ERIC, (cp):

Herr talman! Inom centerpartiet anser vi det vara föga värdigt ett välståndssamhälle att inte göra vad som står i dess makt för att ge varje män-

Om förstärkning av arbetsvården

niska möjlighet att efter sin förmåga fylla en uppskattad plats i samhällslivet. Det måste, som vi ser det, vara en solidaritetsfråga av högsta dignitet att ge de handikappade sådan möjlighet. Vi tycker därför att det är ytterst beklagligt att samhället, trots den utbyggnad av arbetsvården som har skett under det senaste årtiondet, ännu har långt kvar till målet, nämligen att varje människa oavsett handikapp skall ha möjlighet till ett meningsfyllt yrke.

Inte minst de regionala ojämnheterna måste uppmärksammas. Andelen för-tidspensionärer är t. ex. i norrlands-länen i genomsnitt mycket större än i de flesta sydlänen. De handikappade representerar ur arbetssynpunkt en grupp med låg flyttningsbenägenhet.

Samhället måste enligt vår mening ta konsekvensen av den utbyggnad av skolväsendet för handikappade som herr Edström har understrukt och garantera att eleverna efter avslutad skolgång verkligen får arbete. Avgången från den skyddade och ordnade skollivaren efterträds ofta av en otrygghet och ett handikapp i konkurrensen på arbetsmarknaden såsom förhållanden nu är. En tillräcklig kader av kun-nigt arbetsvårdsfolk har då sin stora betydelse. I en gemensam motion från folkpartiet och centern har vi just mot bakgrunden av rådande förhållanden begärt tio nya tjänster som arbetsvårds-inspektörer utöver vad departements-chefen har föreslagit. Detta förslag tas också upp i reservation a vid denna punkt. Starka skäl talar för att riksdagen borde och kunde bifalla denna reservation.

Jag har vidare personligen motionerat om en byrådirektörstjänst vid länsarbetsnämnden i Västerbotten. Behovet är också i detta fall mycket väldokumenterat, men då jag inte hade möjlighet att närvara vid statsutskottets plenarsammanträde, när dessa frågor behandlades, så avstår jag helt solidariskt från att yrka bifall till denna motion.

Reservationen om de tio nya tjänsterna bör lämpligen jämföras med arbetsmarknadsstyrelsens begäran om 50 nya tjänster inom just arbetsvården. Det samhällsekonomiska läget har lagt sordin på våra anspråk under den allmänna motionstiden så pass mycket att vi stannat för tioalet, fastän det skulle ha behövts många flera. Det ökade medelsbehovet när det gäller dessa tjänster kan beräknas till 317 500 kronor. Vägt mot den effekt det skulle innebära tror jag att det vore överkomligt rent ekonomiskt, och det skulle ge dessa grupper möjlighet att känna sin betydelse på ett helt annat sätt än vad som nu är fallet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation a vid punkten 7.

Herr ANDERSSON, BIRGER, (s):

Herr talman! När jag hörde den senaste talaren blev jag något funder-sam. Han var ju mycket indignerad när han framhöll att välståndssamhället inte kan ge handikappade människor en meningsfull tillvaro, och skillnaden mellan det idealtillstånd som han säkerligen vill ha och det skräckens samhälle vi tydligen har skulle vara ytterligare tio tjänster. Det är väl ändå att överdriva vad det hela egentligen gäller.

Här har medel beräknats för 35 nya tjänster för kvalificerade arbetsförmedlare, yrkesvägledare och arbetsvårdare. Tjänsterna skall fördelas på ett begränsat antal nämnder för att bilda allsidiga arbetslag som verkar över länsgränserna, främst med punktaktioner efter omställningar i arbetslivet. Befattningshavarna skall alltså utgöra en rörlig grupp som kan anlitas där behov föreligger.

Reservanterna vill ha medel för ytterligare tio tjänster för att få en snabbare utbyggnad av arbetsvården, ty den är, som de framhåller, önskvärd. Ingen har förnekat att allt som kan göras är önskvärdt, men som herr Nils-Eric Gustafsson sade har man inom resursernas ram på en rad områden nödgats att gå

försiktigt fram. När nu den rörliga styrkan på 35 nya tjänstemän blir tillgänglig, bör det dock finnas möjligheter att där så erfordras ge de människor det gäller den hjälp som de eftersträvar.

Det framgår av propositionen att arbetsvårdspersonalen ökat från 132 personer år 1960 till 286 förra året. Till detta kommer nu ytterligare 35. Det har skett en påspädning oavbrutet, och avsikten är väl att man undan för undan som möjligheter yppar sig skall ställa ytterligare personal till förfogande. I arbetsmarknadspropositionen 1966 anförde departementschefen att en fortsatt utbyggnad skulle göras av den allmänna förmedlingen, yrkesvägledning och arbetsvården, med tyngdpunkten lagd på den allmänna förmedlingen. Detta har riksdagen godtagit, och Kungl. Maj:ts förslag följer dessa riktlinjer inom resursernas ram.

Här kan det kanske noteras att i folkpartimotionen II:367 framhålles att arbetsförmedlingspersonalen måste vara rörlig så att koncentrerade arbetsinsatser möjliggörs. Ja, det är ju detta som man nu kommer att besluta — denna personal görs rörlig för att de koncentrerade arbetsinsatser skall bli möjliga som vi alla här finner vara angelägna.

I samma motion begär man att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall göra tillägget att Kungl. Maj:t bör beakta motionens synpunkter, att det förekommer arbetslöshet och svårigheter här och var. Jag tror inte det är nödvändigt att riksdagen ber regeringen att beakta detta — den vet noggsamt om svårigheterna, i många fall bättre än vi som sitter här.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr GUSTAFSSON, NILS-ERIC,
(cp):

Herr talman! Till avdelningens värderade ordförande skulle jag vilja säga att den indignation som han läste fram ur vad jag för en stund sedan yttrade,

Om förstärkning av arbetsvården
den får väl stå som ett uttryck för hans egen bedömning.

Herr Birger Andersson talade också om att skillnaden mellan utskottsmajoriteten och reservanterna gäller tio tjänster. Det är alldeles riktigt. Men 10 tjänster är i alla fall 10 tjänster. Vidare sade han att jag gjort gällande att det skulle vara ett idealtillstånd som reservationen innebar. Det har jag inte alls sagt och inte heller menat. Jag förklarade tvärtom i mitt anförande att den knapphetens kalla stjärna, som vi alla lever under på det ekonomiska området, har gjort att vi inte kunnat sträcka oss längre i motion och reservation än till tio tjänster. Men jag påminde samtidigt om att arbetsmarknadsstyrelsen har begärt 50 tjänster med denna specialdestination.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Eftersom jag nu sysslar med arbetsvårdsfrågor så gott som dagligen, har jag svårt att avstå från att säga några ord i denna debatt.

Det var högst märkligt att såväl herr Edström som herr Nils-Eric Gustafsson tydligen utnyttjat precis samma källskrift — de hade nästan identiskt lika inledningar till sina anföranden här. Därför skall jag gärna instämma med båda herrarna när de säger att det är nödvändigt att få en tillräcklig kader av kunnigt arbetsvårdsfolk. Herr Edström sysslar med landstingsfrågor — såvitt jag vet tillhör inte herr Gustafsson Västerbottens läns landsting — och då bör i varje fall herr Edström veta att det väsentliga är att vi verkligen skapar arbetsmöjligheter för de handikappade. Men inte löser vi den uppgiften genom att få ytterligare tio inspektörer centralt eller på länsarbetsnämnderna. Det avgörande i hela denna fråga är att vi ute i våra landsting och arbetsvårdsnämnder har tillräckliga resurser för arbetsprövning och arbetsträning och därmed skapar möjligheter för de handikappade att verk-

Om förstärkning av arbetsvården

ligen göra en meningsfull insats i det yrke de blir arbetstränade och arbetsprövade för. Har vi inte den grunden, kan inte länsarbetsnämndernas folk göra den insats som de eljest skulle kunna göra. Därför är det nödvändigt att herr Edström ser till på sitt område och i sitt landsting att dessa resurser skapas och att herr Gustafsson på sitt fält ser till att hans partivänner medverkar till att verkligen skapa den grund som behövs för att nå ett effektivt resultat. Till dess kan man spara sin indignation.

Herr GUSTAFSSON, NILS-ERIC, (cp):

Herr talman! Det är möjligt att mitt röstläge ger intryck av något slags indignation, men jag tycker nog att både den värderade herr Birger Andersson och nu senast herr Söderberg också ådagalägger en viss indignation över att vi i den här frågan är ute och sysslar med någonting som vi egentligen inte borde syssla med. Detta om detta.

Herr Söderberg kom in på källskrifter, och det är ju alltid mycket intressant. Det är naturligtvis inte så konstigt att herr Edström och jag i denna fråga har samma källskrifter. Vi har väckt en gemensam motion, och vi har en gemensam reservation. Vi har dessutom som den yttersta källskriften arbetsmarknadsstyrelsens petita med begäran om 50 inspektörstjänster, och det måtte väl vara en källa som också herr Söderberg känner till.

Nej, jag tror inte att vi skall blåsa upp den här saken alltför mycket. Jag vet emellertid att tredje avdelningens ordförande herr Birger Andersson vid flera tillfällen har visat ett föredömligt intresse för handikappfrågorna. Jag hade naturligtvis hoppats att vi också på den här punkten hade kunnat komma fram till en bra kompromiss. Nu blir det en votering. Vi vet utgången. Det hade förmodligen varit bra både för herr Söderbergs, herr Birger Anderssons och min eventuella indignation om det hade blivit en kompromiss.

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! Mycket mer vore att säga om behovet av arbetskraft inom arbetsvården för de handikappades intressen. I arbetsmarknadsstyrelsens petita rör det sig inte bara om dessa 50 inspektörstjänster utan det rör sig i verkligheten om 134 nya tjänster, av vilka styrelsen fick 35. Jag skall dock inte beröra den saken så mycket som just de aspekter som herr Söderberg drog upp.

Jag kan helt hålla med herr Söderberg om att det är oerhört viktigt att vi inte minst i landstingen ordnar ordentliga möjligheter till arbetsprovning och arbetsträning. Det tror jag också att vi mer eller mindre gör i de allra flesta landsting. Rehabiliteringsverksamheten inom våra landsting har gått framåt i mycket stor utsträckning. Men det är inte det saken gäller. När dessa arbetsprövade och arbetstränade kommer ut, måste de få arbete. Det är arbetsmöjligheterna som det här gäller. Den saken skall arbetsmarknadsstyrelsens institutioner åstadkomma. Inte minst när det gäller de partiellt arbetsföra och handikappade är det svårt att skapa möjligheter för ett meningsfyllt arbete. Det är inte lätt, och av den orsaken behövs det folk för att lösa dessa frågor. De inspektörer som nu begärs skall ha speciell kapacitet just för att lösa dessa särskilt intrikata frågor som många gånger uppkommer när det gäller att skaffa ett lämpligt arbete för en handikappad. När han, som herr Söderberg mycket riktigt säger, har fått arbetsprovning och arbetsträning gäller det att ordna ett arbete. Det skall dessa inspektörer göra som vi nu begär att få.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Herr Gustafsson sade att jag skulle förmena honom att syssla med sådant som han inte borde ägna sig åt. Så är inte fallet, herr Gustafsson, utan vad jag menar är att han

borde ägna sitt intresse inom det område där man kan göra de bästa grundinsatserna i detta sammanhang, och det är faktiskt ute i länen.

Jag vill påpeka för herr Edström att det inte är arbetsvårdsinspektörerna som skall skaffa arbete åt de handikappade, ty detta är den ordinarie arbetsförmedlingens uppgift. Det är först i och med att arbetsförmedlingen misslyckas med att skaffa arbete åt vederbörande, d. v. s. när det visat sig att den handikappade icke passar ute i det normala arbetslivet, som man måste sätta in skyddad verksamhet. Därvidlag har vi ute i landstingen och i primärkommunerna en väsentlig uppgift i att se till att dessa skyddade verkstäder finns.

Därför räcker det inte med tjänstemännen på länsarbetsnämnderna, utan det väsentliga är att vi skapar förutsättningar för de handikappade att efter arbetsträning och arbetsprövning erhålla meningsfull sysselsättning. Detta måste tyvärr oftast ordnas ute på de skyddade verkstäderna, eftersom så många av de handikappade inte orkar med takten i det vanliga arbetslivet.

Herr GUSTAFSSON, NILS-ERIC, (cp):

Herr talman! Eftersom herr Söderberg var så generös i sitt första anförande att han instämde både med herr Edström och med mig, skall jag be att få kvittera med att framhålla att jag visst tror att problemet i mycket ligger på det plan som herr Söderberg pekar på.

Men herr Söderberg har gjort det något besvärligt för sig. Han upplyste kammarens ledamöter om att jag inte är landstingsman, och med hänsyn till detta skulle jag egentligen inte behöva någon sådan uppmaning från herr Söderberg, som jag tyckte mig utläsa ur hans anförande.

Vidare vill jag bara utan att dra in någon som helst partipolitik i detta

Om förstärkning av arbetsvården
sammanhang erinra om att det i Västertobottens län fram till 1966 års val fanns en socialdemokratisk majoritet.

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! Det förelåg en dissonans mellan herr Söderberg och mig när han framhöll att det var så viktigt att i stor utsträckning bygga ut de skyddade verkstäderna. Jag har precis motsatt uppfattning. — Visst behöver vi skyddade verkstäder, men den ordinarie arbetsvårdens uppgift skall vara att med hjälp av den speciella arbetskraft den har till sitt förfogande — inte minst genom dessa inspektörer — dessutom söka ge de handikappade möjligheter att få sysselsättning även i det ordinarie arbetslivet. Det är detta vi skall sträva efter.

Visst behöver vi skyddade verkstäder för de handikappade; men vi skall sträva efter att behöva sådana i så liten utsträckning som möjligt, ty det är alltid lyckligare för den handikappade att slippa utnyttja den skyddade verkstaden genom att få arbete i öppna marknaden.

Herr SÖDERBERG (s):

Herr talman! Herr Edström har tydligen inte satt sig in i vilka arbetsuppgifter som inspektörerna har. Dessa sköter nämligen den förberedande verksamheten. De söker först upp vederbörande handikappade, ser till att de kommer in för rehabilitering, arbetsträning och arbetsprövning och ordnar så att de får möjligheter att skaffa sig en meningsfull sysselsättning. Men därefter är det inte dessa inspektörer utan det är den ordinarie arbetsförmedlingen som sköter utplaceringen.

Tyvärr har dessa människor ofta, eftersom så många av dem också är psykiskt skadade, mycket svårt att klara en arbetsuppgift på exempelvis en bullrig verkstad eller på något annat

Om förstärkning av arbetsvården

håll, och därför måste man skapa skyddade verkstäder.

Och då, herr Gustafsson, spelar det inte någon roll om det i Västerbotten varit socialdemokratisk majoritet eller inte, ty oavsett vilket parti vi tillhör har vi skyldighet att se till att något görs.

Även om herr Gustafsson inte fått den äran att vara landstingsman, har han ändå möjligheter att påverka sina partivänner att ägna större uppmärksamhet åt detta på länsplanet i stället för att leverera mindre meningsfyllda attacker på riksplanet.

Herr KARLSSON, GÖRAN, (s):

Herr talman! Eftersom diskussionen har kommit in på ett litet bredare register, där bland annat landstingets insatser i detta avseende tagits upp, tyckte jag det var litet egendomligt att höra herr Edström säga att man egentligen inte var så angelägen att skapa fram skyddade verkstäder. Men det är ändå på det sättet, herr Edström, att det finns en rad människor som inte kan klara arbetet på en ordinarie arbetsplats utan måste ha tillgång till skyddad sysselsättning.

Sedan jag lyssnat till herr Edström kan jag förstå vad en annan malmöhusbo sade i går vid en konferens, nämligen att i hans län har man tyvärr stor brist på skyddade sysselsättningar och liknande. Jag tror att man inte skall glömma att det inte bara är fråga om inspektörer o. d., utan det är över ett större fält som vi skall söka vägar för att åstadkomma arbete åt de handikappade.

Till sist vill jag bara säga ett enda ord till herr Nils-Eric Gustafsson. Det måste vara en väldig olycka för honom att behöva ha samma källskrifter som folkpartisterna.

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! Herr Göran Karlsson säger att jag sade motsatsen till vad jag

i verkligheten yttrade. Jag sade att vi i stor utsträckning behöver skyddade verkstäder, men det är också till glädje för många om man kan flytta dem från de skyddade verkstäderna till den öppna arbetsmarknaden. Visst behöver vi skyddade verkstäder i stor utsträckning, och vi har sådana i Malmöhus län. Jag protesterar mot herr Karlssons historieskrivning där. Vi har den äldsta skyddade verkstaden i Landskrona, och vi har alltid slagit vakt om våra skyddade verkstäder.

Herr KARLSSON, GÖRAN, (s):

Herr talman! Det stenografiska protokollet kommer att visa att herr Edström har en annan uppfattning nu än han hade i sitt första anförande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande varje moment av utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan.

Härefter gjorde herr talmannen enligt de avseende mom. I förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Edström m. fl. vid punkten avgivna, med a betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Edström* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 11 punkten 7 mom. I, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Om viss utvidgad försöksverksamhet med näringshjälp

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Edström m. fl. vid punkten avgivna, med a betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Edström* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 92;
Nej — 36.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

På gjord proposition bifölls sedermera utskottets i mom. II gjorda hemställan.

Vidare gjorde herr talmannen i enlighet med de rörande mom. III framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr *Edström* m. fl. vid punkten avgivna, med b betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Edström* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 11 punkten 7 mom. III, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Edström m. fl. vid punkten avgivna, med b betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Edström* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 100;
Nej — 24.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkten 8

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 9**Om viss utvidgad försöksverksamhet med näringshjälp**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder för handikappade m. fl. för budgetåret 1967/68 anvisa ett reservationsanslag av 190 miljoner kronor, därav förslagsvis 30 miljoner kronor att avräknas mot automobilskattemedlen.

I förevarande sammanhang hade utskottet haft till behandling

dels de likalydande motionerna I: 202, av herrar *Bengtson* och *Dahlén*, samt II: 262, av herrar *Ohlin* och *Hedlund*,

dels de likalydande motionerna I: 279, av herr *Dahlén* m. fl., och II: 367, av herr *Ohlin* m. fl., i vilka, såvitt nu vore i fråga, hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära förslag om en utvidgning av försöksverksamheten med näringshjälp till två eller flera handikappade, som gemensamt

Om viss utvidgad försöksverksamhet med näringshjälp

startade ett företag, till att omfatta även ensamstående kvinnor, som på grund av ålder eller lokal bundenhet vore svårplacerade på arbetsmarknaden,

dels ock en inom andra kammaren av herr *Rimmerfors m. fl.* väckt motion (II: 513).

Utskottet hade i den nu förevarande punkten på återopade grunder hemställt,

I. att riksdagen måtte till Vissa samsättningsfrämjande åtgärder för handikappade m. fl. för budgetåret 1967/68 anvisa ett reservationsanslag av 190 000 000 kronor, därav förslagsvis 30 000 000 kronor att avräknas mot automobilskattemedlen;

II. att motionerna I: 202 och II: 262, såvitt de avsåge näringshjälpen kompletterande lån, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

III. att motionerna I: 279 och II: 367, såvitt de avsåge utvidgad försöksverksamhet med näringshjälp, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

IV. att riksdagen måtte i anledning av motionen II: 513 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet i punkten anfört beträffande de handikappades mopedbilar.

Reservation hade anförts av herrar *Edström, Thorsten Larsson, Karl-Erik Eriksson, Johan Olsson, Eliasson* i Sundborn, *Nihlfors, Nelander, Nilsson* i Tvärålund och *Westberg*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss del hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under III hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 279 och II: 367, såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t begära förslag om en utvidgning av försöksverksamheten med näringshjälp till två eller flera handikappade, som gemensamt startade ett företag, till att omfatta även ensamstående kvinnor, som på grund av ålder eller lokal bundenhet vore svårplacerade på arbetsmarknaden.

Herr **EDSTRÖM** (fp):

Herr talman! Det gäller även här arbetsvården för handikappade, i främsta rummet vad vi brukar beteckna som restarbetslöshet. Det är här inte minst fråga om den äldre arbetskraften, människor som närmar sig pensionsåldern och som riskerar att falla utanför de vanliga åtgärderna i fråga om arbetsvården. Omskolning och förflyttning till annan ort kan ibland av olika skäl inte komma i fråga. Företagsutbildning på den egna orten är ofta men inte alltid en möjlig utväg. Dessa människor bör emellertid inte lämnas ohjälpta. Samhället bör ha både råd och skyldighet att tillse att de inte blir offer för rationaliseringsåtgärder och strukturförändringar inom industrien, som nu tyvärr ofta sker.

Antalet fall är naturligtvis inte så stort, men det finns inte något skäl att lämna dem ohjälpta. Arbetsmarknadsstyrelsen har tagit upp detta problem och ur den synpunkten föreslagit en utsträckt verksamhet.

Det gäller här främst att utsträcka näringshjälpen till att även omfatta två eller flera handikappade som gemensamt startar ett företag samt även ensamstående kvinnor som på grund av ålder eller lokal bundenhet är svårplacerade på arbetsmarknaden.

Det är detta arbetsmarknadsstyrelsens förslag som tagits upp i två motioner, I: 279 och II: 367 och som reservanterna nu i sin tur har tagit upp. Reservanterna anser det angeläget att snarast öka försöksverksamheten till förmån för denna kvinnliga arbetskraft.

Med denna motivering vill jag yrka bifall till reservationen.

Herr **ANDERSSON, BIRGER**, (s):

Herr talman! Det är en ny handikappsdebatt som vi nu har begynt och som kan sägas vara en fortsättning på den som vi för en stund sedan avslutade.

Enligt beslut av 1966 års riksdag ut-

Om viss utvidgad försöksverksamhet med näringshjälp

går nu näringshjälp försöksvis enligt vissa bestämmelser. I folkpartimotionen nr 367 i andra kammaren föreslås en utvidgning av försöksverksamheten med näringshjälp till att omfatta även ensamstående svårplacerade kvinnor. Förslaget var ju också med i arbetsmarknadsstyrelsens petita. Motionärerna anser att en sådan verksamhet bör fylla en stor uppgift i vissa områden med utbredd kvinnlig arbetslöshet.

Utskottet menar för sin del att försöksverksamheten innehåller en del tekniska moment som är lika vilken grupp som än blir berättigad till ett sådant stöd, och det är just sådana saker som man vill få erfarenhet av genom försöksverksamheten.

I samma motion påstås att departementschefen vill få frågan prövad av handikapputredningen. Som framgår av propositionen har departementschefen dock inte åberopat utredningen utan endast anfört att han vill vänta på erfarenheter av den inledda försöksverksamheten.

I bidragskungörelsen föreskrives att från anslagsposten till näringshjälp m. m. skall bestridas kostnader för bidrag och lån m. m. till handikappade, och vidare medges att näringshjälp under budgetåret 1966/67 får försöksvis utgå till en var av två eller flera handikappade som gemensamt börjar verksamhet som egna företagare.

I ett cirkulärmeddelande till samtliga länsarbetsnämnder har arbetsmarknadsstyrelsen gett anvisningar för arbetsvårdens medverkan i statskontorets undersökning av arbetsvårdsbehovet. I den pågående översynen av arbetsmarknadsverkets organisation ingår ett försök att kartlägga arbetsvårdsbehovets omfattning och struktur. Denna kartläggning utförs i samverkan mellan statskontoret, statistiska centralbyrån och arbetsmarknadsstyrelsen. Undersökningen delas upp i två etapper. I den första etappen skall presumtiva arbetsvårdsbehövande spåras upp genom ett antal tilläggsfrågor till en av

de reguljära arbeidskraftsundersökningarna. Nästa steg skall bestå i en närmare utredning genom arbetsvårdens befattningshavare som skall ha till syfte att i varje enskilt fall fastställa arbetsvårdsbehovet och bedöma karaktären av erforderliga arbetsvårdsåtgärder, alltså den försöksverksamhet, vars resultat departementschefen anser att man bör avvakta. Första etappen är slutförd, och en andra etapp skall fortsätta. Innan denna försöksverksamhet är avslutad, har i varje fall majoriteten inom utskottet ansett att den kan följa det förslag som föreligger i propositionen under denna huvudtitel.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr EDSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag vill erinra om att allt vad vår avdelningsordförande här har sagt känner ju också arbetsmarknadsstyrelsen till. Trots detta har arbetsmarknadsstyrelsen föreslagit att det skulle ske en utvidgning av försöksverksamheten med näringshjälp. Arbetsmarknadsstyrelsen vet också att handikapputredningen pågår. Styrelsen anser i alla fall att det vore lämpligt med en sådan utvidgning som här föreslås, och det anser också reservanterna.

Överläggningen ansågs härmed sluttad, varefter herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, yttrade, att med anledning av vad under överläggningen yrkats propositioner beträffande utskottets i förevarande punkt gjorda hemställan komme att framställas först särskilt angående mom. I och II, därefter särskilt rörande mom. III samt vidare särskilt avseende mom. IV.

På gjord proposition bifölls vad utskottet i mom. I och II hemställt.

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen enligt de beträffande mom. III förekomna yrkandena propositioner

ner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Edström* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter givna varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 11 punkten 9 mom. III, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen änyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Edström* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 91;

Nej — 34.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

Därefter bifölls på gjord proposition utskottets i mom. IV gjorda hemställan.

Punkterna 10—16

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 17

Ang. invandrade minoriteteters bibehållande av sin egenart

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Anpassningsåtgärder för invandrare för budgetåret 1967/68 anvisa ett reservationsanslag av 1 miljon kronor.

I förevarande sammanhang hade utskottet behandlat följande motioner, nämligen

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Björk* och *Torsten Hansson* (I: 137) samt den andra inom andra kammaren av herr *Johansson* i Trollhättan och herr *Kellgren* (II: 175), i vilka föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning av de principiella riktlinjerna för statsmakternas handlande i frågor berörande invandrande minoritetsgruppers strävan att bevara sin språkliga, kulturella och religiösa egenart,

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Elvy Olsson* (I: 549) samt den andra inom andra kammaren av herr *Börjesson* i Falköping och herr *Gomér* (II: 683).

Utskottet hade i den nu föredragna punkten av angivna orsaker hemställt,

I. att riksdagen måtte till Anpassningsåtgärder för invandrare för budgetåret 1967/68 anvisa ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor;

II. att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 137 och II: 175 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet i punkten anfört;

III. att motionerna I: 549 och II: 683 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! När ett enhälligt utskott tillstyrker en motion har man bara

Ang. vissa kostnader för civilförvarsutbildning

att tacka och ta emot. Om jag ändå har tillåtit mig att begära ordet under denna punkt, beror det på att jag uppfattar utskottets ställningstagande i frågan, om inte som en milstolpe så åtminstone som ett vägmärke. Det är ett uttryck för att vi är på väg ut ur ett oskuldstillstånd, där vi länge i våra inre mellanhavanden, i vårt sätt att organisera vårt samhälle har kunnat förutsätta att vi alla i stort sett är av samma sort, med samma språk och i huvudsak samma kulturella och religiösa bakgrund.

Den starka invandringen till vårt land, som kan väntas fortsätta under kommande år, ställer oss inför helt nya och främmande problem. Vi tvingas överväga om vi skall ha något slag av minoritetspolitik och vilken innebörd en sådan politik i så fall skall ha. Vi är väl allmänt överens om att huvudlinjen i vår politik gentemot invandrarna skall vara att så snabbt som möjligt inpassa dem i samhället. Men därmed är inte alla problem lösta.

Vi kan inte undgå att märka hur dessa invandrargrupper visar en mycket påtaglig strävan att på olika vägar bevara mycket av sin speciella egenart på språkliga, religiösa och kulturella områden. Vi ställs här inför allvarliga och besvärliga avvägningsproblem när det gäller att inta en attityd till sådana strävanden. Det är problem som har väckt mycken uppmärksamhet i den offentliga debatten. Jag tycker det är glädjande att utskottet också finner problemen värda en ordentlig genomlysning och jag yrkar, herr talman, med tacksamhet bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i den under behandlingen varande punkten hemställt.

Punkterna 18—26

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 27

Lades till handlingarna.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1967/68 till civilförsvaret jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1—4

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 5**Ang. vissa kostnader för civilförvarsutbildning**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Vissa kostnader för civilförvarsutbildning m. m. för budgetåret 1967/68 anvisa ett förslagsanslag av 9 223 000 kronor. Av anslaget var för innevarande budgetår avsett ett belopp av 1 800 000 kronor till bidrag till självskyddsutbildning.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Lundberg* och *Isacson* (I: 386) samt den andra inom andra kammaren av fröken *Wetterström m. fl.* (II: 493), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta att till Vissa kostnader för civilförvarsutbildning m. m. för budgetåret 1967/68 anvisa ett förslagsanslag av 9 423 000 kronor,

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Dahlén* och *Bengtson* (I: 508) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Hedlund* och *Ohlin* (II: 645), i vilka anhållits, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen måtte till Vissa kostnader för civilförvarsutbildning m. m. för budgetåret 1967/68 anvisa ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 1 miljon kronor minskat förslagsanslag av 8 223 000 kronor.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till

Ang. vissa kostnader för civilförsvarsutbildning

Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 508 och II: 645, såvitt nu vore i fråga, samt I: 386 och II: 493, till Vissa kostnader för civilförsvarsutbildning m. m. för budgetåret 1967/68 anvisa ett förslagsanslag av 9 223 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Edström, Thorsten Larsson, Dahlén, Johan Olsson, Eliasson* i Sundborn, *Nihlfors, Nelander, Antonsson* och *Westberg*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 508 och II: 645, såvitt nu vore i fråga, samt med avslag å motionerna I: 386 och II: 493, till Vissa kostnader för civilförsvarsutbildning m. m. för budgetåret 1967/68 anvisa ett förslagsanslag av 8 223 000 kronor.

Herr **OLSSON, JOHAN**, (cp):

Herr talman! Vid punkten 5 föreligger en reservation till förmån för ett motionsledes framfört förslag, som innebär att anslaget till vissa kostnader för civilförsvarsutbildning m. m. minskas med en miljon kronor. Motionärerna anser att kostnaderna för s.k. självskyddsutbildning bör kunna minskas, om man i större utsträckning går in för att meddela sådan utbildning genom televisionen. Man skulle därmed också nå fler personkategorier, vilka ur beredskapssynpunkt bör erhålla sådan utbildning. I reservationen anvisas även andra vägar att ge ifrågavarande utbildning till en bredare allmänhet. Sålunda föreslås bl. a. utgivandet av en broschyr i massupplaga, och man rekommenderar praktiska kurser i samverkan med frivilligorganisationerna på området.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **TISTAD** (fp):

Herr talman! Utskottet säger sig ha inhämtat att flera av de kurser som ingår i självskyddsutbildningen syftar till att lära ut vissa personliga färdigheter och att detta torde fordra övning under ledning av en instruktör.

I själva verket rör det sig om bara tre slag av självskyddskurser, nämligen dels kurser i personligt skydd, som anordnas av Sveriges civilförsvarsförbund, dels kurser i brandförsvar, som anordnas av Svenska brandförsvarsförbundet, dels ock slutligen kurser i olycksfallsvård, som anordnas av det Svenska röda korset. Det är inte fråga om några mera omfattande kurser. Kursen i olycksfallsvård omfattar sex lektionstimmar och de båda övriga fyra lektionstimmar vardera. Varje lektionstimme omfattar 45 minuter. Vid två av dessa kurser, brandskyddskursen och kursen i olycksfallsvård, är det fråga om sådana personliga övningar som utskottet talar om. Den tredje kursen däremot, kursen i personligt skydd, som är den vanligaste, omfattar bara teoretisk undervisning. Inga praktiska övningar ingår således i denna kurs.

Om vi ser på deltagarantalet finner vi att under verksamhetsåret 1965/66 deltog i det närmaste 99 000 personer i kurserna i personligt skydd, medan kurserna i olycksfallsvård och brandskydd sammanlagt hade bara 75 000 elever. Av antalet lektionstimmar i kurserna, som kanske är mera rättvisande för en jämförelse därför att kurserna har olika längd, föll 50 procent på kurser i personligt skydd och 50 procent på de båda övriga kurstyperna. Till kurserna i personligt skydd utgick bidrag med i runt tal tre kvarts miljon kronor under samma verksamhetsår.

Som jag nämnde omfattar kurserna i personligt skydd inga personliga övningsmoment. Huvuddelen av kurstiden upptas av att visa stillfilmer med intalad text. Inte mindre än fem sådana filmer ingår i varje kurs. Bara en mindre del av tiden ägnas åt direkt muntlig

Ang. vissa kostnader för civilförsvarsutbildning

undervisning. Under en av de fyra lektionerna ges tillfälle att ställa frågor — i mån av tid, står det försiktigtvis i programmet.

Jag har själv haft tillfälle att med ett par års mellanrum gå igenom två sådana kurser. Den erfarenhet som jag fått därigenom har inte gjort mig övertygad om att kurserna är upplagda på det mest ändamålsenliga sättet.

Det är ingen tvekan om att motsvarande utbildning i TV skulle kunna läggas upp på ett helt annat, mera levande och intresseväckande sätt, varigenom utbildningen skulle bli avsevärt mera effektiv samtidigt som den skulle nå betydligt fler.

Av upplysningar som jag fått framgår att en mycket stor del av eleverna i de kurser det är fråga om är skolungdomar, som genomgår utbildningen under vanlig lektionstid. Många av dessa ungdomar — den manliga delen — kommer inom ganska kort tid att fullgöra sin värnpliktstjänstgöring, där de får en god utbildning i dessa stycken. Man frågar sig om det verkligen är så angeläget att vända sig just till dem med dessa kurser. Kanske kan det också anses vara en skolans egen uppgift att meddela sina elever elementär utbildning i varje fall i personligt skydd.

TV:s programledning har sagt att man bara under extraordinära förhållanden kan åta sig en utbildning i personligt självskydd med motivering att ett sådant engagemang skulle strida mot de principer som gäller för televisionens verksamhet. Uttalandet är ägnat att förvåna. Det är dock en mycket angelägen sak det gäller, nämligen att på så effektivt sätt som möjligt ge svenska folket elementär kunskap i hur man beter sig om kriget skulle komma över oss. Om detta inte skulle vara en uppgift för TV, bör vi på lämpligt sätt se till att det blir det.

Om inte Sveriges Radio kan engageras för denna uppgift menar reservanterna att man kan klara sig med massdistribution av en broschyr i ämnet —

det gäller här fortfarande personligt skydd, inte brandskydd eller olycksfallsvård. De antyder också andra vägar för att tillgodose det utbildningsbehov som det är fråga om.

Herr talman! Jag anser att det är fullt möjligt att ordna utbildningen i personligt självskydd på ett både billigare och effektivare sätt än som nu sker och att anslaget till anordnande av självskyddskurser därför kan nedsättas med en miljon kronor såsom reservanterna föreslagit. Jag får därför instämma i herr Johan Olssons yrkande om bifall till reservationen av herr Edström m. fl.

Herr LUNDBERG (h):

Herr talman! En borgerlig trepartimotion i andra kammaren och en motion i denna kammare av herr Isacson och mig har önskat ge 200 000 kronor mer till självskyddsutbildningen än vad Kungl. Maj:t föreslagit. Motiveringen till detta överbud, som i själva verket är en halvering av civilförsvarsstyrelsens äskanden om ytterligare 400 000 kronor, är enkel och enligt vår mening mycket hållbar.

Självskyddsutbildningen skall stödjas enligt riksdagsbeslut. Utbildningen är billig för staten genom frivilligorganisationernas medverkan. Kunskaper av denna art stärker försvarsviljan. Efterfrågan på kurser har blivit så stor att bidragsmedlen icke räckt. Trots att tre kvarts miljon svenskar fick denna utbildning under första femårsperioden är det långt kvar till målet, att nå varje vuxen svensk. Det är vår motive- ring i koncentrat.

I det här sammanhanget skulle jag vilja passa på att göra en liten deklara- tion. Jag har en fast anställning i civilförsvarets krigsorganisation. Jag har genom mitt civilförsvarsarbete tyvärr kunnat konstatera att det hos en hel del människor fortfarande finns en överlägsen, något nedlåtande, ironisk attityd mot civilförsvaret och dess ak-

Ang. vissa kostnader för civiltjänstutbildning

tiviteter, något som väl hänger kvar sedan — om jag får uttrycka mig så — hink- och svabbperioden under krigsåren. Jag hoppas att i vart fall inom riksdagen denna attityd är utrotad genom saklig information om dagens nya civiltjänst.

Ett bifall till vår motion skulle, förutom den nytta pengarna kommer att göra, även vara en välmotiverad uppmuntran för Röda korset, Brandförsvarsförbundet och Civiltjänstförbundet, och av dessa organisationer även tolkas som ett tack för hittills utfört arbete.

Beträffande vad herr Tistad nyss anförde är det naturligtvis helt riktigt att undervisningen skulle kunna effektiviseras genom TV:s medverkan. Nu är det ju helt klart att vi i vart fall inte under det budgetår det här beslutet avser kan vänta oss en sådan medverkan, varför jag alltså tyvärr konstaterar att vi inte omgående kan få hjälp den vägen. Herr Tistads andra förslag, att man skulle kunna genom en broschyr nå ett gott resultat, måste jag tyvärr i högsta grad betvivla.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionerna nr I: 386 och II: 493.

Herr GUSTAVSSON, BENGT, (s):

Herr talman! Föreliggande ärende gäller en liten men inte betydelselös civiltjänstfråga. I motioner från centerpartiet och folkpartiet har i besparingssyfte föreslagits att viss utbildning i självskydd skall meddelas i TV i stället för vid kurser. Samma tanke föresvävar utskottets reservanter, men då dessa känner till att TV:s programledning inte är beredd till dylika arrangemang under ordinära förhållanden, nämner reservanterna dessutom massdistribution av en broschyr som en möjlighet.

En motion från högerhåll — den som herr Lundberg nu talade för — om en höjning av anslaget har däremot in-

te fått något stöd i utskottet, och jag må säga, att det som föreslås i denna motion är något av en halvmesyra. Civiltjänststyrelsen har äskat en förhöjning av anslaget med 400 000 kronor, medan motionärerna har stannat på mitten och halverat summan till 200 000 kronor.

Herr Lundbergs uttalanden om civiltjänst och kvaliteten på dess verksamhet kontrasterar på ett välgörande sätt mot herr Tistads yttrande om kurserna, som han tydligen fann bristfälliga och därav drog slutsatsen att de inte skulle gå av stapeln. Då hyser jag större sympatier för herr Lundbergs resonemang. Är det något som brister, skall man väl försöka förbättra kurserna.

Utskottet, som betonar självskyddsutbildningens betydelse och pekar på nyligen vidtagna åtgärder för att nå flera med denna utbildning, tror inte att kurser syftande till att lära in personliga färdigheter med full effekt kan inhämtas utan instruktörs personliga medverkan och biträder därför Kungl. Maj:ts förslag, som ger utrymme här för.

Herr Tistad talade om att en del av de personer som kallas till kurser så småningom kommer in till värnpliktsutbildning. Det är klart att de väl då får lära sig en del nyttiga saker även i detta avseende, men när herr Tistad kammade hem det som motiv för sitt yrkande var han i varje fall ingen damernas riddare.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr TISTAD (fp):

Herr talman! Jag vill bara ge en replik till utskottets talesman. Jag har inte föreslagit att denna utbildning skall upphöra. Jag har föreslagit att den skall ersättas med en mera effektiv utbildning.

Vad sedan beträffar herr Bengt Gustavssons upprepanande av utskottets på-

slående att det här rör sig om en inläring av personliga färdigheter, som fordrar personlig övning under en instruktör, vill jag påminna om att den kurs, som belägger hälften av de instruktionsstimmar som det är fråga om, avser en undervisning som meddelas helt på teoretisk väg, dessutom inte personligen av instruktören utan genom att denne förevisar stillfilmer med text från en bandspelare. Tillfälle att ställa frågor ges på en av de fyra lektioner som kursen omfattar, och endast under i huvudsak en lektion förekommer muntlig undervisning av instruktören.

Herr GUSTAVSSON, BENGT, (s):

Herr talman! Om herr Tistad har funnit denna brist i kurserna, tycker jag att han skulle föreslå ändringar i desamma och inte falla tillbaka på TV-alternativet, som han vet inte är genomförbart i dagens läge.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr förste vice talmannen, att därunder yrkats

1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas;

2:o), av herr *Olsson, Johan*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; samt

3:o), av herr *Lundberg*, att kammaren skulle bifalla motionerna I: 386 och II: 493.

Därefter gjorde herr förste vice talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Tistad* begärde votering, i anledning varav, och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till det av herr *Johan Olsson* framställda yrkandet, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en om-

Anslag till vissa skyddsrumsanläggningar
röstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 37 punkten 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstade för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Tistad* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 88;

Nej — 34.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkterna 6—15

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 16

Anslag till vissa skyddsrumsanläggningar

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag samt med avslag å motionerna I: 508, av herrar *Dahlén* och *Bengtson*, samt II: 645, av herrar *Hedlund* och *Ohlin*, såvitt nu vore i fråga, till Vissa skyddsrumsanläggningar för budgetåret 1967/68 anvisa ett investeringsanslag av 3 600 000 kronor.

I motionerna I: 508 och II: 645 hade anhållits, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen måtte till Vissa skyddsrum-

Anslag till vissa skyddsrumsanläggningar

anläggningar för budgetåret 1967/68 anvisa ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 2 miljoner kronor minskat investeringsanslag av 1 600 000 kronor.

Reservation hade anförts av herrar *Edström, Thorsten Larsson, Dahlén, Johan Olsson, Eliasson* i Sundborn, *Nihlfors, Nelander, Antonsson* och *Westberg*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 508 och II: 645, såvitt nu vore i fråga, till Vissa skyddsrumsanläggningar för budgetåret 1967/68 anvisa ett investeringsanslag av 1 600 000 kronor.

Herr **OLSSON, JOHAN**, (cp):

Herr talman! Vid denna punkt föreligger ännu en reservation med syfte att åstadkomma besparingar i statsbudgeten. — Reservanterna hemställer att anslaget till vissa skyddsrumsanläggningar minskas med 2 miljoner till 1,6 miljon kronor. Det av departementschefen äskade anslaget är till väsentlig del avsett att användas för att iordningställa och komplettera utrymmen för vissa statliga myndigheter i civilförsvarets ledningscentraler. Här gäller det alltså allmänna byggnadsarbeten som man i dagens läge har skäl att behandla med största återhållsamhet. Dessutom är frågan om civilförsvarets fortsatta uppbyggnad föremål för prövning av 1965 års försvarskommitté; också det kan utgöra skäl för att uppskjuta ifrågavarande byggnadsarbeten.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservation 2.

Herr **GUSTAVSSON, BENGT**, (s):

Herr talman! I en partimotion yrkar mittenpartierna nedskärning med mer än hälften av det anslag till vissa

skyddsrumsanläggningar som Kungl. Maj:t har äskat. Reservanterna, som biträder detta motionsyrkande, för vidare in försvarskommitténs prövning i bil-

den. Utskottet, som tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag, trycker särskilt på det ekonomiska i att de utrymmen för civila myndigheter, vars anskaffande motionärer och reservanter vill låta anstå, får tillkomma samtidigt som civilförsvaret låter bygga sina ledningscentraler. I mittenpartiernas »besparingsförslag» har verkligen — för att citera ett yttrande tidigare i dag av en av huvudmotionärerna — snålheten be dragit visheten.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr förste vice talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Olsson, Johan*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 37 punkten 16, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Olsson, Johan*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 85;
Nej — 33.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkterna 17 och 18

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 19

Lades till handlingarna.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1967/68 till bidrag till kostnader för kommunal beredskap och brandförsvaret; samt

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående livränta till vissa personer,

varvid utlåtandet nr 38 företogs punktvis till avgörande.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ökning av statens andel i lotterimedel; samt

nr 14, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige och Peru för undvikande av dubbelbeskattning beträffande skatter på inkomst och förmögenhet.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande bankoutskottets utlåtande nr 6, angående verkställd granskning av riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning.

Punkten 1**Ang. riksbankens penning- och valutapolitik**

I denna punkt hade utskottet lämnat en redogörelse för den ekonomiska utvecklingen under år 1966 samt den av riksbanken under nämnda år förda penning- och valutapolitiken.

Å sid. 5 och 6 i det tryckta utlåtandet hade utskottet anfört bland annat följande:

»Affärsbankernas under året ianspråktaga bostadsbyggnadskrediter uppgick till drygt 3,8 miljarder kr. och var därmed drygt 100 milj. kr. större än 1965. Avlyften uppgick till nära 3,7 miljarder kr. eller ca 600 milj. kr. mer än året innan. Affärsbankernas nettokreditgivning till bostadsbyggandet avtog sålunda. Trots att de i ökad utsträckning bidrog till bostadskreditförsörjningen genom förvärv av obligationer blev deras totala bidrag på detta område något mindre 1966 än 1965.

I anslutning till sin granskning av riksbankens verksamhet under år 1965 uttalade utskottet (utl. 1966: 8), att det under rådande samhällsekonomiska förhållanden måste betraktas som en huvuduppgift för kreditpolitiken att i första hand tillgodose de kreditbehov som motsvarade det av statsmakterna uppställda investeringsprogrammet. Att riksbanken, under beaktande av sin primära uppgift att verka för penningvärdets stabilisering, i ett sådant läge medverkade till att brister i anpassningen mellan samhällets bostadsbyggnadsplaner och tillgången på kredit i

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

görligaste mån reducerades, fann utskottet nödvändigt.

Den angivna principen framstår alljänt som giltig. Enligt utskottets bedömning har också emissionspolitiken och kreditpolitiken i övrigt under 1966 inom ramen för rådande kreditknapphet så långt det varit möjligt tillgodosett det investeringsprogram som statsmakterna uppställt. Säsongmässigt fördelade sig emissionerna av de bostadsfinansierande institutens obligationer väl i överensstämmelse med kontrakteringen av nya byggnadskreditiv i affärsbankerna. Det mot slutet av året givna tillståndet till kontinuerlig försäljning av dessa instituts obligationer torde kunna bidra till att förbättra anpassningen mellan den långfristiga finansieringen och den önskvärda säsongmässiga fördelningen av igångsättningen. Enligt utskottets mening var det ofrånkomligt att i rådande kreditmarknadssituation fortsätta det under 1965 införda systemet att avlyft av byggnadskreditiv vid emissioner för hypoteksinstituten skall följas av att nya byggnadskreditiv beviljas. Det torde emellertid föreligga enighet om att detta system inte är tillräckligt för att trygga finansieringen av det bostadsbyggande som statsmakterna fattar beslut om, eftersom det inte innebär mera än en garanti för att bankernas nyutlåning till bostadsbyggandet sker i takt med avlyften. En ökning av bankernas nyutlåning till bostadsbyggandet kräver enligt detta system ökade avlyft, d. v. s. större obligationsemissioner för de bostadsfinansierande hypoteksinstituten. I ett läge då obligationsmarknadens resurser till fullo är utnyttjade, måste detta innebära att utrymmet för emissioner av industri- och kommunobligationer minskar. Under rådande förhållanden mellan kreditgivarna på den svenska kreditmarknaden förutsätter ett fullföljande av investeringsprogrammet uppenbarligen att också bankernas nettobidrag till bostadsfinansieringen successivt ökar.

Valutapolitiken fortsatte under året efter samma linjer som tidigare. I enlighet med gällande principer för valutaregleringen eftersträvades att förhindra en finansiering utomlands som skulle ha motverkat syftet med den inhemska finans- och kreditpolitiken. Tillstånd till finansiell upplåning utomlands gavs emellertid i något större utsträckning än 1965. Det sammanlagda beloppet var ca 1 070 milj. kr. Härutöver torde en viss kommersiell netto-upplåning ha ägt rum i utlandet.»

Punkten avslutades med en förklaring, att utskottet velat för riksdagen omförmåla vad i detta ärende förekommit.

Reservationer hade avgivits

1. a) av herrar *Åkerlund* och *Enarsson*, vilka ansett, att efter det stycke å sid. 5 i det tryckta utlåtandet, som slutade med orden »mindre 1966 än 1965», bort inskjutas ett stycke av följande lydelse:

»I sin redogörelse över den förda kreditpolitiken har utskottet ovan framhållit, att denna under förra delen av 1966 fick en fortsatt restriktiv inriktning, som i början av juni accentuerades genom höjning av riksbankens officiella diskonto samt uppjustering av den s. k. straffrätan för affärsbankerna. Att detta verkat återhållande bl. a. på bostadsproduktionen förefaller tydligt. Under intryck av en ändrad konjunkturbedömning lättades efter hand det åtstramade likviditetsläget. I slutet av juli ändrades bestämmelserna om den s. k. straffrätan, så att endast de banker som ej uppfyllde likviditetskvoterna drabbades därav. Enligt utskottets mening var sistnämnda åtgärd befogad, i den mån den avsågs som ett steg i riktning till ett enhetligt diskonto. Utskottet anser nämligen, att generellt verkande medel bör eftersträvas, och finner för sin del, att en differentiering av diskontot verkar splittrande och snedvridande på kreditmarknaden. Mot årets slut utlämnade riksgäldskon-

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

toret kortfristiga lån till banker m. fl., varigenom likviditeten ytterligare spädades på, och grunden lades till ändrade och billigare kreditvillkor. Efterfrågan på kredit har dock förblivit oförminskat stark men har, enligt utskottets mening, icke motsvarats av en sådan förstärkning av tillgångssidan som bör ligga till grund för likviditetsökningen.»;

b) av herr *Mattsson* och herr *Börjesson* i Glömminge, vilka ansett, att på det under reservationen a) angivna stället i utlåtandet bort inskjutas ett stycke av följande lydelse:

»Vad gäller den ovan redovisade diskontopolitiken vill utskottet som sin mening anföra följande. Ett så högt diskonto som det under 1966 gällande skulle icke ha varit erforderligt om en annorlunda utformad ekonomisk politik hade förts. Den höjning av diskontot som företogs den 10 juni och som medförde det högsta ränteläget sedan början av 1930-talet hade kunnat undvikas. Så snart det tidigare rådande efterfrågeöverskottet började minska under senare delen av året hade en sänkning av diskontot bort genomföras.»;

2. av herrar *Åkerlund*, *Hilding*, *Enarsson*, *Mattsson*, *Regnell*, *Börjesson* i Glömminge, *Larsson* i Umeå och *Löfgren*, vilka ansett, att det avsnitt i det tryckta utlåtandet, som började å sid. 5 med orden »I anslutning till» och slutade å sid. 6 med »bostadsfinansieringen successivt ökar», bort utbytas mot ett avsnitt av följande lydelse:

»Såsom ovan angivits tillämpades även under 1966 det år 1965 införda systemet att avlyft av byggnadskreditiv vid emissioner för hypoteksinstitutet skall följas av beviljande av nya byggnadskreditiv. Utskottet finner att detta system för att söka undanröja brister i anpassningen mellan bostadsbyggnadsplanerna och kreditförsörjningen i princip är oriktigt och försvarbart endast i ett synnerligen ansträngt sam-

hällsekoniskt läge och att det på sikt bör avskaffas. Trots de vidtagna åtgärderna uppstod under året betydande svårigheter för bostadsbyggandets kreditförsörjning. Dessa svårigheter synes i stor utsträckning ha berott på riksbankens åtgärder och då särskilt på att avlyften av kreditiv inte skedde i takt med behovet av ny kreditgivning. Anpassningen av hypoteksinstitutets obligationsemissioner till bostadsbyggandets kapitalbehov var alltför ryckig och medförde allvarliga störningar för arbetsmarknaden. Byggnadsmaterialindustrin fick genom den ojämna igångsättningen även vidkännas störningar. En bättre säsongsmässig anpassning av hypoteksinstitutets obligationsemissioner skulle enligt utskottets mening ha avsevärt reducerat svårigheterna.

Emissionskontrollen har upprätthållits under 1966. I samband med att likviditetsläget lättades hade emellertid möjligheter till mjukare tillämpning av kontrollen förelegat. Om så skett hade behovet av krediter för näringslivets investeringar och finansiering i övrigt kunnat tillgodoses i ökad utsträckning utan att möjligheten för bostadsbyggandet minskat. Varje system som innebär att kapitalmarknaden utsättes för ransonering och prioritering medför ryckighet och godtycke samt mindre effektivitet, varför en utveckling fram mot en friare kapitalmarknad bör eftersträvas.»; samt

3. av herrar *Åkerlund* och *Enarsson*, vilka ansett, att det stycke å sid. 6 i det tryckta utlåtandet, som började med orden »Valutapolitiken fortsatte» och slutade med »ägt rum i utlandet», bort utbytas mot ett stycke av följande lydelse:

»Den valutapolitiska målsättningen att upprätthålla kronans yttre värde har under året fullföljts. Valutakurserna har varit stabila och kursläget för den svenska kronan, som under 1965 försvagats, har under 1966 åter blivit fas-

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

tare. De för riksbanken och affärsbankerna sammanlagda guld- och valutatillgångarna har under året ökat med 485 milj. kr. mot en ökning av 51 milj. kr. 1965 och uppgick vid årsskiftet till 6 089 milj. kr. Enligt § 4 i den för bankoutskottet gällande instruktionen bör utskottet med synnerlig uppmärksamhet följa de fullmäktiges åtgärder som avser metalliska kassans upprätthållande. Utskottet har därför vid sin granskning uppmärksammat, att guldkassan, som ökat med 3 milj. kr. under 1966, utgör endast 24 procent av riksbankens guld och valutor och 17 procent av de sammanlagda tillgångarna. Vid en internationell jämförelse får den svenska guldkassan betraktas som låg och fördelningen mellan guld och valutor som ogynnsam från likviditetssynpunkt. Valutaregleringen har varit i kraft under året. Tillstånden till finansiell upplåning utomlands avsåg ett belopp av ca 1 070 milj. kr. Nettoinflödet av kapital har ytterligare förstärkts genom kortfristigt kommersiellt kreditupptagande i utlandet.»

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Vid granskningen av riksbankens och riksgäldskontorets förvaltning har herr Enarsson och jag avgivit två reservationer, nr 1 a och 3, samt tillsammans med bankoutskottets övriga borgerliga representanter biträtt reservationen nr 2. Jag skall för min del presentera reservationerna 1 a och 3.

När riksdagen i slutet av april månad i fjol behandlade frågan om riksbankens sedelutgivning för år 1966 tillät jag mig framhålla att jag biträdde bankofullmäktiges begäran om 200 miljoner kronors ökad sedelutgivningsrätt under förutsättning att fullmäktige förde en så stram likviditetspolitik att förutsättningarna för en restriktiv kreditpolitik effektivt förbättrades. Jag tillade emellertid att jag inte var över hövan optimistisk sedan riksdagen fallit undan för bostadsintressenternas

krav på krediter. Att nå inflationsbekämpande resultat med penning- och kreditpolitiska medel, när inflationsfrämjande undantag görs, är omöjligt, blev min slutsats.

Bankoutskottet har i år bekräftat hur som kreditpolitiken bedrevs fortsatt restriktivt under första halvåret 1966. För bostadsproduktionens del liksom för byggnadsverksamheten i övrigt verkade detta återhållande. Strax efter halvårsskiftet var det emellertid, som jag befarat, färdigt för riksbanken att frångå den strama likviditetspolitiken och att lätta likviditetsläget.

Jag vill för min del omedelbart göra klart, att jag inte hyllar riksbanken för detta. Men samtidigt förstår jag naturligtvis att det var svårt för riksbanken att inte följa de direktiv, som riksdagen mot bl. a. vår önskan givit om krediter för bostadsbyggnadsprogrammet.

Vid herr Enarssons och min bedömning av riksbanksfullmäktiges handlande när det som i detta fall gäller dechargen har vi självfallet respekterat, att riksbanken icke varit helt fri vid utövandet av sin kreditpolitik utan bundits på ett enligt vår mening olyckligt sätt.

Vår bedömning utgår alltså från att lättnaden i likviditetspolitiken i själva verket var direkt eller indirekt påtvingad och att riksbanken inte bär ansvaret härför. Det första steget härtill blev ändrade bestämmelser om den s. k. straffröntan och lättnader vid tillämpningen av denna. Vi anser under angivna förutsättningar åtgärden befogad i den mån den avsetts som ett steg i riktning mot ett enhetligt diskonto.

Helt och hållet har den s. k. straffröntan dock inte avskaffats. Vi eftersträvar att i möjligaste mån få generell verkande medel för tillämpning, och den s. k. straffröntan är ett differentierat diskonto. Som sådant har det en viss splittrande och snedvridande effekt på kreditmarknaden. Vi önskar inte överbetona betydelsen härav just för den tidrymd det nu gäller, men vi

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

menar att den har en sådan effekt och att det är önskvärt att komma fram till ett enhetligt diskonto. Även emissionskontrollen har splittrande och snedvridande verkningar, varför vi önskar att denna avvecklas, även om vi förstår att det icke kan ske omedelbart.

Det andra påpekandet vi gör i denna reservation berör det sätt varpå grunden lagts till ändrade och billigare kreditvillkor, vilka trätt i kraft med diskontosänkningen innevarande kalenderår. Även om sistnämnda åtgärd, alltså diskontosänkningen, inte faller inom ramen för detta utlåtande, har dock förutsättningarna härför skapats under 1966. Skulle det så att säga på marknadsmässiga grunder ha kommit till stånd en sänkning av räntenivån, så skulle med utgångspunkt från det tidigare läget den förändringen ha inträffat att efterfrågan på kredit gått ned eller tillgången på insättarmedel i banker och andra kreditinstitut stigit relativt till efterfrågan. Ingen av dessa båda händelser har inträffat. Kreditefterfrågan är lika stark som någonsin, om inte starkare, och insättarbehållningarna, som visserligen stiger i absoluta tal, släpar ändå efter. På den vägen har förutsättningar för diskontosänkningen i år inte förelegat. Det hela har fått ordnas på annat sätt. Det har skett på så sätt att riksgäldskontoret lämnat kortfristiga lån till bankerna till den s. k. dagslåneräntan, och kontoret har i sin tur fått pengarna i riksbanken.

Ingen bestrider att riksbanken med sin sedelutgivningsrätt kan tillföra marknaden pengar. Det är en väldigt enkel teknik, men enligt vår mening är det olyckligt och på litet längre sikt inflationsdrivande att göra det utan hänsyn till vad marknadsläget bjuder. Det är vad som har skett den här gången, och det är vad vi velat förmedla som vår iakttagelse till kamrarnas övriga ledamöter.

I anslutning till vad jag här sagt vill jag i förbigående om centerpartiets re-

servation bara säga att jag kan sympatisera med den uppfattning som där kommer till uttryck, att om en på annat sätt utformad ekonomisk politik hade förts, hade en så hög räntenivå icke varit erforderlig. Nu har emellertid inte en sådan annan ekonomisk politik förts, och det är inte riksbanken ensam ansvarig för. Det är ett ansvar som också åvilar oss alla, t. ex. även centerpartiet, enligt min mening. Vårt dechargeutlåtande gäller emellertid riksbankens handlande under de allmänna betingelser som varit rådande. Vi kan ju inte ställa bankofullmäktige till ansvar för någonting som de inte kunnat råda över, d. v. s. den allmänna ekonomiska politiken. Centerpartiets representanter säger att en sänkning av diskontot bort genomföras så snart det tidigare rådande efterfrågeöverskottet började minska. Enligt min mening är felet med det resonemanget, att det inte var och heller inte är någon minskning i efterfrågan på kredit. Det är förändringar i tillgången och efterfrågan på kredit som påverkar räntan, inte om ett eventuellt efterfrågeöverskott på t. ex. bilar börjar minska. Strävan bör givetvis vara, i varje fall enligt min mening, att söka komma ner till lägre räntor. Däri sympatiserar jag med centerpartiet. Men det skall vara i ett balanserat kreditmarknadsläge, och det har vi för närvarande inte.

I reservationen nr 3 återkommer vi till den fråga som varit uppe vid flera tillfällen tidigare här i kammaren om den enligt min mening otillfredsställande sammansättningen av våra guld- och valutatillgångar. En ingående debatt hade vi, som kammarens ledamöter erinrar sig, när vi i fjol behandlade frågan om ansvarsfrihet för riksbanks- och riksgäldsfullmäktige. Instruktionen för bankoutskottet föreskriver att vi med synnerlig uppmärksamhet skall granska metalliska kassans upprätthållande. Vi konstaterar nu att vid en ökning av de totala guld- och valutatillgångarna i landet med 485 miljoner

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

kronor företer guldkassan en ökning med endast 3 miljoner kronor. Av riksbankens guld och valutor utgör guldet 24 procent och av de totala guld- och valutatillgångarna endast 17 procent. Enligt vår mening är detta en ogynnsam fördelning som bör rättas till.

Vi tycker också att utskottet borde ha uppehållit sig något utförligare vid valutapolitiken. Det är dock en synnerligen viktig angelägenhet, men den avfärdas med orden: »Valutapolitiken fortsatte under året efter samma linjer som tidigare.» Målsättningen att bevara kronans yttre värde och hur detta lyckats under året kunde ha varit värt ett omnämnande. Vi har försökt fylla ut denna lucka. Utskottets omdöme om valutareglernings uppgift att förhindra finansiering utomlands, vilken skulle motverka syftet med den inhemska finans- och kreditpolitiken, kan vi inte biträda.

För det första tror vi inte på att valutareglerningen kan fylla en sådan uppgift. Den är ju, vilket vi väl alla är överens om, i långa stycken liberal i sin tillämpning. Uppgiften motsäges också av vad valutastyrelsen säger om den kortfristiga upplåningen utomlands. Valutastyrelsen säger inte som utskottet att sådan kortfristig upplåning *torde* ha ägt rum, utan styrelsen säger att nettoinflödet av kapital, var till tillstånd givits, förstärkts genom kortfristigt kommersiellt kreditupptagande i utlandet. Det har faktiskt förstärkts. Det är inte en förmodan utan ett konstaterande.

För det andra kan vi inte se ett samband mellan valutareglerningen och finanspolitiken. Menar utskottet att vi håller kvar valutareglerningen för att förhindra exempelvis finansministern att olovandes ge sig ut på en upplåningsturné i Europa eller USA för att skaffa pengar till sina utgifter? Finanspolitiken är ju en statlig verksamhet. Är inte utskottet i så fall litet orättvist mot herr Sträng? Talet är alltså så dun-

kelt att vi inte heller av den anledningen kunnat biträda det.

Med detta, herr talman, vill jag yrka att riksdagen måtte med gillande av det uttalande som innefattas i reservationerna 1 a och 3 lägga utskottets önskemålan till handlingarna.

Herr HILDING (fp):

Herr talman! Det har i bankoutskottet rått delade meningar vid bedömningen av vissa delar av riksbankens kreditpolitik. Frågan gäller bland annat inte oväntat bostadsbyggandets försörjning med krediter, och det är i reservation 2 som detta närmare behandlas. Såsom påpekats och kritiserats från många håll blev igångsättningen av byggandet säsongmässigt mycket ojämnt fördelat under det gångna året. Inte långt ifrån hälften av igångsättningen kom först under fjärde kvartalet.

Det kan kanske vara en öppen fråga om riksbanken ensam skall lastas för denna otillfredsställande ordning. Graden av ansvar är svår att bedöma för den som av naturliga skäl inte har närmare insyn. Det är många organ inblandade i vår byggnadsverksamhet. Reservanterna har för sin del kommit till slutsatsen, att riksbankens åtgärder kunnat vara bättre anpassade till det behov som förelegat.

Om beräkningarna rörande den reella byggnadsplaneringen är riktiga, vilket bland annat innebär att kalkylerna över de verkliga resurserna inte vilar på några överskattningar, blir frågan om hur kreditiven kan ordnas snarast ett tekniskt problem. När det blir stopp för avlyft av byggnadskreditiv uppstår strax allvarliga störningar av produktionen. Därför är det så viktigt att det finns resurser för den slutliga finansieringen av bostadsbyggandet. Annars kan man inte hålla de upprättade byggnadsplanerna. Det är naturligtvis också viktigt att pengarna så att säga flyter fram i en jämn ström och finns tillgängliga vid de tider då igång-

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

sättningen av nya byggnader skall äga rum. Härav följer också att kreditförsörjningen måste vara lättare att komma till rätta med om igångsättningen inte tillåtes klumpa ihop sig mot slutet av året utan är något så när jämnt fördelad över hela året.

Innebörden av den uppgörelse som för inte så länge sedan träffades mellan regeringen, riksbanken och kreditinstitutet säges bl. a. vara att man är klar över hur mycket nytt kapital som behövs, att takten skall bli jämnare vid igångsättningarna med tyngdpunkt på andra och tredje kvartalen och att pengarna för slutfinansieringen skall komma fram så att det blir möjligt att göra avlyft av kreditiv i takt med produktionsprogrammet. Uppgörelsen får ses som ett försök att komma till rätta med de brister som rått inom bostadsbyggandet under 1966 och därmed också indirekt ett medgivande av att kritiken varit välmotiverad. Det återstår nu att se, om försöket kommer att lyckas.

Slutfinansieringen av byggnadsverksamheten har numera sin tyngdpunkt på obligationsmarknaden och på de direkta statliga insatserna. Det har sagts att själva produktionsfinansieringen via byggnadskreditiven närmast är ett sätt att växla pengar, men det gäller också att hålla växelkassan i god beredskap. Härvidlag är det riksbankspolitiken som skall skapa förutsättningarna för ett jämnt och smidigt förlopp i finansieringen av produktionen. Det är t. ex. viktigt att försäljningen av hypoteksinstitutens obligationer sker kontinuerligt. Då kan också byggnadskreditiven frigöras i en jämn takt.

I reservationen konstateras, att anpassningen av hypoteksinstitutens obligationsemissioner till bostadsbyggandets kapitalbehov var alltför ryckig och medförde allvarliga störningar för arbetsmarknaden. Det står faktiskt i reservationen »kapitalmarknaden», men det skall alltså vara »arbetsmarknaden».

Tar man del av kvartalsstatistiken över emitterade obligationslån, är den ojämna fördelningen under året påfallande. Den bistra vintern gjorde visserligen sitt till att förrycka utvecklingen liksom den allmänna åtstramningspolitiken, men det är riksbankens kontroll över obligationsemissionerna som har varit av avgörande betydelse för krediternas fördelning i tiden. Det är mot denna bakgrund som den med 2 betecknade reservationen har avgivits. Reservanterna önskar en annan och kritisk formulering av ett avsnitt av utskottsutlåtandet över granskningen av riksbankens penning- och valutapolitik.

Jag yrkar, herr talman, bifall till denna reservation.

Herr ENARSSON (h):

Herr talman! I anslutning till reservation nr 2 vid bankoutskottets utlåtande nr 6, som gäller bostadsmarknadens kreditförsörjning, ber jag att få framföra några synpunkter.

Vi är alla överens om att behovet av bostäder är stort. De människor som kanske i årtal stått i bostadskö har berättigade anspråk på att åtminstone kunna se fram mot en inte helt obestämd tidpunkt, då de kan få en bostad av den storlek och utrustning som de anser sig behöva. Såsom vi antytt i reservationen har vi en något annan uppfattning än majoriteten i fråga om tillämpningen av det medel kreditgivningens utgör för bostadsbyggandet.

Kapitalförsörjningen intar en framskjuten plats i fråga om möjligheterna att skapa tillgång på bostäder. Det är dock en rad av faktorer som måste på ett riktigt sätt inpassas i sammanhanget, om vi skall kunna uppnå ett gott resultat i dess helhet.

Fördelningen av tillgängligt kapital och därmed också kreditresurser är i dag ett mera svårbemästrat problem än kanske någon gång tidigare. Struktur-rationalisering, ökad mekanisering

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

o. s. v. är lösenord för att göra den industriella tillverkningsprocessen lönsam. Alla områden inom näringslivet framför anspråk på kapital av en hittills icke upplevd storleksordning. Att det ligger bister verklighet bakom dessa anspråk får vi dagliga påminnelser om i pressen, radion, televisionen m. m.

Det är ett klart faktum, att om vårt folk över huvud taget i framtiden skall få försörjning och framåtskridande, måste våra varor kunna konkurrera på världsmarknaden. Handel och förbindelser med omvärlden är en hörnsten bland de välståndsskapande krafterna i samhället. Näringslivets behov av kapital är därför en första rangens angelägenhet.

Som jag inledningsvis berörde, måste vi emellertid även sträva efter en hög bostadsproduktion. Det har sin betydelse att alla åtgärder, som i övrigt kan vidtas för att lätta på bostadsnöden, beaktas. Utan att kunna komma med någon patentrösning vill jag peka på några frågeställningar i syfte att begränsa efterfrågan på kapital för bostadsändamål. En hel del kan enligt min mening uppnås för att minska denna efterfrågan. Vi går säkerligen för hårt fram med att riva befintliga hus, som har betydande värden ur bostadssynpunkt. Fackmän hävdar att det förekommer onödiga rivningar i stor omfattning.

Det finns för närvarande riklig tillgång på bra material och anordningar för isolering och utrustning av bostäder. Detta gör det säkert möjligt att med måttliga kostnader rusta upp många hus, som därefter skulle kunna tjäna som tillfredsställande bostäder, rymliga och med god men utan överdriven standard. Därigenom skulle möjlighet skapas för många familjer att utan övermäktiga kostnader få en god bostad med de utrymmen de vill ha.

En annan bidragande orsak till ökningen av bostadsbristen är enligt mitt sätt att se den starka tendens till centralisering av industrien till ett fåtal större regioner som nu gör sig gällan-

de. Hela samhällen, där det finns tillgång till moderna bostäder i trivsamt miljö, hotas att avfolkas och läggas öde. Samtidigt som detta skapar stora problem i avfolkningsorten, uppstår det helt naturligt inte mindre sådana i inflyttningsorten, där människorna skall förses med bostäder och samhällelig service, som allt kräver enorma insatser av kapital och av arbete. Det går troligen lika bra att driva lönsam industri på orter, där denna service redan är utbyggd och där människorna finns. Detta är enligt min mening en omständighet som noga bör beaktas såsom en positiv faktor på olika områden — inte minst på bostadsområdet.

Utän att göra några som helst anspråk på att kunna anvisa någon säker väg ut ur dagens svårigheter har jag dock velat peka på en del omständigheter, som enligt min uppfattning är av betydelse i de frågor vi nu behandlar. Jag vill understryka, att det noga bör övervägas vid fördelningen av våra tillgängliga resurser, om möjligheter föreligger att ge näringslivet en något större del av den gemensamma kakan än för närvarande. På sikt kan detta vara en åtgärd som bidrar till en förbättrad kapitalanskaffning för bostadsproduktionens upprätthållande.

Systemet att avlyft av byggnadskreditiv vid emissioner av byggnadsobligationer skall följas av nya byggnadskreditiv till motsvarande belopp, är enligt min mening en principiellt otillfredsställande metod, som skapar stor stelhets på kreditmarknaden. Den bör därför avskaffas. Jag är medveten om att den, när den nu tyvärr har införts, kanske inte omedelbart kan avvecklas, men detta avtrubbar inte mina invändningar i detta avseende.

Ett särskilt problem med ett dylikt system är anpassningen mellan kreditivbehoven för nybyggnation och tillströmningen av pengar till bankerna från obligationsemissionerna. Ansvaret för denna tidsanpassning, som vid ett friare fungerande kreditssystem skulle

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

ha smidigt kunnat ombesörjas av bankerna, vilar med nuvarande stela system på riksbanken. Vi har i utskottet presenterats siffermaterial, utvisande riksbankens ansträngningar att möta behoven. Även om jag inte bestrider att riksbanken sökt efter måttet av sin förmåga komma till rätta med problemet, är det min övertygelse att systemet har en sådan inneboende stelhet att ryckighet är oundviklig. Att störningar uppträder i såväl byggnadsverksamheten som byggnadsmaterialindustrin är helt enkelt ovedersägligt.

Ett viktigt inslag i vår reglerade kapitalmarknad är emissionskontrollen. Även mot denna kan vägande invändningar resas från synpunkten av stelhets på marknaden. En mjukare tillämpning av detta instrument hade varit möjlig i samband med att likviditetsläget lättades. Med hänsyn till angelägenheten av att tillgodose näringslivets kreditbehov för investeringar och finansiering i övrigt finner vi att emissionskontrollen borde ha givits en mjuk tillämpning.

Med detta, herr talman, vill jag yrka att riksdagen måtte, med gillande av det uttalande som innefattas i reservation nr 2, lägga utskottets omförmålan till handlingarna.

Herr LARSSON, NILS THEODOR,
(cp):

Herr talman! I reservation nr 1 b har centerpartiets representanter i bankutskottet fäst uppmärksamheten vid det höga ränteläge som varit rådande under år 1966 — ett ränteläge så högt att vi får gå tillbaka till 1930-talets början för att finna en motsvarighet till det.

Reservanterna har djärvt uttala, att ränteläget varit onödigt högt. Centerpartiet har faktiskt under många år hävdats den uppfattningen att räntevapnet inte längre har samma värde i den ekonomiska politiken som det tillmättes förr. Det får tvärtom en skev verkan

på näringslivet på det sättet att för att efterfrågan på kredit skall kunna minskas det redan i förväg högt skuldsatta näringslivet får bära en höjd kostnad för den skuldsättning som redan finns — en kostnad som givetvis måste tas med i kalkylerna, som påverkar varupriset och som alltså underligt nog faktiskt får en verkan rakt motsatt vad som avsetts, nämligen en viss inflationsdrivande effekt. De kredittagare som redan har den mycket stora volymen av krediter, kan inte i en hast bli av med dessa stora skulder, utan de får betala den högre räntan. Och detta för att skrämja nytillträdande efterfrågande från att efterfråga krediter.

Man borde alltså följa andra vägar och anlita andra medel än räntevapnet. Räntevapnet kan man naturligtvis inte helt undvara, men man borde inskränka dess användning.

När riksbanken går till åtgärder, är det egentligen meningslöst att ta endast halvprocentiga trappsteg, som bara medför en tillvänjning till det nya läget. En höjning med en procent hade varit erforderlig för att nå den chockverkan som vill till för att verka avskräckande på dem som vill efterfråga krediter. En sådan verkan får man inte med dessa små halvprocentiga steg. Detsamma gäller också när man vänder i andra riktningen. Både reservanterna och jag, som i dag talar för reservationen, anser att när man från riksbankens sida kände sig ha anledning att beträda den motsatta vägen hade det funnits anledning att göra det redan under senare delen av 1966. Man borde inte ha väntat ända fram till den 3 februari i år, och man borde också då ha tagit ett kraftigare steg nedåt, en komplettering som vi nu väl överallt inom det ekonomiska livet går och väntar på.

Herr talman! Centerpartiets representanter har velat fästa uppmärksamheten vid räntepolitiken sådan som den bedrivits och bedrivs. Jag skall inte ta upp herr Henrik Åkerlunds inlägg i

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

detta avseende, men jag delar hans uppfattning så till vida att andra medel borde anlitas mer i den ekonomiska politiken och räntevapnet mindre.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservation 1 b. Beträffande reservation 2 inskränker jag mig till att instämma med de föregående talarna — jag tänker närmast på herr Hildings anförande.

Häri instämde herr *Svanström* (cp).

Herr PALM (s):

Herr talman! Fyra reservanter har nu varit uppe och framlagt sina synpunkter på riksbankens förvaltning under föregående år. Den som mera förstrött har läst igenom dessa handlingar måste få en utomordentligt splittrad bild av den borgerliga oppositionens sätt att leverera något som skulle likna ett alternativ till den politik som här har bedrivits.

Herr Akerlunds anförande innehöll gamla kända frågeställningar, medan herr Enarssons inlägg liknade bra mycket ett valtal och var mycket allmänt hållet. Den centrala reservationen, reservation nr 2, handlar speciellt om bostadsbyggandet, men herr Enarsson, som ju har tecknat på reservationen, anser ändå att näringslivet borde ha fått mer av de krediter som står till förfogande. Det finns ingenting sagt om den saken i själva reservationen.

Det kanske har ett speciellt intresse att vi uppehåller oss vid den reservation, där de tre borgerliga partierna har blivit överens, nämligen reservation nr 2 som handlar om bostadsfinansieringen. Utskottets socialdemokrater, som svarar för utskottsmajoritetens skrivning, framhåller bl. a. att »det måste betraktas som en huvuduppgift för kreditpolitiken att i första hand tillgodose de kreditbehov som motsvarade det av statsmakterna uppställda investeringsprogrammet». Vi skriver vidare i utskottets utlåtande:

»Enligt utskottets bedömning har också emissionspolitiken och kreditpolitiken i övrigt under 1966 inom ramen för rådande kreditknapphet så långt det varit möjligt tillgodosett det investeringsprogram som statsmakterna uppställt.» I den fortsatta skrivningen framhålls bl. a. att vi funnit det »ofrånkomligt att i rådande kreditmarknadsituation fortsätta det under 1965 införda systemet att avlyft av byggnadskreditiv vid emissioner för hypoteksinstitutet skall följas av att nya byggnadskreditiv beviljas».

Från socialdemokratiskt håll understryker vi vidare angelägenheten av att bankernas nettobidrag successivt ökas när det gäller att fullfölja investeringsprogrammet. Som framgår av vad reservanternas talesmän har sagt, vill man byta ut detta stycke och ersätta det med vad som skrivits i reservation 2. Reservanterna säger där, att man finner det oriktigt att avlyft av byggnadskreditiv vid emissioner för hypoteksinstitutet skall följas av beviljande av nya byggnadskreditiv. Man förklarar detta vara i princip oriktigt och försvarbart endast i ett ansträngt samhällsekonomiskt läge. På sikt bör detta system avskaffas, anser reservanterna.

Så långt är ståndpunkten klar och renodlad, för att sedan följas av dunklare funderingar. Det är kanske inte heller så underligt, ty här var det ändå fråga om både för högern, folkpartiet och centern att samla sig i en gemensam reservation. Tittar vi på föregående års behandling av berättelsen angående riksbankens verksamhet för 1965, så är det utomordentligt intressant att se hur högern då mälde sig ur för att vilja ge näringslivet bra mycket mera pengar än vad som då kunde ställas till näringslivets förfogande.

I den gemensamma reservationen som nu är aktuell säger man att trots de vidtagna åtgärderna uppstod under året betydande svårigheter för bostadsbyggandets kreditförsörjning, och man kommer till slutsatsen att detta har be-

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

rott på riksbankens åtgärder. Så levererar man kända påståenden från tidigare politiska debatter och talar om den s. k. ryckigheten. Det är framför allt herr Hilding som varit inne på den frågan, och han sade alldeles nyss här i talarstolen att det är viktigt att pengarna flyter fram i en jämn ström. Man får då ett intryck av att oppositionen anser att riksbanken i detta fall i alltför stor utsträckning har haft silkesvantarna på och lagt de efterlängtnade hårdhandskarna på hyllan.

Den socialdemokratiska majoriteten kan utan vidare erkänna att det nuvarande förhållandet vad gäller bostadskreditförsörjningen inte är idealiskt, och jag tror att riksbanken helst skulle se att den slapp använda de metoder som den nu tvingas ta till. Emellertid är det minst sagt svårt att inse, hur kanaliseringen av krediter till bostadsbyggandet i ett ansträngt samhällsekonomiskt läge skulle kunna säkerställas på annat sätt. Jag tror att vi har gjort den erfarenheten att affärsbankerna varit mera intresserade av att ge krediter åt näringslivet och inte i första hand till bostadsbyggandet.

Jag grundar detta påstående bl. a. på den konferens som hölls i fjol för att klara krediterna till bostadsproduktionen. För att friska upp kammarens minne vill jag erinra om att det i avslutning till dessa överläggningar skickades ut en presskommuniké, där det talades om att det hade hållits överläggningar angående bostadsbyggandets finansiering mellan företrädare för å ena sidan finans- och inrikesdepartementen, bostadsmyndigheterna och riksbanken samt å andra sidan affärsbankerna, sparbankerna och postbanken. Det sades vidare i kommunikén, att syftet var att skapa förutsättningar för en så störningsfri kreditgivning till bostadsbyggandet som möjligt. Den av regeringen angivna utgångspunkten för överläggningarna har varit att krediter skall säkerställas för att under 1967 sätta i gång bostadsbyggen i enlig-

het med årets statsverksproposition, sades det vidare bl. a.

Längre fram i kommunikén underströks att för att undvika stockningar i avlyften av byggnadskreditiv hade det bedömts som angeläget, att tillförseln av långfristigt kapital till bostadssektorn sker i jämnare takt än tidigare. I det syftet har medgivande redan lämnats att bostadsobligationer tills vidare skall få säljas kontinuerligt. Man konstaterade vidare, att konferensen hade givit till resultat att samförstånd hade nåtts rörande vissa praktiska frågor som hänger samman med finansieringsproblemen. Kommunala och statliga myndigheter skulle liksom hittills svara för den reella planeringen av bostadsproduktionen och dess säsongsmässiga och geografiska fördelning. Man sade vidare, att kreditinstituten skall å sin sida åtaga sig att fortlöpande lämna meddelanden till bostadslåneorganen om byggnadskreditiv för att nya byggnadslån skall beviljas.

Jag skall inte trötta kammaren vid denna sena tidpunkt med att uppehålla mig längre vid det här, men jag vill säga att denna konferens sannerligen inte kom till stånd alldeles opåkallat. Det finns många som kan intyga att de ansvariga i riksbanken sannerligen inte har suttit med armarna i kors, och dessa överläggningar är också ett uttryck för hur nödvändigt det var att ingripa för att komma till rätta med vissa missförhållanden.

Våra mycket ambitiösa bostadsplaner nödvändiggör ju stora engagemang även från affärsbankerna. Därför är det alldeles uppenbart att den bostadspolitiska målsättningen kommer i fara, om detta inte kan åstadkommas. Även av det som herr Hilding sade framgår, att det tycks vara på modet att tala om »ryckighet» i alla möjliga och omöjliga sammanhang. Reservanterna anklagar emissionspolitiken för ryckighet. Det finns dock inte något underlag för påståendet att emissionspolitiken skulle ha varit ryckig. Av vad som skrivits

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

och sagts från reservanterna har det inte givits några bevis för påståendet, att riksbanken skulle kunna göras ansvarig för den påstådda ryckigheten. Bankoutskottets samtliga ledamöter har fått sammanställningar, som visar att anklagelserna om ryckighet får riktas till andra adressater än riksbanken.

Ja, ärade kammarledamöter, det är för övrigt rätt avslöjande för de borgerliga reservanterna att det, när en liknande fråga helt nyligen ställdes i utskottet direkt till riksbankschefen, inte sades ett enda knäpp från de personer som nu bygger en reservation på samma frågeställning! Herr Hilding, som ju talade mycket om ryckigheten, bevisade inte sina påståenden med någon enda siffra. Vill han återkomma till frågan, skall jag gärna utföra litet högläsning här från talarstolen ur den statistik som utskottsledamöterna fått sig till handa. Jag skall dock inte göra det nu, ty det skulle kanske leda litet för långt.

Fortsätter man läsningen till sista stycket i reservationen får man veta att de borgerliga inte eftersträvar hårdare tag för bostadsfinansieringen, som borde vara logiskt, utan i stället tycks föredra att lätta på emissionskontrollen och på detta sätt komma fram till en mera gammaldags liberal »låt-gå»-bekännelse; jag citerar direkt ur den gemensamma borgerliga reservationen: »Varje system som innebär att kapitalmarknaden utsättes för ransonering och prioritering medför ryckighet och godtycke samt mindre effektivitet, varför en utveckling fram mot en friare kapitalmarknad bör eftersträvas.»

Vi som tillhör utskottsmajoriteten finner detta resonemang mycket märkligt. All erfarenhet har väl lärt oss, att en progressiv ekonomisk politik alltd måste handla om en viss prioritering. Under kriget prioriterades försvaret. Efter kriget har ju en dragkamp pågått beträffande prioritet mellan industrien å ena sidan och bostadsproduktionen å den andra sidan som några av de

mest centrala frågorna. När vi behandlade riksbankens berättelse i fjol, ville högern prioritera näringslivet än mer på bostadsproduktionens bekostnad, trots att industrien av naturliga skäl hade fått ett kraftigt ökat utrymme. Folkpartiet har ju sökt utnyttja missnöjet i bostadsköerna och säger sig vilja bygga mera än den bostadsproduktion som regeringen söker pressa fram. Hur detta skall vara möjligt utan styrning och en viss prioritering av kreditmarknaden i den situation, vari vi nu befinner oss och av allt att döma kommer att få kämpa med de närmaste åren, är en ytterst intressant frågeställning.

Jag tror att det är ett alltför vägsamt och verklighetsfrämmande spel att i det överblickbara kreditmarknadsläget, i likhet med vad det borgerliga blocket rekommenderar, med blind förtröstan låta liberalismens »osynliga hand» styra kreditförsörjningen både för den industriella utbyggnaden och för bostadsproduktionen. Jag är övertygad om att det svenska folket gärna ser en medveten styrning i centrala ekonomiska uppgifter på ett sådant sätt, att man så långt är möjligt kan uppnå en överensstämmelse mellan långtgående målsättningar — som ofta beslutas av riksdagen — och de begränsade resurserna.

Så långt om reservation 2, som jag, herr talman, yrkar avslag på.

Utöver denna reservation svarar utskottets förstakammarhöger ensam för två reservationer. Utskottets värderade ordförande, som representerar högern i andra kammaren, har inte skrivit under någon av dessa två högerreservationer.

I den första reservationen, som har nr 1 i utlåtandet, vänder sig dessa reservanter bl. a. mot den s. k. straffrättan och differentieringen av diskontot, något som man finner splittrande och snedvridande på kreditmarknaden. Till detta är endast att säga att det, om riksdagen skulle välja att slå in på herrar Åkerlunds och Enarssons linje, vore

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

fråga om att starkt reducera den roll som riksbanken — för vilken riksdagen själv är huvudman, om uttrycket tillåtes — har att vara styrande och samordnande till en betydligt blygsammare roll. Denna väg tror jag att ytterst få politiker är beredda att förorda med tanke på de uppgifter som måste bemästras.

Herr talman! Jag yrkar därför avslag även på den reservationen.

Samma högerreservanter — fortfarande utan stöd av partivännerna i utskottets ordförandestol — aktualiserar frågan om valutapolitiken och den svenska guldkassans storlek. Med hänvisning till en ganska omfattande debatt vid föregående års riksdag, under medverkan bl. a. av finansministern, och med hänvisning till de fortlöpande informationer som kan inhämtas om den problematik som behandlas av den s. k. tioländersgruppen finner jag inga egentliga skäl att förlänga kammarens debatt — herr Åkerlund föredrar att vid riksdag efter riksdag uppträda som den ståndaktige tennsoldaten, då han pläderar för en förstärkning av riksbankens metalliska kassa.

Med återopande av dessa synpunkter yrkar jag därför avslag också på den reservationen.

När det slutligen gäller centerpartisternas reservation om diskontopolitiken och påståendet att den räntehöjning kunde ha undvikits, som företogs i juni förra året, anser utskottet att majoriteten i riksbanksfullmäktige tycks ha visat en ganska samstämmig uppslutning kring räntehöjningen. Den senaste höjningen av diskontot förra året får ses mot bakgrunden av de ökade anspråken på vår pressade kreditmarknad. Genom höjningen underlättade man också strävandena att skapa utrymme på obligationsmarknaden — vid det ränteläge som rådde före höjningen hade svårigheter uppstått att emittera obligationer i önskvärd omfattning.

Detta är motiven till att vi hemstäl-

ler om avslag också på den reservationen.

Herr talman! Utskottet vill uttrycka sitt förtroende för riksbankens ledning i anslutning till granskningen av riksbankens och riksgäldskontorets förvaltning. Jag ber därför att i alla punkter få yrka bifall till utskottets förslag samt att omförmälan läggas med gillande till handlingarna.

Herr LARFORS (s):

Herr talman! Jag kan inte underlåta att säga några ord om reservation 3 av herrar Åkerlund och Enarsson, utöver vad herr Palm redan har anfört.

Herr Åkerlund har på samma sätt som i fjol — den här gången med en ny medreservant — i vissa uttalanden klagat på en del formuleringar i bankoutskottets föreliggande yttrande om valutapolitiken. Det har roat mig och varit mycket intressant att jämföra årets reservation med fjolårets, då herr Åkerlund uppträdde tillsammans med herr Gustaf Henry Hansson i detta ärende. I stort sett är de två reservationerna identiska, men vissa avvikelser finns. 1966 sade herr Åkerlund t. ex., att valutakurserna varit stabila ehuru utvecklingen på den svenska valutamarknaden under större delen av året kännetecknats av en svagare tendens för svenska kronan än 1964. I år sägs det i reservationen att kursläget för svenska kronan, som under 1965 försvagats, under 1966 åter har blivit fastare. För min del kan jag inte tolka denna ändrade skrivning på annat sätt än som ett erkännande från herr Åkerlunds sida, att riksbanken i detta avseende skött sina uppgifter bra.

När det sedan gäller riksbankens och affärsbankernas sammanlagda guld- och valutatillgångar, noterar herr Åkerlund 1966 att de under 1965 endast ökat med 51 miljoner kronor mot 944 miljoner under 1964. I år konstaterar reservanterna, att motsvarande ökning under

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

1966 har varit 485 miljoner och att behållningen vid årsskiftet uppgår till 6 089 miljoner kronor.

Detta visar ju en förbättring, och om den säger herr Åkerlund i reservationen ingenting. Men han är inte nöjd med riksbankens fördelning av sina tillgångar på guld och andra valutor. År 1965 var guldreserven 25 procent av riksbankens guld- och valutabehållning och år 1966, under vilket år guldkassan ökade med 3 miljoner kronor, endast 24 procent. Den förändrade relationen här är obetydlig och helt givet är att sådana smärre, relativa förskjutningar måste ske när de sammanlagda guld- och valutatillgångarnas storlek förändras.

Herr Åkerlund ägnar sin uppmärksamhet åt dessa frågor under hänvisning till bankoutskottets instruktion, där det bl. a. sägs att utskottet med synnerlig uppmärksamhet skall följa bankofullmäktiges åtgärder som avser metalliska kassans upprätthållande. Han anser tydligen att utskottet genom att inte göra några påpekanden om önskemål att ändra den metalliska kassan inte fullgör sina skyldigheter i detta avseende. Men om utskottsmajoriteten anser att bankofullmäktiges bedömningar om den metalliska kassans storlek kan godtas så kan man naturligtvis skriva det i sitt utlåtande, men det är ju inte nödvändigt att så sker. Man kan uttrycka en sak också genom att man inte säger någonting om den.

Kort sagt: reservanterna anser att fördelningen mellan guldkassan och de utländska valutorna inte är bra ur likviditetssynpunkt. Riksbanksfullmäktige anser, såvitt jag vet utan i vart fall kända meningsmotsättningar, att den nuvarande fördelningen är godtagbar, och till denna uppfattning har utskottets majoritet anslutit sig.

I den här frågan fördes för ett år sedan en ganska ingående debatt mellan herr Åkerlund och statsrådet Sträng, och därför finns det ingen anledning för mig att här försöka ge mig in i en liknande debatt.

Jag kan emellertid inte underlåta att påminna om vad herr Sträng då sade om likviditetssynpunkten, nämligen att hos oss liksom i de flesta industriländerna är framför allt dollarn den valuta som användes vid transaktioner på den internationella valutamarknaden. Det är naturligtvis alldeles fel att anta att herr Åkerlund hyser misstro mot dollarns konvertibilitet eller stabilitet, men hans tal om guldet som den stora säkra likviditetsreserven skulle vara mera motiverat om sådana risker kunde skönjas.

Vissa länders ökning av sin guldreserv har nog inte ens i första hand varit en fråga om likviditet och konvertibilitet utan många gånger kanske främst en fråga med politisk bakgrund, i vart fall politisk-ekonomisk. Sådana transaktioner har säkerligen inte vårt land någon anledning att ge sig in på.

I övrigt ber jag, herr talman, att få instämma i vad herr Palm tidigare har anfört och att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Herr HILDING (fp):

Herr talman! Efter herr Palms anförande frestas man göra den reflexionen att om man har en dålig sak att försvara kanske man också gärna går till överdrift.

Herr Palm sade att reservanterna inte hade belastat sin reservation med någon emissionsstatistik och inte på det sättet hade byggt under sin kritik på den här punkten.

Även om herr Palm hotade med högläsning ur diverse statistik kan jag inte underlåta att hänvisa till just den statistik, som utskottet har fått ta del av och som i fråga om bostadsinstitutens emissioner och fördelningen på kvartal under år 1966 — det gäller likviderade belopp som väl skall vara den reella grunden för vår bedömning — utvisar en fördelning som ingalunda kan sägas vara säsongmässigt jämn.

Jag kan redovisa dessa siffror: Första kvartalet 301 miljoner kronor, andra

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

kvartalet 464 miljoner kronor, tredje kvartalet 1 631 miljoner kronor och fjärde kvartalet 1 640 miljoner kronor.

Det kan vara förståeligt om herr Palm tycker att de som avgivit reservation nr 2 inte är att betrakta som några större auktoriteter i detta sammanhang. Men det finns andra auktoriteter, som har uttalat sig och som herr Palm kanske har större förtroende för.

Jag har också tidigare, såsom herr Palm vet, hänvisat till de av generaldirektör Bertil Olsson angivna två orsakerna till den ökade säsongarbetslösheten och den uppmärksammade strömmen av permitteringar:

»Koordineringen av kredit- och arbetsmarknadspolitik har misslyckats. Hälften av alla byggen sattes i gång under fjärde kvartalet 1966. Aldrig förr har det varit så skevt. Om igångsättningen klaffat bättre, hade vi inte haft 20 000 arbetslösa byggnadsarbetare denna vinter. Den snedvridna byggnadsverksamheten har också haft effekt på en rad närliggande industrier.»

En annan auktoritet har vi mitt ibland oss — jag tänker på Byggnadsarbetareförbundets ordförande herr Knut Johansson, vilken under remissdebatten gjorde ett uttalande som jag vill hänvisa till. Herr Palm kan ta del av det i dess helhet i protokollet. Låt mig bara återge ett par meningar ur herr Johanssons anförande, där det heter: »Jag tänker då alldeles speciellt på de punktinjektioner som tyvärr kännetecknat bostadsbyggandets kreditförsörjning under en längre tid. Det är ju uppenbart att denna form av kreditpolitik hindrar ett rationellt byggande och bidrar till en icke oväsentlig kostnadsökning.»

Jag kan icke finna annat än att uttalanden av detta slag i viss mån stöder de tankegångar som reservanterna givit uttryck åt i sin reservation.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Det som uppkallar mig till en replik är vad herr Larfors fram-

höll i sitt anförande. Herr Larfors menade, att det föreligger vissa avvikelser mellan vad vi anförde i fjol och vad vi i år skriver i vår reservation.

Såsom jag tolkat den omförmälan, vilken vi skall göra till kamrarna i fråga om ansvarsfrihet för riksbanksfullmäktige och riksgäldsfullmäktige, skall vi lämna uppgifter som är korrekta och som även kan vara av intresse för en riktig bedömning av vad som förekommit på detta, såvitt vi kan bedöma, viktiga område av vårt ekonomiska liv.

Om följaktligen valutakurserna under år 1966 legat fastare än under 1965, är det i så måtto en intressant uppgift, som bör redovisas, att det utgör en bekräftelse på att den valutapolitiska målsättningen har kunnat följas upp under året.

Huruvida man därav kan dra den slutsatsen att riksbanken »skött sig väl», såsom herr Larfors uttrycker sig, är en fråga där jag har svårt att uttala något bestämt omdöme, eftersom kurserna inte utvecklas som en följd av riksbankens åtgärder utan som en följd av marknadens reaktion på inflöde till och utflöde ur vårt land av valutor. Om det förhåller sig så att det finns ett valutainflöde till landet av någon anledning, leder det till en fastare kurs på kronorna vid försäljning av dessa valutor. Vi vet att valutor har *lånats upp* i betydande utsträckning i utlandet under det gångna året, och jag tillät mig också framhålla såsom en viktig synpunkt att bringa till kammarens kännedom, att en sådan upplåning har konstaterats av valutastyrelsen och inte bara är någonting som utskottet har en förmodan om. Kronkursen är alltså fast på grund av upplåning.

Vad sedan gäller frågan om den metalliska kassan skall jag inte trötta kammaren med att tjata om den frågan. Jag vill bara säga, att medan socialdemokraterna anser det vara en godtagbar fördelning med denna ringa andel guld i våra sammanlagda tillgångar, så är det min mening, att fördelningen är otill-

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

fredsställande och att det är en fördelning som avsevärt avviker från den fördelning som med oss jämförbara, stora och industriellt utvecklade länder har. Jag menar alltså att vi bör ha en bättre sådan fördelning, innebärande en ökning av den metalliska kassan. Jag har angivit tidigare och jag kan ange nu också som målsättning ungefär hälften av vardera.

Herr Larfors gick sedan in på den frågeställning som herr Sträng och jag ingående diskuterade i fjol och där jag förmodar att meningarna är lika skiljaktiga i dag som de var då. Min uppfattning är att guldet är den likvidare tillgången. Det behöver inte tolkas såsom en misstro mot dollarn. Det är endast ett konstaterande att guldet överallt accepteras utan diskussioner, men det är som bekant inte fallet med dollarn. Dollarn kräver diskussioner såväl i Frankrike som exempelvis också i Schweiz. Jag kan inte heller biträda den uppfattning, som herr Larfors antyder, att här skulle gälla politiska motiv för en ökning av en guld-kassa i ifrågavarande länder, utan här är motivet, såsom jag kan bedöma det, i varje fall ekonomiskt. Jag tror inte att länder av typen Frankrike, Schweiz, Västtyskland, Holland, Belgien, Österrike och allt vad de heter som här för en något annan fördelningsspolitik låter sig influeras av politiska synpunkter i sådana sammanhang.

Herr PALM (s):

Herr talman! Det är litet ledsamt för herr Hilding som tycks ha råkat ut för en förfärlig otur när han skulle dra de där siffrorna, som han inte redovisade i det första inlägget och som skulle visa den s. k. ryckigheten. Han läste nämligen upp fel tabell, om han nu avsåg att rikta kritiken mot riksbanken, som debatten just nu gäller. Han skulle i stället ha läst tabellen om

bostadskreditinstitutens emissioner och inte tabellen om de likviderade beloppen.

Men när det gäller de likviderade beloppen var den tabellen litet förmånligare för herr Hildings syften, och därför tog han väl fel i brådskan. Ty faktum är att det tecknades belopp på bostadskreditinstitutens emissioner för 1966, som var precis dubbelt så stora som 1965. Gör man sedan en jämförelse för dessa emissioner för de två sista åren visar det sig, att det under det första halvåret 1965 rör sig om omkring 710 miljoner och andra halvåret 1965 om 1 395 miljoner kronor. Motsvarande siffror för 1966 var 1 730 miljoner kronor för första halvåret och 2 450 miljoner för andra halvåret.

När man talar om eftersläpningen av de likviderade beloppen — de siffror som hr Hilding läste upp — drabbar denna kritik helt andra kreditinstitut än riksbanken. Den kritiken som herr Hilding framförde kan inte riktas mot riksbanken, ty riksbanken reglerar inte den takt, i vilken tecknade belopp skall inbetalas. Riksbanken begränsar sig ju till att ordna turordning för emissionerna, och det är där som herr Hilding haft en besvärande otur när han som sagt dragit alldeles fel tabell inför kamraren.

Det är väl också på det sättet att den konferens som man höll i fjol mellan företrädare för regeringen och riksbanken å ena sidan och de enskilda bankerna — affärsbankerna och sparbankerna — samt postbanken å den andra ju var förestavad av, som jag sade i mitt första inlägg, en strävan att få dessa kreditfrågor att löpa jämnare när dessa frågor handläggning lämnat riksbanken. Det var alltså för att få hela den apparaten att fungera, som konferensen kom till.

Därför tycker jag att vi bör ta de rätta siffrorna när vi riktar kritik mot den bank som det är fråga om i kvälens debatt.

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

Herr LARFORS (s):

Herr talman! Bara ett par ord!

När herr Åkerlund säger att det är socialdemokraterna som är tillfreds med att ha en guldreserv, som svarar mot 25 procent av valutareserven, så är det riktigt. Men också riksbanksfullmäktige står bakom denna mening och jag vill också erinra om att den reservation som herr Åkerlund talar för bara är undertecknad av herr Åkerlund själv och herr Enarsson.

Herr HILDING (fp):

Herr talman! Även om man tar den statistik som herr Palm förordar tycker jag inte att vi får någon god bild av säsongvariationerna. Dessutom framhöll jag i mitt första inlägg att de överläggningar som man hade i januari mellan regeringen, riksbanken, affärsbankerna och sparbankerna ju avsåg att rätta till de svårigheter som vi har haft under hösten. Nu får vi se vad den uppgörelsen leder fram till — om den verkligen kan leda till att det blir bättre förhållanden under detta år än under förra året.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Bara ett par ord! Även om det förhåller sig så, att herr Enarsson och jag är ensamma på denna reservation, så behöver det inte betyda att vi har fel i sak. För övrigt torde omröstningen få visa om vi måhända inte blir fler än två.

Herr PALM (s):

Herr talman! Det finns ingen anledning att förlänga debatten alltför mycket, men om man jämför bostadsinstitutens emissioner 1965 och 1966, så är förhållandena ungefär likartade. Tendensen är ungefär densamma i en jämförelse mellan 1965 och 1966.

Sedan vill jag understryka att dessa siffror sannerligen inte är lika förmånliga för herr Hilding som talade om något helt annat!

Herr HILDING (fp):

Herr talman! Om herr Palm vill jämföra med 1965, så är det ett olyckligt valt år eftersom inte heller 1965 var något mönsterår. Siffrorna för 1965 och 1966 stämmer kanske väl överens, men det talar snarast till nackdel för herr Palm.

Herr PALM (s):

Herr talman! Men den gången föredrog man att hålla tyst om detta i reservationen!

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner beträffande utskottets i punkten gjorda omförmälan komme att framställas *först* särskilt såvitt anginge diskontopolitiken, *därefter* särskilt rörande det avsnitt, som å sid. 5 i det tryckta utlåtandet började med orden »I anslutning till» och å sid. 6 slutade med »bostadsfinansieringen successivt ökar», *vidare* särskilt avseende det stycke, som å sid. 6 i det tryckta utlåtandet började med orden »Valutapolitiken fortsatte» och slutade med »ägt rum i utlandet», samt *slutligen* särskilt i fråga om utskottets yttrande i punkten i övrigt.

Diskontopolitiken

I vad gällde denna fråga, fortsatte herr talmannen, hade yrkats

1:o), av herr *Palm*, att utskottets omförmälan skulle läggas till handlingarna utan särskilt yttrande;

2:o), av herr *Åkerlund*, att kammaren skulle besluta lägga utskottets omförmälan till handlingarna med godkännande av det yttrande, som föreslagits i den av honom och herr Enarsson vid utlåtandet avgivna, med 1 a betecknade reservationen; samt

3:o), av herr *Larsson, Nils Theodor*, att utskottets omförmälan skulle läggas till handlingarna med gillande av vad som anförts i den av herr Mattsson och

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

herr Börjesson i Glömminge vid utlå-
tandet avgivna reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen pro-
positioner enligt berörda yrkanden och
förklarade sig finna propositionen på
bifall till herr Palms yrkande vara med
överbäggande ja besvarad.

Herr *Åkerlund* begärde votering, i an-
ledning varav herr talmannen upptog
vardera av de båda återstående yrkan-
dena med hemställan, huruvida kamma-
ren ville antaga detsamma till kontra-
proposition i den förestående omröst-
ningen; och förklarade herr talmannen
sig anse de härå avgivna svaren hava
utfallit med överbäggande ja för deras
åsiht, som ville till kontraposition
antaga bifall till herr Åkerlunds yr-
kande.

Herr *Larsson, Nils Theodor*, äskade
emellertid votering om kontrapropo-
sitionens innehåll, i anledning varav
uppsattes samt efter given varsel upp-
lästes och godkändes en omröstnings-
proposition av följande lydelse:

Den, som till kontraposition i hu-
vudvoteringen angående bankoutskot-
tets utlåtande nr 6 punkten 1 såvitt an-
går diskontopolitiken antager, att ut-
skottets omförmålan lägges till hand-
lingarna med gillande av vad som an-
förts i den av herrar Åkerlund och
Enarsson vid utlåtandet avgivna, med
1 a betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition
i nämnda votering antagits, att utskot-
tets omförmålan lägges till handlingar-
na med gillande av vad som anförts
i den av herr Mattsson och herr Börjes-
son i Glömminge vid utlåtandet avgivna
reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit
sina platser samt voteringspropositi-
onen ånyo uppläst, verkställdes till en

början omröstning genom uppresning.
Herr talmannen förklarade, att enligt
hans uppfattning flertalet röstat för ja-
propositionen.

Då emellertid herr *Larsson, Nils
Theodor*, begärde rösträkning, verk-
ställdes nu votering medelst omröst-
ningsapparat; och befunnos vid omröst-
ningens slut rösterna hava utfallit så-
lunda:

Ja — 25;

Nej — 16.

Därjämte hade 83 ledamöter tillkän-
nagivit, att de avstode från att rösta.

I följd därav uppsattes, upplästes och
godkändes för huvudvoteringen en så
lydande omröstningsproposition:

Den, som lägger bankoutskottets ut-
låtande nr 6 punkten 1 såvitt avser dis-
kontopolitiken till handlingarna utan
särskilt yttrande, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, lägges utskottets omför-
mälan till handlingarna med godkän-
nande av det yttrande, som föreslagits
i den av herrar Åkerlund och Enarsson
vid utlåtandet avgivna, med 1 a beteck-
nade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition
ånyo uppläst, verkställdes till en bör-
jan omröstning genom uppresning. Herr
talmannen förklarade, att enligt hans
uppfattning flertalet röstat för ja-pro-
positionen.

Då emellertid herr *Åkerlund* begärde
rösträkning, verkställdes nu votering
medelst omröstningsapparat; och be-
funnos vid omröstningens slut rösterna
hava utfallit sålunda:

Ja — 91;

Nej — 18.

Därjämte hade 15 ledamöter tillkän-
nagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. riksbankens penning- och valutapolitik

Det avsnitt, som å sid. 5 i det tryckta utlåtandet började med orden »I anslutning till» och å sid. 6 slutade med »bostadsfinansieringen successivt ökar»

I fråga om detta avsnitt, anförde nu herr talmannen, hade yrkats *dels*, av herr *Palm*, att vad utskottet anfört skulle med gillande läggas till handlingarna, *dels ock*, av herr *Hilding*, att kammararen skulle besluta lägga utskottets omförmälan såvitt nu vore i fråga till handlingarna med godkännande av det yttrande, som föreslagits i den av herr *Åkerlund* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till herr *Palms* yrkande vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Åkerlund* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som med gillande lägger till handlingarna vad bankoutsittet i utlåtande nr 6 punkten 1 anfört i det avsnitt, som börjar på sid. 5 med orden »I anslutning till» och slutar på sid. 6 med orden »bostadsfinansieringen successivt ökar», röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, lägges utskottets omförmälan såvitt nu är i fråga till handlingarna med godkännande av det yttrande, som föreslagits i den av herr *Åkerlund* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Åkerlund* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 68;

Nej — 53.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Det stycke, som å sid. 6 i det tryckta utlåtandet började med orden »Valutapolitiken fortsatte» och slutade med »ägt rum i utlandet»

Såvitt anginge detta stycke, yttrade herr talmannen, hade yrkats *dels*, av herr *Palm*, att vad utskottet anfört skulle med gillande läggas till handlingarna, *dels ock*, av herr *Åkerlund*, att kammararen skulle besluta lägga utskottets omförmälan såvitt nu vore i fråga till handlingarna med godkännande av det yttrande, som föreslagits i den av honom och herr *Enarsson* vid utlåtandet avgivna, med 3 betecknade reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till herr *Palms* yrkande vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Åkerlund* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som med gillande lägger till handlingarna vad bankoutsittet i utlåtande nr 6 punkten 1 anfört i det stycke på sid. 6, som börjar med orden »Valutapolitiken fortsatte» och slutar med orden »ägt rum i utlandet», röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, lägges utskottets omförmälan såvitt nu är i fråga till handlingarna med godkännande av det yttrande, som föreslagits i den av herrarna *Åkerlund* och *Enarsson* vid utlåtandet

Ang. användande av riksbankens vinst för år 1966

avgivna, med 3 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Åkerlund begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 94;

Nej — 15.

Därjämte hade 15 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Utskottets yttrande i punkten i övrigt

Lades med gillande till handlingarna.

Punkten 2

Lades till handlingarna.

Punkterna 3 och 4

Vad utskottet hemställt bifölls.

Ang. användande av riksbankens vinst för år 1966

Föredrogs ånyo bankoutskottets memorial nr 7, angående användande av riksbankens vinst för år 1966.

Enligt av fullmäktige i riksbanken till bankoutskottet avgiven berättelse angående riksbankens tillstånd, rörelse och förvaltning under år 1966 uppgick riksbankens nettovinst för nämnda år till 229 479 061 kronor 80 öre. Såsom balanserade vinstmedel från föregående år hade redovisats ett belopp av 710 843 kronor 34 öre. Till förfogande stående vinstmedel utgjorde sålunda 230 189 905 kronor 14 öre.

Utskottet hade i det nu föreliggande memorialet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte besluta, att av riksbankens tillgängliga vinstmedel

a) ett belopp av 150 000 000 kronor skulle inlevereras till statsverket under budgetåret 1966/67;

b) ett belopp av 80 000 000 kronor skulle överföras till kursdifferenskontot; och

c) återstående belopp, 189 905 kronor 14 öre, skulle kvarstå på räkningen för odisponerade vinstmedel.

Reservation hade anförts av herrar Åkerlund, Hilding, Enarsson, Regnéll, Larsson i Umeå och Löfgren, vilka ansett, att utskottets yttrande bort erhålla den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte besluta, att av riksbankens tillgängliga vinstmedel

a) ett belopp av 200 000 000 kronor skulle inlevereras till statsverket under budgetåret 1966/67;

b) ett belopp av 30 000 000 kronor skulle överföras till kursdifferenskontot; och

c) återstående belopp, 189 905 kronor 14 öre, skulle kvarstå på räkningen för odisponerade vinstmedel.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Med hänvisning till den utförliga reservation som är fogad till bankoutskottets memorial yrkar jag bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herr Hilding (fp).

Herr PALM (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr LARSSON, NILS THEODOR, (cp):

Herr talman! Det är egentligen överraskande att herr Kollberg årligen skall återkomma med sin reservation i bankofullmäktige om dispositionen av riksbankens vinst. Det uppseendeväckande är att reservanterna i bankoutskottet denna gång inte bara består av herr

Ang. användande av riksbankens vinst för år 1966

Kollbergs partivänner, utan också av högerrepresentanter till ett antal av två — och detta trots att ledaren för högerpartiet, herr Yngve Holmberg, som också tillhör bankoledningen, icke biträder herr Kollbergs reservation.

Vad är det nu för märkvärdigt med reservationen och dispositionen av riksbankens vinst?

Ja, det är helt enkelt en bokföringsfråga, hur mycket man skall överlämna bokföringsmässigt till statsverket i övrigt. Riksbanken är ju en institution helt tillhörig staten. Var pengarna står bokförda, i riksbanken såsom en form av nedskrivning av obligationsportföljen eller såsom en nedskrivning av statsskulden, är egentligen en ganska obetydlig fråga. Man har ju när som helst möjlighet att disponera över vinsten.

Jag vet inte om det föresvävar någon eller några att denna riksbanksvinst på ett antal miljoner kronor skulle kunna disponeras av riksdagen och dess partier för olika ändamål, som man skulle vilja främja. Så är inte fallet, utan frågan gäller om vi skall göra avskrivning på statsskulden eller på obligationsportföljen i riksbanken. Någon-ting annat gäller det inte, det är alltså en ren bokföringsfråga.

Jag är förvånad över att denna fråga skall behöva återkomma år efter år. Därför, herr talman, har jag velat fästa uppmärksamheten vid detta när jag nu yrkar bifall till bankoutskottets memorial.

Herr ÅKERLUND (h):

Herr talman! Herr Larssons inlägg kan inte stå helt oemotsagt, framför allt av den anledningen att herr Larsson såvitt jag vet till sin utbildning är civilekonom. Av den anledningen blev jag extra förvånad över hans sätt att här presentera frågan om användningen av riksbankens vinst såsom enbart en bokföringsfråga.

Riksbanken driver verksamhet som

ger riksbanken inkomst. Riksbanken har vissa utgifter för sin verksamhet och vad som därefter återstår är ett bruttoöverskott. Från detta gör sedan riksbanken enligt i varje fall bankofullmäktiges mening affärsmässigt riktiga avskrivningar på sin portfölj av värdepapper. Dessa avskrivningar är högst betydande. Jag känner till dem, men som de är sekretessbelagda kan jag inte närmare gå in på dem. När riksbanken efter dessa avskrivningar redovisar en nettovinst kan detta med vanliga företagsekonomiska bedömningsgrunder inte betyda annat än att styrelsen i företaget Sveriges riksbank överlåter åt sina huvudmän att fritt disponera över vinsten.

Av gammalt har det brukats att riksbanksfullmäktiges mening har inhämtats innan huvudmännen bestämt sig för att disponera vinsten på visst sätt. Så har skett även denna gång.

Bankoutskottet har från riksbanksfullmäktige fått det förslaget, att av den nettovinst som riksbanken överlämnar till riksdagen skulle 80 miljoner kronor avsättas extra till ett kursdifferensers konto, som redan nu är av storleksordningen bortåt 400 miljoner kronor. En sådan avsättning till ett kursdifferensers konto är, såsom vi har bedömt det, icke erforderlig med hänsyn till riksbankens tillgångar.

Eftersom bruket varit att riksbanken inlevererat till statskassan vad riksbanken icke ansett vara erforderligt för sin trygghet, har under en lång rad av år inlevererats belopp i storleksordningen ett femtontal miljoner kronor. Till följd av inflationsutvecklingen och det våldsam- samt ansvällda sedelomloppet har emellertid möjligheter skapats till inköp av stora obligationsportföljer som är räntebärande, och dessa räntor har som sagt bildat underlag för den stora vinst som lett till att riksbanken själv successivt föreslagit höjningar av inleveranserna ända upp till 150 miljoner kronor. Därmed har ju riksbanken godkänt principen om inleverans av sina

Ang. användande av riksbankens vinst för år 1966

överskott till statskassan, att ingå i statsverkets löpande inkomster.

Vad vi gjort är att vi har bedömt det så att möjlighet funnits att göra en något större inleverans än 150 miljoner, d. v. s. 200 miljoner kronor. Naturligtvis kan man göra så som tidigare har varit fallet, nämligen att man bygger upp ett väldigt kursdifferensers konto och använder detta till någonting helt annat än vad det var avsett att användas till. Om det skall vara någon mening med ett uttryck som kursdifferensers konto, skall väl kontot vara till för att täcka uppkomna förluster på kursdifferenser. Så har dock inte alltid tidigare varit fallet, utan först har man t. ex. tagit 500 miljoner kronor till att avskryva statsskulden och sedan har man tagit 250 miljoner kronor till en riksbankens jubileumsfond. Vid valet mellan att göra punktvisa väldiga inbetalningar till statskassan för ändamål av typen statsskuldens reducering eller uppbyggande av en jubileumsfond eller att inleverera de pengar som man har i överskott såsom vinster med någorlunda jämna belopp år efter år har vi stannat för att den senare metoden är den riktiga. Mot denna bakgrund kan jag inte finna att det bara gäller en bokföringsfråga, som saknar betydelse. Så är alls inte fallet, herr Larsson i Högsby.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid memorialet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Akerlund* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter gi-

ven varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt memorial nr 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid memorialet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Akerlund* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 77;

Nej — 42.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av bankoutskottets utlåtande nr 8, i anledning av motioner om sänkning av riksbankens diskonto, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden å föredragningslistan skulle uppskjutas till fredagens sammanträde.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 23.17.

In fidem

K.-G. Lindelöw